

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА**  
**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА**

*Кваліфікаційна наукова  
праця на правах рукопису*

**ВАЛАХ ОЛЕКСАНДР ВЯЧЕСЛАВОВИЧ**

УДК 342.9:347.965

**ДИСЕРТАЦІЯ**

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ  
ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ АДВОКАТОМ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;  
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,  
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

---

О.В. Валах

Науковий керівник – **Дрозд Олексій Юрійович**, доктор юридичних  
наук, професор, заслужений діяч науки і техніки

**Київ – 2025**

## АНОТАЦІЯ

**Валах О. В. Адміністративно-правовий механізм захисту прав і свобод людини адвокатом.** – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2025.

У дисертації на основі аналізу теоретичних підходів до розуміння адміністративно-правового механізму, норм чинного національного та міжнародного законодавства у сфері захисту прав людини, та професійної практики адвокатів, визначено, охарактеризовано та запропоновано оптимізувати адміністративно-правовий механізм захисту прав і свобод людини адвокатом в Україні.

Розкрито права і свободи людини, як об'єкт адміністративно-правового захисту. Визначено, що права і свободи людини – це гарантовані та визнані національним і міжнародним правом природні та невід'ємні можливості особи, які визначають її правовий статус, забезпечують умови для вільного розвитку, самореалізації та захищеності від неправомірного втручання з боку органів публічної влади, і виступають об'єктом особливого адміністративно-правового захисту в демократичній правовій державі.

До ключових ознак прав і свобод людини віднесено наступні:

- 1) природний і невід'ємний характер, оскільки права людини існують незалежно від державного визнання та належать кожній особі від народження;
- 2) універсальність, адже права і свободи поширюються на всіх без винятку осіб, незалежно від їхніх юридичних чи соціальних характеристик.
- 3) юридична гарантованість, яка полягає в закріпленні в Конституції України, міжнародно-правових актах і в національному законодавстві;
- 4) охоронюваність з боку держави, оскільки саме держава зобов'язана не лише утримуватися від порушення прав, а й активно забезпечувати їх реалізацію та

захист; 5) є об'єктом адміністративно-правового захисту, оскільки у сфері публічного управління особливого значення набуває можливість особи захистити свої права саме від протиправних дій або бездіяльності органів державної влади, посадових осіб, що відбувається переважно в адміністративно-правовій площині. Розкрито адміністративно-правовий механізм захисту прав і свобод людини адвокатом як системно-організований комплекс юридичних засобів, способів, судових та адміністративних процедур і організаційно-правових інструментів, що функціонують у межах адміністративно-правової системи з метою забезпечення, реалізації, захисту та відновлення порушених прав і свобод особи у публічно-правових відносинах, який ґрунтується на нормах матеріального й процесуального адміністративного права та реалізується через діяльність передбачених законом інституційних суб'єктів, серед яких, особливе місце займає діяльність адвоката як професійного суб'єкта правничої допомоги.

Розкрито адміністративно-правовий механізм захисту прав і свобод людини адвокатом як системно-організований комплекс юридичних засобів, способів, судових та адміністративних процедур і організаційно-правових інструментів, що функціонують у межах адміністративно-правової системи з метою забезпечення, реалізації, захисту та відновлення порушених прав і свобод особи у публічно-правових відносинах, який ґрунтується на нормах матеріального й процесуального адміністративного права та реалізується через діяльність передбачених законом інституційних суб'єктів, серед яких, особливе місце займає діяльність адвоката як професійного суб'єкта правничої допомоги.

Зазначено, що публічно-правовий статус адвоката як суб'єкта захисту прав і свобод людини є юридично-закріпленим становищем, яке визначає його роль, функції, права, обов'язки та гарантії в системі публічних правовідносин, спрямованих на забезпечення реалізації і захисту прав і свобод громадян у взаємодії з органами державної влади та іншими публічними інститутами, який базується на нормах публічного права і відображає особливу функцію адвоката,

як незалежного правозахисника інтересів особи та суб'єкта надання правової допомоги.

Визначено, що основними складовими нормативно-правового забезпечення захисту прав і свобод людини адвокатом в Україні є: конституційно-правовий фундамент, який встановлює базові права і свободи людини, а також гарантує право на правову допомогу, зокрема професійну адвокатську підтримку; – законодавче регулювання адвокатської діяльності, що містить визначення статусу, функцій, прав та обов'язків адвоката, а також механізми забезпечення його незалежності та професійної етики; – процесуально-правові норми адміністративного та цивільного права, які встановлюють порядок участі адвоката в процедурах захисту прав і свобод людини, включно з адміністративним оскарженням, судовим розглядом та іншими формами юридичного захисту; – інше підзаконне регулювання, що конкретизує порядок застосування законів на практиці, регламентує процесуальні процедури, взаємодію адвокатів з органами державної влади та визначає стандарти адвокатської діяльності; – міжнародно-правові стандарти та норми, що інтегруються у вітчизняне законодавство і задають високі критерії захисту прав і свобод людини, зокрема положення Європейської конвенції з прав людини, резолюції та рекомендації міжнародних організацій.

З'ясовано специфіку адміністративного оскарження як форми захисту прав і свобод людини за участі адвоката. Розкрито сутність судового оскарження рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації за участі адвоката, що є врегульованою законом процесуальною діяльністю особи (або її представника, зокрема, адвоката), та спрямована на відновлення порушених прав та інтересів шляхом подання адміністративного позову до суду щодо рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень, в результаті розгляду якого, адвокат забезпечує належну правову кваліфікацію дій публічної адміністрації, здійснює правове представництво, формує доказову базу, а також гарантує дотримання процесуальних прав особи.

До інших адміністративно-правових засобів захисту прав і свобод людини, що застосовуються адвокатом віднесено: – адвокатські запити, які є офіційним способом отримання інформації та документів від органів влади для перевірки законності їхніх дій; – медіацію, як альтернативний механізм вирішення спорів за участі нейтрального посередника, що забезпечує гнучке та ефективне врегулювання конфліктів без судового втручання; – подачу клопотань, звернень і скарг до посадових та службових органів державної влади та місцевого самоврядування; – ініціювання дисциплінарних або службових розслідувань щодо дій посадових осіб, які порушують права клієнта, із залученням відповідних контролюючих органів; – інформаційну підтримку та просвітницьку діяльність, які спрямовані на розвиток громадянського суспільства та підвищення правової культури через проведення публічних вебінарів, семінарів та інших заходів.

Виділено напрямки вдосконалення критеріїв ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом в Україні: 1) нормативна гармонізація та стандартизація критеріїв законності, своєчасності, результативності, пропорційності, доступності, конфіденційності, превентивності, виконуваності рішень тощо як обов'язкових мінімальних стандартів ефективності для адвокатської допомоги; 2) інкорпорація практики Європейського суду з прав людини у критерії допустимості доказів та оцінку адвокатської допомоги; 3) визначення процесуальних гарантій процедури захисту прав та свобод людини адвокатом (наприклад, забезпечення обов'язкового протоколу конфіденційної консультації до ключових процесуальних дій); 4) розширення можливостей доступної та якісної безоплатної правничої допомоги у сфері захисту прав та свобод людини, особливо для військових, людей з інвалідністю, неповнолітніх, вразливих груп населення; 5) покращення професійної компетентності адвокатів у сфері захисту прав та свобод людини шляхом інкорпорації обов'язкових CPD-модулів зі знань практики Європейського суду з прав людини, доказових стандартів, тактики клопотань тощо; 6) цифровізація

процедур захисту прав та свобод людини адвокатом; 7) розвиток критерію пропорційності вимог до характеру порушення з інтенсивним використанням адвокатами альтернативних способи вирішення конфліктів та медіації; 8) оптимізація інституційної спроможності органів адвокатського самоврядування шляхом перезавантаження процедури стажування, активного надання рекомендацій щодо покращення захисту прав та свобод людини адвокатом тощо.

Сформовано напрямки вдосконалення адміністративно-правового регулювання механізму захист прав людини адвокатом в Україні щодо покращення контролю та моніторингу адвоката за діяльністю органів влади, забезпечення статусу адвоката як гаранта публічного контролю у сфері прав та свобод людини, посилення гарантій реалізації прав людини, спрощення процедур адміністративного оскарження для категорій осіб, найбільш вразливих у воєнний час, реалізації військово-адміністративного захисту адвоката у справах проти рішень військових адміністрацій, забезпечення прав людини у сферах соціального захисту та компенсацій, та покращення міжнародно-правової інтеграції стандартів захисту прав людини.

**Ключові слова:** адвокат, адміністративне оскарження, адміністративно-правове регулювання, адміністративно-правовий механізм, гарантії, захист, контроль, контроль, права, свободи, публічні правовідносини.

## SUMMARY

**Valakh O. Administrative and legal mechanism for the protection of human rights and freedoms by a lawyer.** – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

Thesis for obtaining a scientific degree of candidate of juridical science in specialty 12.00.07 «Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law». – Scientific Institute of Public Law, Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2025.

In the dissertation, based on an analysis of theoretical approaches to understanding the administrative and legal mechanism, the norms of current national and international legislation in the field of human rights protection, and the professional practice of lawyers, the administrative and legal mechanism for the protection of human rights and freedoms by a lawyer in Ukraine has been identified, characterized, and proposals have been made for its optimization

The rights and freedoms of the individual have been defined as an object of administrative and legal protection. It is established that human rights and freedoms are natural and inalienable opportunities of an individual, guaranteed and recognized by national and international law, which determine their legal status, ensure conditions for free development, self-realization, and protection from unlawful interference by public authorities, and serve as an object of special administrative and legal protection in a democratic rule-of-law state.

The key characteristics of human rights and freedoms include the following: Natural and inalienable nature, as human rights exist independently of state recognition and belong to every individual from birth; Universality, since rights and freedoms apply to all individuals without exception, regardless of their legal or social characteristics; Legal guarantee, which is reflected in their enshrinement in the Constitution of Ukraine, international legal instruments, and national legislation; Protection by the state, as the state is obliged not only to refrain from violating rights but also to actively ensure their implementation and protection; Being an object of administrative and legal protection, since in the sphere of public administration, the

ability of an individual to protect their rights from unlawful actions or inaction of state authorities and officials becomes particularly significant, which occurs mainly within the administrative and legal domain.

The administrative and legal mechanism for the protection of human rights and freedoms by a lawyer is revealed as a systemically organized complex of legal means, methods, judicial and administrative procedures, and organizational-legal instruments functioning within the administrative and legal system. Its purpose is to ensure, implement, protect, and restore violated rights and freedoms of individuals in public legal relations. This mechanism is based on the norms of substantive and procedural administrative law and is implemented through the activities of institutional entities provided by law, among which the lawyer's activity as a professional provider of legal assistance occupies a special place.

It is noted that the public legal status of a lawyer as a subject of protection of human rights and freedoms is a legally established position that defines their role, functions, rights, duties, and guarantees within the system of public legal relations aimed at ensuring the implementation and protection of citizens' rights and freedoms in interaction with state authorities and other public institutions. This status is based on the norms of public law and reflects the special function of the lawyer as an independent defender of individual interests and a provider of legal assistance.

It has been established that the main components of the regulatory and legal framework for the protection of human rights and freedoms by lawyers in Ukraine include: The constitutional and legal foundation, which establishes the basic human rights and freedoms and guarantees the right to legal assistance, including professional support from lawyers; Legislative regulation of legal practice, which defines the status, functions, rights, and obligations of lawyers, as well as mechanisms for ensuring their independence and professional ethics; Procedural legal norms of administrative and civil law, which determine the procedure for lawyers' participation in the protection of human rights and freedoms, including administrative appeals, judicial proceedings, and other forms of legal protection; Other subordinate regulations, which specify the practical application of laws,



regulate procedural procedures, govern lawyers' interactions with state authorities, and define standards for legal practice; International legal standards and norms, which are integrated into domestic legislation and set high criteria for the protection of human rights and freedoms, including provisions of the European Convention on Human Rights, resolutions, and recommendations of international organizations.

The specifics of administrative appeal as a form of protection of human rights and freedoms with the participation of a lawyer have been clarified. The essence of the judicial appeal of decisions, actions or inaction of public administration bodies with the participation of a lawyer is revealed, which is a procedural activity of a person (or his representative, in particular, a lawyer) regulated by law and aimed at restoring violated rights and interests by filing an administrative claim with the court regarding decisions, actions or inaction of subjects of public authority, as a result of which the lawyer ensures the proper legal qualification of the actions of the public administration, carries out legal representation, forms an evidentiary base, and also guarantees compliance with the procedural rights of the person.

Other administrative and legal means of protecting human rights and freedoms used by lawyers include: Lawyer's requests, which are an official method of obtaining information and documents from authorities to verify the legality of their actions; Mediation, as an alternative dispute resolution mechanism involving a neutral intermediary, ensuring flexible and effective conflict resolution without judicial intervention; Submission of motions, appeals, and complaints to officials and bodies of state power and local self-government; Initiation of disciplinary or official investigations into the actions of officials who violate the rights of clients, involving relevant supervisory bodies; Information support and educational activities, aimed at developing civil society and enhancing legal culture through public webinars, seminars, and other events.

The following directions for improving the criteria for the effectiveness of the administrative and legal mechanism for the protection of human rights and freedoms by a lawyer in Ukraine have been identified: 1) regulatory harmonization and standardization of the criteria of legality, timeliness, effectiveness, proportionality,

accessibility, confidentiality, prevention, enforceability of decisions, etc. as mandatory minimum standards of effectiveness for legal aid; 2) incorporation of the practice of the European Court of Human Rights into the criteria for the admissibility of evidence and the assessment of legal aid; 3) determination of procedural guarantees for the procedure for the protection of human rights and freedoms by a lawyer (for example, ensuring a mandatory protocol of confidential consultation for key procedural actions); 4) expansion of the possibilities of accessible and high-quality free legal aid in the field of the protection of human rights and freedoms, especially for military personnel, people with disabilities, minors, and vulnerable groups of the population; 5) improving the professional competence of lawyers in the field of protection of human rights and freedoms by incorporating mandatory CPD modules on knowledge of the practice of the European Court of Human Rights, evidentiary standards, tactics of applications, etc.; 6) digitalization of procedures for the protection of human rights and freedoms by lawyers; 7) development of the criterion of proportionality of requirements to the nature of the violation with intensive use by lawyers of alternative methods of conflict resolution and mediation; 8) optimization of the institutional capacity of the bodies of bar self-government by rebooting the internship procedure, actively providing recommendations on improving the protection of human rights and freedoms by lawyers, etc.

Directions for improving the administrative and legal regulation of the mechanism for protecting human rights by lawyers in Ukraine have been formulated, including: Enhancing control and monitoring by lawyers over the activities of authorities; Ensuring the status of lawyers as guarantors of public oversight in the field of human rights and freedoms; Strengthening guarantees for the realization of human rights; Simplifying administrative appeal procedures for categories of individuals most vulnerable during wartime; Implementing military-administrative protection by lawyers in cases against decisions of military administrations; Ensuring human rights in the areas of social protection and compensation; Improving international legal integration of human rights protection standards.

**Keywords:** lawyer, administrative appeal, administrative-legal regulation, administrative-legal mechanism, guarantees, protection, control, supervision, rights, freedoms, public legal relations.

## **СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:**

1. Валах О. В. Права і свободи людини як об'єкт адміністративно-правового захисту. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 469–473.
2. Валах О. В. Теоретичні підходи до розуміння адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом. *Право і суспільство*. 2023. № 5. С. 477–483.
3. Валах О. В. Судове оскарження рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації за участі адвоката. *KELM*. 2024. № 7(67). С. 358–361.
4. Валах О. В. Адміністративне оскарження як форма захисту прав і свобод людини за участі адвоката. *Право і суспільство*. 2025. № 2. С. 667–671.
5. Валах О. В. Сутність публічно-правового статусу адвоката як суб'єкта захисту прав і свобод людини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 3. С. 178–182.
6. Валах О. В. Критерії ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 7. С. 305–308.
7. Валах О. В. Адміністративно-правові засоби захисту прав і свобод людини, що застосовуються адвокатом. *Правові новели*. 2025. № 25. С. 315–320.

## **які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:**

8. Валах О. В. Сучасне розуміння прав і свобод людини як об'єкту адміністративно-правового захисту. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21–22 лют. 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 39–41.

9. Валах О. В. Медіація як адміністративно-правовий засіб захисту прав і свобод людини, що застосовуються адвокатом. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 лют. 2024 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 59–61.

10. Валах О. В. Новітня роль адміністративного оскарження як форми захисту прав і свобод людини за участі адвоката. *Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18–19 лют. 2025 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2025. С. 71–73.

## ЗМІСТ

|                                                                                                                          |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| ВСТУП .....                                                                                                              | 15  |
| РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ АДВОКАТОМ .....        | 24  |
| 1.1. Права і свободи людини як об'єкт адміністративно-правового захисту .....                                            | 24  |
| 1.2. Теоретичні підходи до розуміння адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом .....    | 38  |
| 1.3. Публічно-правовий статус адвокат як суб'єкта захисту прав і свобод людини.....                                      | 55  |
| 1.4. Нормативно-правові акти, які регулюють питання захисту прав і свобод людини адвокатом.....                          | 70  |
| Висновки до розділу 1 .....                                                                                              | 83  |
| РОЗДІЛ 2 НАПРЯМКИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ АДВОКАТОМ .....                       | 87  |
| 2.1. Адміністративне оскарження як форма захисту прав і свобод людини за участі адвоката.....                            | 87  |
| 2.2. Судове оскарження рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації за участі адвоката.....             | 103 |
| 2.3. Інші адміністративно-правові засоби захисту прав і свобод людини, що застосовуються адвокатом .....                 | 119 |
| Висновки до розділу 2 .....                                                                                              | 135 |
| РОЗДІЛ 3 СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ АДВОКАТОМ..... | 139 |
| 3.1. Критерії ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом.....               | 139 |

|                                                                                                                        |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 3.2. Основні напрямки удосконалення адміністративно-правового регулювання механізму захист прав людини адвокатом ..... | 152 |
| Висновки до розділу 3 .....                                                                                            | 168 |
| ВИСНОВКИ.....                                                                                                          | 171 |
| СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....                                                                                        | 176 |
| ДОДАТКИ.....                                                                                                           | 195 |

## ВСТУП

**Обґрунтування вибору теми дослідження.** Конституційний принцип верховенства права є базовим орієнтиром, що визначає гуманний та справедливий характер суспільних відносин. У сучасних умовах верховенство права також є критерієм легітимності будь-яких дій суб'єктів права. Адвокати, як суб'єкти права, трансформують концептуальний принцип верховенства права у практичний механізм захисту прав та свобод особи. При цьому саме в адміністративних правовідносинах найбільш безпосередньо стикаються інтереси громадянина та публічної влади. Відповідний адміністративно-правовий механізм захисту прав і свобод людини виступає основою взаємодії держави й суспільства, гарантує індивідуальну безпеку, забезпечує стабільність правопорядку та сприяє розвитку демократичної культури.

В умовах війни в Україні особливо загострюється питання забезпечення прав і свобод людини, адже надзвичайні обставини обумовлюють посилення заходів національної безпеки, контролю, обмеження окремих прав. Війна трансформувала правозахисну діяльність, адже через зростання кількості спорів, пов'язаних із мобілізацією, соціальними гарантіями військовослужбовців, правами внутрішньо переміщених осіб, доступом до адміністративних послуг в умовах воєнного стану, адвокати повинні максимально ефективно захищати права та свободи громадян, формуючи сталу практику правозастосування. Крім того, адвокатська діяльність у сфері адміністративного права виконує важливу інтеграційну функцію поєднання національних норм із міжнародними стандартами захисту прав людини. Використання адвокатами практики Європейського суду з прав людини, норм міжнародного гуманітарного права та конвенційних механізмів зміцнює позиції нашої держави як правової демократії.

Окрім війни, слід визначити, що право є динамічною системою, тому в умовах розвитку цифрових технологій, адвокати часто виступають першими, хто апробує новітні процесуальні докази, адаптуючи захист прав людини до

реалій цифрової приватності. Сучасний захист прав і свобод людини, в адміністративно-правовій доктрині, вимагає врахування викликів, пов'язаних із масовим збором персональних даних, алгоритмічним управлінням, використанням штучного інтелекту та транснаціональним характером цифрових сервісів. Для української моделі адміністративного регулювання необхідно забезпечити максимальний баланс між національною безпекою та індивідуальними свободами, адже технології можуть бути використані як інструмент захисту, так і як засіб обмеження прав. Завдання адвокатів полягає в тому, щоб за допомогою адміністративно-правових механізмів забезпечити пропорційність таких обмежень, зберігаючи пріоритет прав людини навіть у сфері кібербезпеки чи протидії інформаційним загрозам.

Тому, суспільні відносини щодо функціонування адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом в Україні трансформуються до умов війни, цифрової епохи та глобальних викликів, що є складним та комплексним процесом, необхідним для подальшого сталого розвитку України з сильними інституціями, зокрема, адвокатурою.

*Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями.* Проблематика адміністративно-правового захисту прав і свобод людини адвокатами в Україні стала ключовою у сучасних дослідженнях С. Вилкова<sup>1</sup> «Адміністративно-правові засади організації надання адвокатами безоплатної правової допомоги» (2019), А. Броди<sup>2</sup> «Правова допомога адвоката в адміністративному процесі» (2019), О. Фазекош<sup>3</sup> «Адміністративно-правові засади захисту прав і свобод осіб адвокатами в Україні» (2018), Д. Сакун<sup>4</sup> «Адміністративно-правові гарантії

---

<sup>1</sup> Вилков С. Адміністративно-правові засади організації надання адвокатами безоплатної правової допомоги : автореф. дис. канд. юрид. наук. : спец. 12.00.07; Приватна установа "Науково-дослідний інститут публічного права". Київ, 2019. 24 с.

<sup>2</sup> Брода А. Правова допомога адвоката в адміністративному процесі : автореф. дис. канд. юрид. наук. : спец. 12.00.07; Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2019. 21 с.

<sup>3</sup> Фазекош О. Адміністративно-правові засади захисту прав і свобод осіб адвокатами в Україні : автореф. дис. канд. юрид. наук. : спец. 12.00.07; Приватна установа "Науково-дослідний інститут публічного права". Київ, 2018. 18 с.

<sup>4</sup> Сакун Д. Адміністративно-правові гарантії надання безоплатної правової допомоги адвокатами : дис. канд. юрид. наук. : спец. 12.00.07; Приватна установа "Науково-дослідний інститут публічного права". Київ, 2020. 219 с.



надання безоплатної правової допомоги адвокатами» (2020), П. Валко Петрос<sup>5</sup> «Адвокат як суб'єкт надання безоплатної вторинної правової допомоги в адміністративному судочинстві України» (2020).

Окрім того, новітні наукові пошуки у сфері діяльності адвокатів як суб'єктів захисту прав і свобод людини в Україні здійснили також такі вчені як: І. Адамова, Є. Бережна, І. Боса, С. Веснін, В. Войцешук, І. Габані, В. Гвоздій, Є. Гетьман, І. Гловацький, М. Григор'єв, О. Джафарова, О. Дрозд, Є. Дуліба, М. Єфіменко, В. Заборовський, Ю. Загуменна, А. Захаров, А. Зуєва, М. Калатур, О. Коваль, А. Комар, В. Курило, К. Куркова, А. Манжула, С. Маркін, Г. Медвідчук, Н. Меєрович, О. Моргунов, Е. Наджафлі, В. Нікітченко, І. Орловська, М. Погорецький, Т. Положенцева, Д. Решетка, В. Святоцька, Л. Слива, Є. Соболю, Л. Сорока, І. Файнгольд, Д. Фіолевський, С. Фурса, Р. Шаповал, В. Шевчук, О. Шири, Є. Шкребець, О. Яновська та інші.

При цьому необхідність забезпечення стабільності правопорядку та розвитку демократичної культури, навіть у найскладніших історичних обставинах України, підкреслює важливість функціонування окремих інституцій держави, зокрема, адвокатури, роль якої набуває нових ознак щодо реалізації адміністративно-правового механізму захисту прав та свобод людини.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертаційна робота узгоджується з положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікованої Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021, Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року, затвердженими Указом Президента 30 вересня 2019 р. № 722/2019, Стратегії розвитку Національної асоціації адвокатів України на 2021-2025 роки, затвердженої Радою адвокатів України від 2 липня 2021 р. № 38. Положення роботи

---

<sup>5</sup> Валко Петрос П.. Адвокат як суб'єкт надання безоплатної вторинної правової допомоги в адміністративному судочинстві України : автореф. дис. канд. юрид. наук. : спец. 12.00.07; Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2020. 23 с.

спрямовані на реалізацію плану науково-дослідницької роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

**Мета і завдання дослідження.** *Мета* роботи полягає в тому, щоб на основі аналізу теоретичних підходів до розуміння адміністративно-правового механізму, норм чинного національного та міжнародного законодавства у сфері захисту прав людини, та професійної практики адвокатів, визначити, охарактеризувати та оптимізувати адміністративно-правовий механізм захисту прав і свобод людини адвокатом в Україні.

Для виконання сформованої мети заплановано розв'язати наступні *завдання*:

- розкрити права і свободи людини, як об'єкт адміністративно-правового захисту;
- розкрити адміністративно-правовий механізм захисту прав і свобод людини адвокатом;
- визначити публічно-правовий статус адвоката як суб'єкта захисту прав і свобод людини;
- визначити основні складові нормативно-правового забезпечення захисту прав і свобод людини адвокатом в Україні;
- з'ясувати специфіку адміністративного оскарження як форми захисту прав і свобод людини за участі адвоката;
- розкрити сутність судового оскарження рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації за участі адвоката;
- визначити інші адміністративно-правові засоби захисту прав і свобод людини, що застосовуються адвокатом;
- виділити напрямки вдосконалення критеріїв ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом в Україні;

– сформувати напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання механізму захисту прав людини адвокатом в Україні.

*Об’єктом дослідження* є суспільні відносини щодо функціонування адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом.

*Предмет дослідження* – адміністративно-правовий механізм захисту прав і свобод людини адвокатом.

**Методи дослідження.** У роботі комплексно застосовано сукупність загальних та спеціально-юридичних методів наукового пізнання. *Системний* підхід та метод *діалектики* дозволили визначити права і свободи людини як об’єкт адміністративно-правового захисту (підрозділ 1.1). *Логічний* метод використовувався для аналізу теоретичних підходів до розуміння адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом (підрозділ 1.2). Публічно-правовий статус адвокат як суб’єкта захисту прав і свобод людини розглянуто завдяки *функціональному* методу (підрозділ 1.3).

Нормативно-правові акти, які регулюють питання захисту прав і свобод людини адвокатом розкриті завдяки *формально-юридичному* методу (підрозділ 1.3, розділи 2, 3). Адміністративне оскарження, судове оскарження та адміністративно-правові засоби захисту прав і свобод людини, що застосовуються адвокатом проаналізовано за допомогою *системно-структурного* методу (розділ 2). Метод *правового прогнозування* дав можливість виділити сучасні тенденції вдосконалення адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом (розділ 3).

*Емпірична база дослідження* побудована завдяки аналізу практики професійної діяльності адвокатів як суб’єктів захисту прав і свобод людини, судової практики та практики Європейського суду з прав людини, офіційної статистики оскарження рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації за участі адвоката.

**Наукова новизна отриманих результатів** полягає в тому, що дисертаційна робота є новітнім дослідженням щодо формування характеристики та напрямків адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом, в результаті якого виділено сучасні тенденції вдосконалення адміністративно-правового регулювання захисту прав і свобод людини адвокатом в Україні, зокрема:

*уперше:*

– в умовах новітнього трансформаційного розвитку вітчизняної юридичної науки структуровано основні теоретичні підходи щодо розуміння адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом, що включають системно-структурний, інституційний, функціональний, процесуальний та правозахисний підходи, що сукупно формують різні змістовно-аналітичні зміни практичної діяльності адвоката щодо захисту прав і свобод людини;

– розкрито публічно-правовий статус адвокат як спеціалізованого публічного агента захисту прав і свобод людини, який виконує функції забезпечення доступу до правосуддя та захисту прав і свобод людини у публічних адміністративних процесах, що обумовлює необхідність сучасної формалізації гарантій незалежності адвоката у відносинах з органами публічної влади та розширення повноважень у адміністративних процедурах для підвищенню ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини та посилення ролі адвокатури як гаранта верховенства права в Україні;

– запропоновано комплексний підхід до формування системи критеріїв ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом в Україні, що включає законність та легітимність захисної адвокатської діяльності, процесуально-організаційні, результативні, професійні, соціально-превентивні критерії та критерій пропорційності для забезпечення оптимального балансу між приватним і публічним інтересом;

*удосконалено:*

– змістову природу адміністративно-правового захисту прав і свобод людини, що визначає ціннісну орієнтацію усієї системи публічного управління, та здійснюється в межах публічно-правових відносин з метою відновлення, забезпечення або реалізації прав і свобод людини шляхом застосування заходів адміністративно-правового характеру, ініційованих як самою особою, так і її представником (зокрема, адвокатом), у взаємодії з органами публічної адміністрації, їх посадовими особами або в порядку адміністративного судочинства;

– теоретичне розуміння адміністративного оскарження як форми захисту прав і свобод людини за участі адвоката, що є спеціально встановленою законом процедурою перегляду і перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій або бездіяльності органів публічної влади, що стосуються прав і свобод фізичних або юридичних осіб, що покликана забезпечити ефективний механізм захисту громадян від порушень з боку державних органів, шляхом надання можливості адвокату звертатися із відповідними скаргами для усунення таких порушень до вищих адміністративних інстанцій або спеціалізованих органів;

– роль адвоката у процесі судового оскарження рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації, який виступає представником та гарантом забезпечення змагального, справедливого судового розгляду з належним застосуванням норм матеріального та процесуального права, а також формує юридичну позицію заявника, розробляє правову аргументацію, здійснює оцінку доказів, та виконує важливу комунікативну функцію між судом і особою, яка оскаржує дії чи рішення органу публічної адміністрації;

– практичне розуміння медіації як адміністративно-правового засобу захисту прав і свобод людини за участі адвоката, що є можливістю альтернативного вирішення конфлікту із використанням гнучкого, індивідуалізованого та швидкого способу врегулювання спору шляхом конструктивного діалогу та досягненню взаємоприйнятних рішень, які відповідають потребам ефективного правового захисту;

*отримали подальшого розвитку:*

– результати аналізу нормативно-правових актів, які регулюють питання захисту прав і свобод людини адвокатом в Україні щодо забезпечення максимальної ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини за участі адвоката шляхом системного удосконалення нормативно-правової бази, організаційного-правового підвищення рівня правосвідомості та професійної компетентності адвокатів у практичній діяльності, та адаптації українського законодавства до міжнародних стандартів для забезпечення відповідності національної правової системи загальносвітовим критеріям захисту прав і свобод особи;

– напрямки вдосконалення адміністративно-правового регулювання механізму захисту прав людини адвокатом в Україні щодо забезпечення прав людини у сферах соціального захисту та компенсацій шляхом введення механізму адміністративного медіатора-адвоката, який представляє інтереси постраждалих від війни осіб у питаннях компенсацій, відшкодування майна та соціальних виплат, та створення адвокатських центрів безоплатної допомоги у регіонах, наближених до зони бойових дій, для швидкого реагування на адміністративні порушення прав людини.

**Практичне значення отриманих результатів** полягає в тому, що результати дослідження можуть бути спрямовані та використані в таких сферах:

– *науково-дослідній роботі* – щодо проведення подальших науково-методологічних досліджень у сфері реалізації адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *законотворчій сфері* – для вдосконалення адміністративно-правового регулювання у сфері захисту прав людини адвокатом в Україні;

– *правозастосовній діяльності* – для оптимізації та покращення ефективності професійної діяльності адвокатів у сфері захисту прав і свобод людини;

– *освітньому процесі* – щодо підготовки методичних матеріалів, навчальних посібників, підручників для викладання навчальної дисципліни «Актуальні проблеми теорії адміністративного права», організації адвокатами освітньо-просвітницьких заходів у сфері захисту прав людини (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права).

**Апробація матеріалів дисертації.** Основні положення та результати дисертаційного дослідження оприлюднено та обговорено на трьох міжнародних науково-практичних конференціях: «Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики» (м. Київ, 21–22 лютого 2022 р.), «Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 7–8 лютого 2024 р.), «Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі» (м. Київ, 18–19 лютого 2025 р.).

**Структура та обсяг дисертації.** Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 196 сторінок. Робота містить список використаних джерел із 170 найменувань на 19 сторінках.

## РОЗДІЛ 1

### ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ АДВОКАТОМ

#### 1.1. Права і свободи людини як об'єкт адміністративно-правового захисту

Права і свободи людини становлять фундаментальний інститут сучасного конституційного та адміністративного права, водночас виступаючи критерієм демократичності та гуманістичної спрямованості правової системи будь-якої держави. В умовах розбудови правової держави та утвердження принципів верховенства права в Україні забезпечення належного рівня реалізації та охорони прав і свобод особи набуває особливого значення, оскільки саме через ефективні механізми їх захисту відбувається гармонізація відносин між особою та публічною адміністрацією, зміцнення довіри до органів державної влади, а також формування соціально орієнтованої моделі державного управління. З огляду на це, об'єктність прав і свобод людини в адміністративно-правовому механізмі захисту потребує системного переосмислення у світлі актуальних викликів, включаючи цифровізацію публічних послуг, воєнний стан, обмеження прав під час надзвичайних правових режимів, а також у межах виконання міжнародних зобов'язань України у сфері прав людини.

Водночас у сфері адміністративного права спостерігається значна динаміка трансформацій, які впливають на способи, форми та інструменти реалізації адміністративно-правового захисту, що, в свою чергу, актуалізує потребу у глибокому науковому осмисленні ролі прав і свобод людини як центрального елемента змісту адміністративно-правових відносин. Права і свободи особи не тільки потребують правової охорони, але й виступають базовою передумовою належного функціонування адміністративної юстиції,



дотримання принципу пропорційності дій публічної влади, а також впровадження ефективних процедур превентивного й відновного захисту, а тому дослідження прав і свобод людини як об'єкта адміністративно-правового захисту має не лише теоретичне, але й вагоме практичне значення для вдосконалення нормативно-правового регулювання, судової практики та адміністративної процедури в Україні.

Україна, будучи членом ООН, Ради Європи та інших міжнародних організацій, чітко виконує зобов'язання з міжнародних договорів, зокрема тих, що безпосередньо стосуються прав і свобод людини та громадянина. У державі триває процес удосконалення чинного законодавства, узгодження його з міжнародними стандартами, завдяки чому формується належна система права демократичного суспільства. Крім цього, передбачено створення механізму організаційного забезпечення адміністративної реформи, який охоплював би головні складові адміністративних перетворень. Наявність такого механізму має важливе значення саме тому, що через етап проведення економічних, соціальних, правових реформ пройшли всі цивілізовані країни. Ефективність їх проведення забезпечували спеціально створені державні структури [22].

Сьогодні захист прав громадян розуміється як одна з неодмінних ознак сучасної держави, забезпечення реальності прав і свобод людини та громадянина виступає своєрідним індикатором сталості й зрілості такої держави. Така позиція є результатом поступового становлення державно-правових поглядів у напрямки визнання людини, її прав, свобод і законних інтересів найвищою соціальною цінністю, орієнтиром в діяльності держави й усіх суспільних інститутів. Важливу роль у цьому відіграють гуманістичні за своєю спрямованістю теорії громадянського суспільства, природного права, соціальної й демократичної держави, а також правової держави. Зазначимо, що саме остання є якісно новою моделлю держави, в основу якої покладається пріоритет прав і свобод людини і громадянина, їх реальність,

забезпеченість достатніми й адекватними правовими засобами, гарантованість з боку держави [152].

Розвиток концепції прав людини перебуває під впливом тенденцій, що сягають в глибоку історію правової організації суспільства у різних культурних цивілізаціях. Сьогодні це виявляється не стільки у юридичному змісті самих прав, скільки у їх сприйнятті як системи загальновизнаних цінностей крізь призму національних традицій і світоглядів, зокрема уявлень про місце людини в природі, соціумі, світі [155, с. 33]. Серед багатьох підходів до розуміння сутності прав людини, які існують у юридичній літературі, на думку П. Рабіновича, можна виокремити: 1) етичний (або етико-нормативний) підхід, який під правами людини розуміє форму існування, спосіб прояву принципів і приписів моралі; 2) психологічний підхід, де права людини – це певні уявлення людини, її погляди та вимоги щодо надання їй суспільством чи державою певних благ; 3) релігійний, де права людини – це явище, встановлене позаземним, нематеріальним творцем (наприклад, Богом); 4) легістський (юридично-позитивістський) підхід, у якому права людини – це лише ті можливості людини, які їй надані державою, шляхом їх закріплення у джерелах позитивного права [141, с. 12–14]. В свою чергу М. Козюбра, виділяє серед існуючих підходів два основні підходи, вважаючи, що вони домінують у політико-правовій думці: перший – природний підхід, при якому права людині належать від природи, вони є невідчужувані, невід’ємні, їх не можна позбавити і вони «становлять елементарні передумови гідного людського існування та розвитку людства в цілому»; другий – легістський, при якому людина отримує права від держави, яка встановлює та надає їх людині [82, с.7–9].

Людина, її права і свободи, на думку Ю. П. Битяк [8], становлять у правовій державі найвищу соціальну цінність, саме на їхнє забезпечення й найповнішу реалізацію в суспільному житті має бути спрямована державна діяльність, зокрема діяльність у сфері державного управління. Адже конституційний лад України ґрунтується на визнанні людини, її життя і

здоров'я, честі та гідності, недоторканності й безпеки найвищою соціальною цінністю, пріоритету її прав і свобод. Гарантування прав і свобод людини є головним обов'язком держави, оскільки держава відповідальна перед людиною та суспільством за свою діяльність (ст. 3 Конституції України) [86]. Конституційним принципом є принцип верховенства права (ст. 8 Конституції України) [86]. Громадяни реалізують свої права за принципом «дозволено все, що прямо не заборонено законом», а державні органи та їх посадові особи – за принципом «дозволено лише те, що безпосередньо визначено законом». Україна визнає пріоритет загальнолюдських цінностей, а також дотримується загальновизнаних норм і принципів міжнародного права [86; 87].

Пріоритетним елементом основних прав та свобод людини і громадянина є громадянські права і свободи, які іноді називають ще особистими, оскільки вони є індивідуальними й виникають з часу народження людини, незалежно від її громадянства й не можуть бути ніким скасовані чи припинені. Особисті права і свободи людини — це закріплені правом можливості фізичного існування і духовного розвитку людини. Ними володіють всі проживаючі на території України, незалежно від свого правового стану. Конституція України містить такий перелік особистих (громадянських) прав людини [86; 115]:

- право на життя, що виникає з моменту народження. Це право не може бути скасованим чи обмеженим будь-ким. Верховна Рада України скасувала кримінальне покарання у вигляді смертної кари як вищої міри покарання. Другий важливий компонент закріплення права на життя – право людини на самозахист від протиправних посягань на життя і здоров'я; - право на вільний розвиток особистості. Кожна людина має право сама визначати свою долю, ставити перед собою певні цілі й обирати засоби для їх досягнення. Звичайно, при цьому вона не повинна порушувати прав інших людей; -право на повагу людської гідності. Це особисте право теж забезпечується встановленням заборон на протиправні дії, що посягають на людську гідність: катування,

жорстоке, нелюдське й таке, що принижує гідність, поводження або покарання, примусові медичні або наукові дослідження на людині; - право на свободу і особисту недоторканність. Сутність права на свободу полягає в тому, що в Україні заборонені будь-які форми особистої залежності, а саме – рабство і подібні до нього інститути (боргова кабала і т.ін.). Недоторканність особи є важливою гарантією свободи людини. Відповідно до Конституції України, ніхто не може бути заарештованим чи триматися під вартою інакше як за рішенням суду; - недоторканність житла. Житло — є важливою гарантією свободи і недоторканності кожного. Конституція України зазначає, що проникнення до житла, проведення в ньому огляду або обшуку можуть здійснюватися тільки за рішенням суду. Винятки з цього правила допускаються тільки для порятунку життя людей і майна (наприклад, у разі пожежі, стихійного лиха), а також з метою переслідування осіб, підозрюваних у вчиненні злочину; - таємниця листування, телефонних переговорів, телеграфної та іншої кореспонденції. Ця норма Конституції України теж є однією з гарантій свободи особи. Винятки можуть бути встановлені тільки судом з метою запобігти злочину чи встановити істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими засобами одержати інформацію неможливо; - невтручання в особисте і сімейне життя. Таємниця особистого і сімейного життя — ще одна грань свободи особи. Конституція України забороняє збирання, збереження, використання і поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і тільки в інтересах національної безпеки, економічного добробуту і прав людини; - свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право на вільний в'їзд в Україну і виїзд з України. Це особисте право поширюється тільки на осіб, що перебувають в Україні на законних підставах. Іноземний громадянин чи особа без громадянства, що порушує закони України, можуть бути вислані за межі України. Такій особі може бути відмовлено в дозволі на в'їзд до України. У той же час, громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися до України, не

може бути висланий за межі України; - право на свободу думки і слова, на вільне висловлювання своїх поглядів і переконань. Свобода думки в принципі не може бути нічим обмежена — адже контролювати і регулювати людське мислення неможливо. Свобода ж слова і друку в Україні зараз діє як і в будь-якій іншій демократичній країні; - свобода світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або ніяку (бути атеїстом), правити релігійні культи і ритуальні обряди, здійснювати релігійну діяльність [86; 115].

Таким чином, права і свободи людини - це гарантовані та визнані національним і міжнародним правом природні та невід’ємні можливості особи, які визначають її правовий статус, забезпечують умови для вільного розвитку, самореалізації та захищеності від неправомірного втручання з боку органів публічної влади, і виступають об’єктом особливого адміністративно-правового захисту в демократичній правовій державі.

При цьому, до ключових ознак прав і свобод людини, ми можемо віднести наступні:

1. Природний і невід’ємний характер, оскільки права людини існують незалежно від державного визнання - вони належать кожній особі від народження.

2. Універсальність, адже права і свободи поширюються на всіх без винятку осіб, незалежно від їхніх юридичних чи соціальних характеристик.

3. Юридична гарантованість, яка полягає в закріпленні в Конституції України, міжнародно-правових актах і в національному законодавстві.

4. Охоронюваність з боку держави, оскільки саме держава зобов’язана не лише утримуватися від порушення прав, а й активно забезпечувати їх реалізацію та захист.

5. Об’єкт адміністративно-правового захисту, оскільки у сфері публічного управління особливого значення набуває можливість особи захистити свої права саме від протиправних дій або бездіяльності органів

державної влади, посадових осіб, що відбувається переважно в адміністративно-правовій площині.

Під «адміністративно-правовим захистом прав, свобод та законних інтересів людини» в науці адміністративного права прийнято розуміти сукупність застосовуваних у порядку, врегульованому нормами адміністративного права, засобів, спрямованих на здійснення уповноваженими на те органами (посадовими особами), а також особами та громадянами відповідних процесуальних дій (процедур) щодо припинення незаконного посягання на права, свободи та інтереси громадян; ліквідацію будь-яких перешкод, що виникають при їх здійсненні; визнання або підтвердження, поновлення та примусове виконання прав, невиконаних або неналежним чином виконаних обов'язків з притягненням винної особи до відповідальності [9, с. 378]. Простіше кажучи, це діяльність уповноважених осіб щодо забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини в рамках визначеної компетенції, де, відповідно, сутністю адміністративно-правового захисту є застосування заходів адміністративного примусу, спрямованих на відновлення, визнання прав та припинення порушень прав громадян, здійснюваних органами публічної влади за заявами громадян або з ініціативи компетентних органів [51, с. 127; 104].

Ю.Ф. Кравченко визначав правовий захист, як діяльність держави в особі її органів представницької, виконавчої та судової влади, організацій, установ та посадових осіб по забезпеченню процесу реалізації особою своїх прав на користування матеріальними, політичними, соціальними та духовними благами [107, с. 13]. В.В. Галуцько адміністративно-правовий захист розуміє як динамічні (активні) дії публічної адміністрації, спрямовані на відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення перешкод щодо їх здійснення засобами адміністративного права з можливістю застосування заходів адміністративного примусу та притягнення винних до адміністративної відповідальності [7, с. 247]. Кожура Л.О. під категорією «адміністративно-

правовий захист» розуміє організаційно-правову діяльність органів публічної адміністрації, яка здійснюється на основі адміністративно-правових норм, підкріплена системою правових гарантій; сутністю якої є забезпечення та захист за допомогою правових засобів прав осіб від протиправних діянь з притягненням правопорушників до юридичної відповідальності. При цьому, автором зазначається, що особливості адміністративно-правового захисту такі: проявляється лише у правовій формі діяльності, а не в будь-якій іншій діяльності органів публічної адміністрації; вступає в силу з моменту набуття чинності нормативно-правового акта, який гарантує правовий статус особи; регулює відносини, які пов'язані зі здійсненням прав та виконанням обов'язків, адже останні – невід'ємна складова правового статусу особи; обов'язково підкріплений юридичними гарантіями, що встановлені державою та відображені у нормах права [81; 17].

С. Ващенко під адміністративно-правовим захистом прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб розуміє правозастосовну та правоохоронну владну діяльність публічної адміністрації щодо вирішення індивідуальних справ з метою прискання та відновлення порушень прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, відшкодування збитків потерпілим і притягнення винних до адміністративної відповідальності або / та створення умов для притягнення їх до іншого виду юридичної відповідальності [36]. На думку Г. Ткача адміністративно-правовий захист прав особи служить надійною гарантією швидкого, ефективного та об'єктивного пере-творення загального поняття захист прав людини з риторики в реальність. Важливою ознакою доступності цього способу захисту є його „собі-вартість” (розмір витрат – від моральних засобів до витрачених зусиль і часу). Проте адміністративно-правовий захист стане насправді „економічним” за умови перегляду пануючих у цій сфері концепцій та процесуального законодавства. Власне адміністративний порядок захисту прав і свобод громадян, вважає Г. Ткач, визначається не характером охоронюваних прав, а колом державних органів, які здійснюють

цей захист та змістом норм, що регулюють процес їх правозахисної діяльності [156, с. 240; 17].

Адміністративно-правовий механізм захисту прав, свобод та інтересів людини і громадянина І. Ієрусалімова пропонує розуміти як систему засобів, які є елементами, складовими впливу цієї галузі права на суспільні відносини та встановлювані її нормами гарантії реалізації цих прав (поновлення в органах виконавчої влади та суду, захист за допомогою адміністративної відповідальності та прокурорської діяльності щодо забезпечення прав і свобод громадян) [73, с. 91]. О. Муза під адміністративно-правовим механізмом захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб визначає комплексну, системну та складну категорію адміністративного права, що наділена регулятивною, охоронною та захисною функціями у відносинах невлadних суб'єктів із органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їхніми посадовими і службовими особами [106, с. 35; 88].

Досліджуючи структуру (внутрішню будову) механізму адміністративно-правового захисту науковці по-різному підходять до визначення його елементів. Так, Н. Глущенко до елементів механізму адміністративно-правового захисту прав у медичній сфері відносить: 1) сукупність адміністративно-правових заходів; 2) суб'єктів адміністративно-правового механізму захисту прав у медичній сфері – органи державної влади, підприємства, установи, організації чи посадові особи; 3) заходи, спрямовані на забезпечення реалізації та відновлення прав у медичній сфері [50, с. 68]. На думку Я. Лазура, механізм забезпечення прав і свобод громадянина уособлює комплекс взаємодіючих елементів, які надають належні юридичні і фактичні можливості для повноцінного здійснення кожним своїх прав і свобод. Його структурними елементами є: норми права; юридичні передумови забезпечення прав і свобод (правовий статус особи); нормативно-правові засоби забезпечення прав і свобод (юридичні гарантії); загально-соціальні умови забезпечення, охорони і



захисту прав і свобод особи (фактичне соціальне макросередовище, в якому здійснюється забезпечення прав і свобод) [92, с. 13; 88].

Тобто, можна вважати, що адміністративно-правовий захист - це вид юридичного захисту, що здійснюється в межах публічно-правових відносин з метою відновлення, забезпечення або реалізації прав і свобод людини та громадянина шляхом застосування заходів адміністративно-правового характеру, ініційованих як самою особою, так і її представником (зокрема адвокатом), у взаємодії з органами публічної адміністрації, їх посадовими особами або в порядку адміністративного судочинства.

При цьому, ключовими елементами, які розкривають поняття адміністративно-правового захисту є:

1. Юридична природа, яка визначає, що мова йде саме про правову форму захисту, на відміну від політичної, моральної чи соціальної.
2. Публічно-правове підґрунтя полягає в тому, що захист здійснюється у сфері публічного управління, тобто між особою і органом публічної влади.
3. Об'єкт - права і свободи людини, тобто предметом захисту є не майнові чи договірні інтереси, а базові публічні суб'єктивні права та свободи.
4. Ініціатива захисту, яка може бути реалізована як самою особою (самозахист), так і через процесуального представника - адвоката.
5. Форми реалізації, яка включає в себе адміністративне оскарження (звернення, скарги, запити); участь у провадженнях у сфері публічного управління; представництво інтересів в адміністративному суді.
6. Мета - відновлення або запобігання порушенню прав, тобто не лише реагування на порушення, але й превентивна функція.

Серед науковців існує думка, що об'єктом адміністративно-правового захисту є охоронювані і порушені права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб. Адміністративно-правовий захист здійснюється адміністративно-правовими засобами у випадку порушення охоронюваного права. Найчастіше застосовуваним адміністративно-правовим засобом є притягнення винної особи до адміністративної

відповідальності, яка настає за посягання на об'єкт адміністративно-правового захисту. Об'єкт адміністративно-правового захисту та об'єкт адміністративного правопорушення часто можуть співпадати. Об'єктом адміністративного правопорушення є суспільні відносини, які охороняються нормами законодавства про адміністративні правопорушення [1, с. 159].

Гамалій О.Л. у своїй праці про права громадян як об'єкт адміністративно-правового захисту органами державної влади зазначає, що права громадян в Україні визнаються та захищаються законом та гарантуються органами державної влади всіх рівнів. Саме в цьому виявляється характерна риса правової держави. Віднесення держави до правової означає, з одного боку, визнання в цій державі прав і свобод людини та громадянина як найвищої цінності, а з іншого – дотримання законності як основного принципу організації та діяльності державного апарату і його посадових осіб. Поєднання саме цих основних засад правової держави зумовлює сталий розвиток та забезпечення всіх, без виключення, прав і свобод людини та громадянина. Права та свободи людини та громадянина забезпечуються різними способами, у тому числі за допомогою виконання державною владою та її повноважними представниками покладених на них законом обов'язків. Таким чином, рівень дотримання прав громадян у державі відображає те, на скільки ця держава виконує покладені на неї завдання та як вона справляється з функціями, реалізація яких входить до кола цих завдань. Саме тому адміністративно-правове забезпечення прав громадян органами державної влади, в тому числі правоохоронними органами, виступає актуальною проблемою сучасної правової науки. Зазначена проблема посилюється тим, що саме органи державної влади та правоохоронні органи відіграють вирішальну роль у частині розвитку взаємодії суспільства та влади [46].

Відносно питання забезпечення прав громадян слід зазначити, що на сьогодні держава має фактично монопольне право захисту прав і свобод громадян. Громадянин для відстоювання своїх прав може скористатися, по

суті, єдиним засобом – правом подання скарги, яка знову ж потребує розгляду безпосередньо державними структурами. Причиною не зовсім утішної ситуації з реалізацією прав, свобод і законних інтересів громадян та їх забезпеченням у сфері адміністративно-правових відносин є не тільки недосконалість та, в деяких випадках, суперечливість законодавства, але й відсутність необхідної позитивної правозастосовної практики. Відповідно до Конституції Україна є демократичною, соціальною та правовою державою. На думку автора, це фактично означає, що Україна в Основному Законі проголосила свою соціально-правову політику, спрямовану на утвердження верховенства права та закону, рівність усіх перед законом та пріоритет прав та свобод людини та громадянина. Таким чином, центральною категорією в Українській державі з прийняттям Конституції стала категорія «права та свободи людини та громадянина» [46].

Гамалій О.Л. виокремлює основні ознаки прав людини і громадянина:

- визнаються у правовій державі вищою соціальною цінністю та закріплюються в законодавстві цієї держави; – захищаються органами державної влади, що виступає основною метою та пріоритетними завданнями їх діяльності; – гарантуються можливістю застосування державного примусу для захисту або забезпечення реалізації основоположних прав людини та громадянина; – утворюють цілу систему, яка включає в себе особисті, політичні, економічні та інші види прав; – основоположні права надаються людині з народження та не залежать від активності її дій щодо реалізації цих прав, оскільки така реалізація не пов'язана зі вступом людини у будь-які правовідносини (наприклад, право на життя, на повагу до своєї особистості тощо); – можливість реалізації основоположних прав людини та громадянина не повинна залежати від матеріального стану, національності, освіти тощо; – законодавством правової держави гарантується рівність прав усіх громадян [46].

Можемо зробити висновок, що права і свободи людини як об'єкт адміністративно-правового захисту - це сукупність гарантованих державою

та міжнародними нормативними актами фундаментальних суб'єктивних прав і свобод, що належать кожній особі від народження і становлять основу її правового статусу. Вони є предметом особливої уваги з боку органів публічної влади та суспільства загалом, оскільки їхнє дотримання забезпечує гідність, свободу та розвиток людини. Адміністративно-правовий захист цих прав і свобод полягає у застосуванні спеціальних юридичних механізмів, які спрямовані на недопущення порушень, а також на відновлення порушених прав у сфері взаємодії особи з державними органами. У контексті адміністративного права, права і свободи людини виступають як центральний об'єкт правозахисної діяльності, що охоплює різноманітні форми захисту, включно з адміністративним оскарженням, представництвом інтересів адвокатом та адміністративним судочинством.

Таким чином, у межах адміністративно-правового механізму, права і свободи людини слід розглядати не лише як об'єкт захисту, а як концептуальну категорію, що визначає ціннісну орієнтацію усієї системи публічного управління, зважаючи на те, що ефективність такого захисту значною мірою залежить від професійної участі адвоката, спроможного забезпечити реальне поновлення порушених прав, а також попередити їх порушення у публічно-правових відносинах.

Усе вищевикладене, дозволяє зробити наступні висновки стосовно прав і свободи людини як об'єкт адміністративно-правового захисту:

- права і свободи людини - це гарантовані та визнані національним і міжнародним правом природні та невід'ємні можливості особи, які визначають її правовий статус, забезпечують умови для вільного розвитку, самореалізації та захищеності від неправомірного втручання з боку органів публічної влади, і виступають об'єктом особливого адміністративно-правового захисту в демократичній правовій державі;

- ключовими ознаками прав і свобод людини, є наступні: - природний і невід'ємний характер, оскільки права людини існують незалежно від державного визнання - вони належать кожній особі від народження; -

універсальність, адже права і свободи поширюються на всіх без винятку осіб, незалежно від їхніх юридичних чи соціальних характеристик; - юридична гарантованість, яка полягає в закріпленні в Конституції України, міжнародно-правових актах і в національному законодавстві; - охоронюваність з боку держави, оскільки саме держава зобов'язана не лише утримуватися від порушення прав, а й активно забезпечувати їх реалізацію та захист; - об'єкт адміністративно-правового захисту, оскільки у сфері публічного управління особливого значення набуває можливість особи захистити свої права саме від протиправних дій або бездіяльності органів державної влади, посадових осіб, що відбувається переважно в адміністративно-правовій площині;

- адміністративно-правовий захист - це вид юридичного захисту, що здійснюється в межах публічно-правових відносин з метою відновлення, забезпечення або реалізації прав і свобод людини та громадянина шляхом застосування заходів адміністративно-правового характеру, ініційованих як самою особою, так і її представником (зокрема адвокатом), у взаємодії з органами публічної адміністрації, їх посадовими особами або в порядку адміністративного судочинства.

- ключовими елементами, які розкривають поняття адміністративно-правового захисту є: - юридична природа, яка визначає, що мова йде саме про правову форму захисту, на відміну від політичної, моральної чи соціальної; - публічно-правове підґрунтя полягає в тому, що захист здійснюється у сфері публічного управління, тобто між особою і органом публічної влади; - об'єкт - права і свободи людини, тобто предметом захисту є не майнові чи договірні інтереси, а базові публічні суб'єктивні права та свободи; - ініціатива захисту, яка може бути реалізована як самою особою (самозахист), так і через процесуального представника – адвоката; - форми реалізації, яка включає в себе адміністративне оскарження (звернення, скарги, запити); участь у провадженнях у сфері публічного управління; представництво інтересів в

адміністративному суді; - мета - відновлення або запобігання порушенню прав, тобто не лише реагування на порушення, але й превентивна функція;

- права і свободи людини як об'єкт адміністративно-правового захисту

- це сукупність гарантованих державою та міжнародними нормативними актами фундаментальних суб'єктивних прав і свобод, що належать кожній особі від народження і становлять основу її правового статусу. Вони є предметом особливої уваги з боку органів публічної влади та суспільства загалом, оскільки їхнє дотримання забезпечує гідність, свободу та розвиток людини. Адміністративно-правовий захист цих прав і свобод полягає у застосуванні спеціальних юридичних механізмів, які спрямовані на недопущення порушень, а також на відновлення порушених прав у сфері взаємодії особи з державними органами. У контексті адміністративного права, права і свободи людини виступають як центральний об'єкт правозахисної діяльності, що охоплює різноманітні форми захисту, включно з адміністративним оскарженням, представництвом інтересів адвокатом та адміністративним судочинством;

- у межах адміністративно-правового механізму, права і свободи людини слід розглядати не лише як об'єкт захисту, а як концептуальну категорію, що визначає ціннісну орієнтацію усієї системи публічного управління, зважаючи на те, що ефективність такого захисту значною мірою залежить від професійної участі адвоката, спроможного забезпечити реальне поновлення порушених прав, а також попередити їх порушення у публічно-правових відносинах.

## **1.2. Теоретичні підходи до розуміння адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом**

У сучасних умовах реформування правової системи України, посилення ролі інститутів громадянського суспільства та утвердження

європейських стандартів прав людини питання ефективності механізмів їхнього захисту набуває особливої ваги, що зумовлює потребу в системному дослідженні як нормативних, так і інституційних основ публічно-правового реагування на порушення прав особи. Серед таких механізмів важливе місце посідає адміністративно-правовий механізм, у межах якого здійснюється захист прав і свобод людини у публічно-правових відносинах із залученням різних суб'єктів, зокрема адвоката. Водночас у національному правознавстві досі відсутнє єдине, усталене розуміння змісту й структури цього механізму, що обумовлює теоретичну багатовимірність тлумачень, методологічну невизначеність і практичну фрагментарність у реалізації адміністративного захисту. Саме тому дослідження теоретичних підходів до розуміння адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом є необхідним для формування цілісного уявлення про дану правову конструкцію як комплексне явище, яке поєднує інструментарій адміністративного права, принципи адвокатської діяльності та публічно-правові процедури.

Особливої актуальності ця проблема набуває у зв'язку з розширенням повноважень публічної адміністрації, активізацією практики адміністративного оскарження, а також підвищенням стандартів правової допомоги, що вимагає чіткого доктринального визначення ролі адвоката в адміністративно-правовому механізмі захисту, а тому важливим є виявлення різних наукових підходів до розуміння природи зазначеного механізму функціонального, інституційного, процесуального, правозахисного тощо з метою їхнього порівняльного аналізу та вироблення оптимальної моделі правового реагування на порушення прав особи з боку органів публічної влади. Розробка єдиного, науково обґрунтованого підходу дозволить не лише уточнити понятійний апарат адміністративного права, а й сприятиме подальшій кодифікації правозахисних норм, удосконаленню адміністративних процедур, а також підвищенню ефективності діяльності

адвоката як одного із ключових суб'єктів у сфері захисту прав і свобод людини.

Права та свободи людини і громадянина є основою правового порядку в державі. Це означає, що закріплення прав та свобод людини і громадянина у Конституції та законодавчих актах покладає на усіх учасників правовідносин як певний обсяг можливостей (правомочностей) з реалізації своїх законних інтересів, так і обов'язки у різних видах правовідносин. Тобто, фундаментальність прав та свобод людини і громадянина, їх філософсько-світоглядний зміст та суспільна значимість встановлюють порядок взаємовідносин між носіями таких прав і свобод та іншими учасниками правовідносин [106, с.32; 17].

Досліджуючи теоретичні підходи до розуміння адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом, перш за все необхідно дослідити поняття адміністративно-правовий механізм захисту прав і свобод. Так, в Академічному тлумачному словнику української мови під «механізмом» розуміється, зокрема, внутрішня будова, система чого-небудь; сукупність станів процесів, з яких складається певне явище [151, с. 695]. Слід погодитись із тим, що осмислення слова «механізм» (в самому широкому значенні цього слова передбачає: 1) складність його внутрішньої будови; 2) системність, узгодженість організації його елементів (компонентів); 3) здатність до динаміки, визначеного цілеспрямованого функціонування; 4) його схильність до самоорганізації або зовнішнього управління [89, с. 18].

О.І. Безпалова у своїй монографії зазначає, що в юридичному аспекті під терміном «механізм» слід розуміти сукупність методів, форм, прийомів, способів, завдяки правильному використанню яких можливо буде досягти оптимальної організації всіх елементів системи, їх ефективного функціонування, що в результаті повинно призвести до отримання бажаного результату [14, с. 37–38]. Що стосується терміна «забезпечення», то під ним слід розуміти створення надійних умов для здійснення чого-небудь;



гарантування чого-небудь; захист, охорону кого-небудь або чого-небудь від небезпеки; надання (постачання) чогось кимось у достатній кількості, створення усіх необхідних умов для здійснення чогось, гарантування чогось [14, с. 41; 25].

Поряд з цим, І.О. Ієрусалімова у своїй дисертації, яка присвячена механізму адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина, виводить таке визначення адміністративно-правового забезпечення: це регулювання за допомогою норм адміністративного права суспільних відносин, що виникають для та в процесі їхньої реалізації, а також надання за допомогою цих норм відповідних гарантій, які разом зіншими правовими та неправовими гарантіями створюють стійку систему можливостей користування правовими цінностями в державі [73, с. 12; 25].

О.В. Муза акцентує увагу на необхідності розмежування таких понять як «механізм адміністративно-правового регулювання» та «механізм адміністративно-правового захисту». Єдиних підходів у теорії права щодо встановлення правових ознак, які розмежовують зазначені правові категорії не існує, але можна стверджувати про те, що механізм реалізації та захисту прав громадян охоплюється механізмом правового регулювання, останній виступає по відношенню до першого як «широка» за змістом правова категорія. Це пояснюється тим, що механізм реалізації та захисту прав громадян вміщує у собі ті складові елементи, що забезпечують учасникам правовідносин здатність набувати, реалізовувати та захищати свої права, при цьому такі правові процеси відбуваються у контексті загального правового регулювання суспільних відносин. Тобто, механізм правового регулювання є правовою базою для вироблення правових засобів і способів реалізації та захисту учасниками правовідносин своїх прав, свобод та інтересів. Із вищевикладеного випливає, що адміністративно-правовий механізм захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб походить за своїм змістом від загального механізму реалізації та захисту прав громадян, разом

із тим має свої певні особливості як окреме правове явище адміністративного права [106, с. 33; 17].

В свою чергу, С.В. Діденко зазначає, що механізм адміністративно-правового забезпечення розповсюджується на певну сферу суспільних відносин, а його основним завданням є впорядкування суспільних відносин, щоб надалі мати змогу впливати на них. Автор зазначає, що механізм адміністративно-правового забезпечення – це певний процес, тобто певний рух задля досягнення певної цілі, а його особливостями є коло учасників, на яких розповсюджується його вплив, і спосіб їхньої поведінки [59, с. 464].

Цікавою також є думка О.І. Безпалової, яка до числа характерних для адміністративно-правового механізму ознак відносить такі: а) системність; б) виконання кожним елементом механізму свої специфічної функції; в) особливий склад суб'єктів, на які покладено обов'язок реалізації правоохоронної функції держави; г) зв'язок суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави між собою єдиними цілями та засадами діяльності; ґ) здійснення застосування даного механізму за допомогою адміністративно-правових норм; д) плановий характер; е) безперервність функціонування даного механізму; є) підконтрольний характер; ж) здійснення взаємодії між суб'єктами реалізації правоохоронної функції держави на засадах субординації та координації; з) домінуюче становище одних елементів механізму реалізації правоохоронної функції держави над іншими [14, с. 49].

Таким чином, адміністративно-правовий механізм захисту прав і свобод людини адвокатом слід розуміти як системно організований комплекс юридичних засобів, способів, процедур і правових інструментів, що функціонують у межах адміністративно-правової системи з метою забезпечення, реалізації, захисту та відновлення порушених прав і свобод особи у публічно-правових відносинах, який ґрунтується на нормах матеріального й процесуального адміністративного права та реалізується

через передбачені законом інституційні канали, серед яких особливе місце займає діяльність адвоката як професійного суб'єкта правничої допомоги.

Водночас, аналіз наукових підходів дає підстави виокремити низку ключових ознак адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом: - системність і структурованість, що проявляється у взаємозалежності його елементів - норм, інститутів, процедур і суб'єктів, діяльність яких спрямована на досягнення єдиної мети — відновлення порушених прав; - нормативно-правова зумовленість, оскільки функціонування механізму забезпечується імперативними і диспозитивними приписами адміністративного права, що встановлюють як права особи, так і компетенцію органів та адвоката; - процедурно-гарантійний характер, який передбачає наявність упорядкованих процесуальних форм реалізації правозахисної діяльності адвоката в адміністративних провадженнях; - інституційна взаємодія, що полягає у координації дій адвоката з органами публічної адміністрації, судами, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, іншими суб'єктами, наділеними захисними повноваженнями; - орієнтація на ефективність і превентивність, адже механізм не лише реагує на порушення прав, а й сприяє їх недопущенню через правове консультування, участь адвоката у адміністративних процедурах і формування правової культури суб'єктів публічної влади; - гарантованість державою і підконтрольність, що забезпечує легітимність і прозорість діяльності адвоката в межах публічно-правового простору.

У своєму дослідженні Муза О. зазначає, що адміністративно-правовий механізм захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб походить за своїм змістом від загального механізму реалізації та захисту прав громадян, разом із тим має свої певні особливості як окреме правове явище адміністративного права. В основі адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини та громадянина лежить така категорія адміністративного права як «адміністративно-правовий статус». Зокрема,

слід розрізняти адміністративно-правовий статус людини і громадянина (фізичних осіб) та адміністративно-правовий статус юридичних осіб [106].

Ієрусалімова І.О. зазначала, що якщо говорити про адміністративно-правовий механізм захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб, то необхідно зазначити відразу, що такий механізм складає лише частину загального адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Під останнім у наукових джерелах запропоновано розуміти систему засобів, які є елементами, складовими впливу цієї галузі права на суспільні відносини та встановлювані її нормами гарантії реалізації цих прав (поновлення в органах виконавчої влади та суду, захист за допомогою адміністративної відповідальності та прокурорського нагляду) [73, с. 91].

Миджин Г.Є. у своїй праці зазначає, що у механізмі правового регулювання прийнято виокремлювати внутрішню будову, структуру. Думки вчених із приводу структури механізму правового регулювання загалом і адміністративно-правового механізму зокрема істотно не відрізняються. У структурі адміністративно-правового механізму захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності потрібно виокремити основні та додаткові (факультативні) елементи. До основних елементів належать правові норми, правові відносини, акти реалізації норм права. Головне місце в системі механізму адміністративно-правового регулювання посідають адміністративно-правові норми й адміністративні відносини. До додаткових елементів розглянутого механізму належать акти тлумачення норм права, правова свідомість, режим правопорядку та законності у галузі створення та використання прав на об'єкти інтелектуальної власності [97].

Незважаючи на існування загальної структури елементів, що формують адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини та громадянина, варто виділяти і внутрішню структуру адміністративно-правового механізму захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб, а саме нормативний, інституційний, адміністративно-процедурний

(управлінський) та адміністративно-правозастосовчий рівні, що забезпечують невіддільним суб'єктам адміністративного права єдині принципи у реалізації ними своїх прав, свобод та інтересів, а також покладення з цією метою відповідних обов'язків на суб'єктів владних повноважень. Нормативний рівень адміністративно-правового механізму захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб включає у себе правові норми адміністративного права, що забезпечують участь невіддільних суб'єктів адміністративного права у відносинах владно-управлінського характеру. Даний рівень передбачає сукупність нормативно-правових актів, що видаються чи приймаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Тобто, у даному разі ми можемо говорити про адміністративне законодавство, у якому, зокрема, визначено обсяг прав та свобод фізичних і юридичних осіб у відносинах з суб'єктами владних повноважень. Інституційний рівень адміністративно-правового механізму захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб включає у себе систему органів державної влади та місцевого самоврядування, на які покладено завдання із забезпечення та сприяння реалізації фізичними і юридичними особам своїх прав, свобод та інтересів в адміністративно-правових відносинах. Адміністративно-процедурний (управлінський) рівень адміністративно-правового механізму захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб включає у себе сукупність адміністративних процедур, за допомогою яких відбувається реалізація прав, свобод та інтересів невіддільних суб'єктів адміністративного права. Адміністративно-правозастосовчий рівень адміністративно-правового механізму захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб включає у себе сукупність адміністративних та адміністративно-судових процедур, за допомогою яких відбувається реалізація прав, свобод та інтересів невіддільних суб'єктів адміністративного права. Зокрема, такі судові процедури передбачені КУпАП, КАСУ та іншими законодавчими актами [106].

На підставі вищевказаного, можемо стверджувати, що у науковій доктрині існує низка теоретичних підходів до тлумачення сутності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини, зокрема за участю адвоката. Кожен з них акцентує увагу на окремих складових цього багатогранного явища, формуючи тим самим різні аналітичні ракурси його дослідження та практичного застосування.

Враховуючи все вищезазначене, можемо сформулювати такі основні теоретичні підходи щодо розуміння адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом: 1) системно-структурний підхід - розглядає механізм як цілісну систему взаємодії елементів: нормативної бази, процедур, суб'єктів захисту, форм реалізації; 2) інституційний підхід - фокусується на ролі інститутів (державних органів, судів, адвокатури) у функціонуванні механізму; 3) функціональний підхід - визначає механізм через його функції: превентивну, компенсаторну, право-забезпечувальну; 4) процесуальний підхід - акцентує увагу на процедурних аспектах: адміністративне провадження, адміністративне оскарження, судовий розгляд тощо; 5) правозахисний підхід - зосереджується на місці адвоката в системі гарантування прав людини.

Білий Д.О. у своїй науковій праці щодо поняття та елементів механізму адміністративно-правового захисту прав пацієнтів дійшов висновку, що механізм адміністративно-правового захисту прав пацієнтів – це комплексна категорія адміністративного права, що являє собою систему взаємопов'язаних самостійних складових, що сприяють захисту фізичних осіб від дій, рішень, бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації в сфері охорони здоров'я, їх посадових та службових осіб, а також керівників та працівників закладів охорони здоров'я. На думку автора, елементами механізму адміністративно-правового захисту прав пацієнтів є: – система нормативно-правових актів, якими урегульовані відносини адміністративно-правового захисту прав пацієнтів; – суб'єкти публічної адміністрації, що уповноважені здійснювати адміністративно-правовий захист прав пацієнтів;

– форми захисту прав пацієнтів – судова та позасудова; – методи публічного адміністрування за допомогою яких здійснюється захист прав пацієнтів; – адміністративні процедури захисту прав пацієнтів, що визначені в Кодексі України про адміністративні правопорушення, Кодексі адміністративного судочинства та законах України [17, с. 65-66].

Мілінчук С.В. у своїй науковій праці щодо розуміння поняття «адміністративно-правовий механізм забезпечення права на свободу думки» зазначає, що під адміністративно-правовим механізмом забезпечення права на свободу думки необхідно розуміти певну систему елементів, до структури якої входить нормативний базис, що встановлює права особи, суб'єкти забезпечення його реалізації, засоби захисту, а також допустимі обмеження [101].

Золотухіна Л. досліджуючи адміністративно-правовий механізм забезпечення реалізації публічного інтересу дійшла висновку, що під адміністративно-правовим механізмом забезпечення реалізації публічного інтересу розуміється складна комплексна структурована система врегулювання відносин між органами публічного управління та суб'єктами владного впливу, метою функціонування якої є задоволення об'єктивно визначених суспільним розвитком потреб, її своєрідних «надцілей». Ефективність адміністративно-правового механізму забезпечення публічного інтересу досягається на нормативно-правовому, організаційно-управлінському та правозахисному рівнях [70].

Санжара О.О. у своїй праці на тему «адміністративно-правовий механізм реалізації прав і свобод громадян у сфері місцевого самоврядування: поняття та елементний склад» доходить висновку, що адміністративно-правовий механізм реалізації прав і свобод громадян в сфері місцевого самоврядування являє собою сукупність взаємодіючих спеціальних правових засобів, за допомогою яких забезпечується реалізація суб'єктивних прав і свобод, метою якої (реалізації) є втілення приписів юридичних норм у життя шляхом правомірної поведінки суб'єктів

адміністративного права, а саме, шляхом дотримання, виконання та застосування норм права. На думку автора, до елементів адміністративно-правового механізму реалізації прав і свобод громадян в сфері місцевого самоврядування слід віднести: 1) норми права, які встановлюють: а) права і свобода громадян в сфері місцевого самоврядування; б) умови, форми та процедури реалізації цих прав і свобод; 2) суб'єктів права, які є учасниками правовідносин щодо реалізації прав і свобод громадян в сфері місцевого самоврядування (громадяни та органи місцевого самоврядування); 3) дотримання, виконання та застосування норми права як форми, які забезпечують реалізацію прав і свобод громадян; 4) правову свідомість, правову культуру, правову ідеологію та правове виховання учасників правовідносин щодо реалізації прав і свобод громадян в сфері місцевого самоврядування. При цьому, адміністративно-правовий механізм реалізації прав і свобод громадян в сфері місцевого самоврядування характеризується наступними ознаками: а) здійснюється органами місцевого самоврядування; б) має обмежену сферу застосування, адже використовується виключно під час реалізації прав і свобод громадян в сфері місцевого самоврядування; в) одним із суб'єктів правовідносин завжди виступає орган місцевого самоврядування, а іншим – громадянин; г) реалізація прав і свобод громадян відбувається у трьох формах – дотримання, виконання та застосування норми права; г) реалізація адміністративно-правового механізму відбувається за певним алгоритмом, який закріплений національним законодавством [148, с. 263-264].

Кобрусєва Є.А. розглядаючи у своїй праці структуру адміністративно-правового механізму забезпечення права на мирні зібрання в Україні, дійшла висновку, що структуру адміністративно-правового механізму регулювання права на мирні зібрання складають норми адміністративного права України та ряду інших галузей права, що регулюють інститут прав та свобод людини, правовідносини, що складаються в процесі реалізації громадянами свого права збиратися мирно та реалізація закріплених правових норм в рамках



суспільних відносин, обумовлених процедурою нагляду за законністю проведення зібрання, де особливу роль відіграє правозастосовна практика, результатом якої, вбачається доцільним, має стати прийняття акту застосування права. На думку авторки, характерними ознаками адміністративно-правового механізму у сфері захисту права на мирні зібрання є: - адміністративно-правове регулювання у сфері захисту права громадян на мирні зібрання варто розглядати як невіддільну частину ширшого за своїм змістом державного управління, проте бували випадки ототожнення цих двох понять. Саме тому можливо сформулювати більш розширене розуміння предмету адміністративного права як суспільних відносин, що виникають та функціонують в процесі виконавчої та розпорядчої діяльності всіх органів державної влади, а не лише органів державного управління; - у ряді джерел, предмет адміністративно-правового регулювання розуміється через характеристику його застосування в конкретних галузях, зокрема в сфері адміністративно-політичної діяльності, галузях економіки, культури тощо. Дане розуміння правової природи адміністративно-правового механізму все частіше віддзеркалюється у сучасній правовій літературі; - за допомогою адміністративно-правового регулювання свою діяльність провадить переважна більшість органів, уповноважених на здійснення державного управління. Серед недоліків адміністративно-правового регулювання, варто визначити усталений залишковий принцип, за яким органи державної влади, у своїй діяльності, забезпечують реалізацію прав та свобод людини, чільне місце серед яких посідає право на мирні зібрання. Рядом дослідників наголошувалось, що такі суспільні відносини, як взаємодія органів державної влади та фізичних осіб – громадянами, розглядається в останню чергу, під час аналізу структури адміністративно-правового регулювання [76].

Таким чином, аналізуючи праці та висновки інших науковців, ми можемо розкрити та обґрунтувати сформовані нами основні теоретичні

підходи щодо розуміння адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом.

Так, системно-структурний підхід розуміння адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом розглядає адміністративно-правовий механізм як цілісну й внутрішньо взаємопов'язану систему елементів, що спільно функціонують з метою забезпечення правового захисту особи, в межах якого особлива увага приділяється структурним компонентам механізму: нормам адміністративного права, інституціям публічної влади, процесуальним формам захисту, способам впливу на суб'єктів владних повноважень, а також ролі адвоката як професійного суб'єкта, що забезпечує ефективну реалізацію цього механізму. Такий підхід дозволяє всебічно охопити як нормативне, так і організаційне наповнення механізму захисту.

Інституційний підхід розуміння адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом фокусується на аналізі механізму крізь призму діяльності суб'єктів, уповноважених реалізовувати захист прав і свобод людини, згідно з яким, механізм розглядається як сукупність інституцій (органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, омбудсмена, адміністративних судів, адвокатури), що мають відповідні повноваження у сфері захисту прав людини. При цьому, особлива увага приділяється адвокатурі як незалежному правовому інституту, що має потенціал протистояти адміністративному тиску з боку держави та представляти інтереси особи в адміністративно-правових відносинах.

Функціональний підхід інтерпретує адміністративно-правовий механізм через призму його практичної спрямованості та цільового призначення, в центрі уваги якого знаходяться функції, що виконує механізм у процесі захисту прав: охоронна, компенсаторна, превентивна, контрольна, право-забезпечувальна. Адвокат у цій площині розглядається як інструмент реалізації функцій захисту - насамперед через фахову допомогу особі, ініціювання процедур оскарження, запобігання порушенням з боку публічної

адміністрації. Функціональний підхід дозволяє оцінити ефективність механізму крізь його здатність досягати практичного результату - реального поновлення прав.

Процесуальний підхід зосереджується на процедурних аспектах реалізації механізму захисту, акцентуючи увагу на формалізованих адміністративних процедурах, які дозволяють особі відстоювати свої права. До таких процедур належать: подання адміністративних скарг, участь у адміністративному провадженні, подання адміністративного позову, судовий розгляд справи в адміністративному суді тощо. У цьому контексті адвокат виступає як процесуальний представник, який діє відповідно до норм адміністративного процесуального права, використовуючи надані законом інструменти для захисту інтересів особи. Процесуальний підхід підкреслює важливість правової форми та процесуальної дисципліни у досягненні правозахисної мети.

Що стосується останнього правозахисного підходу, то варто зазначити, що такий підхід формулює розуміння адміністративно-правового механізму крізь призму верховенства права, пріоритету прав і свобод особи та ключової ролі адвоката як інституційного гаранта прав людини в демократичній правовій державі. У межах цього підходу акцент зміщується з формально-юридичних чи організаційних елементів механізму на людину як головну цінність, права якої потребують реального, а не декларативного забезпечення. Цей підхід виходить з того, що права і свободи особи - не лише об'єкт правового захисту, а основа самої легітимності діяльності публічної адміністрації. Відповідно, адміністративно-правовий механізм покликаний не лише відновлювати порушені права, а й запобігати їх порушенню, створювати умови для безперешкодного здійснення людиною свого правового статусу. Відповідно, у цьому контексті адвокат постає не просто як технічний учасник адміністративного процесу, а як активний суб'єкт правозахисної діяльності, що виконує роль посередника між громадянином і

владою, з метою забезпечення справедливого, неупередженого та законного вирішення публічно-правових спорів.

Варто підкреслити, що особливістю правозахисного підходу є те, що адвокатська діяльність розглядається як соціально значущий інструмент контролю за владними повноваженнями, а не лише як індивідуальний сервіс для клієнта.

Усе вищевикладене, дозволяє зробити наступні висновки стосовно теоретичних підходів до розуміння адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом:

- адміністративно-правовий механізм захисту прав і свобод людини адвокатом слід розуміти як системно організований комплекс юридичних засобів, способів, процедур і правових інструментів, що функціонують у межах адміністративно-правової системи з метою забезпечення, реалізації, захисту та відновлення порушених прав і свобод особи у публічно-правових відносинах, який ґрунтується на нормах матеріального й процесуального адміністративного права та реалізується через передбачені законом інституційні канали, серед яких особливе місце займає діяльність адвоката як професійного суб'єкта правничої допомоги;

- ключовими ознаками адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом є: - системність і структурованість, що проявляється у взаємозалежності його елементів - норм, інститутів, процедур і суб'єктів, діяльність яких спрямована на досягнення єдиної мети — відновлення порушених прав; - нормативно-правова зумовленість, оскільки функціонування механізму забезпечується імперативними і диспозитивними приписами адміністративного права, що встановлюють як права особи, так і компетенцію органів та адвоката; - процедурно-гарантійний характер, який передбачає наявність упорядкованих процесуальних форм реалізації правозахисної діяльності адвоката в адміністративних провадженнях; - інституційна взаємодія, що полягає у координації дій адвоката з органами публічної адміністрації, судами, Уповноваженим Верховної Ради України з

прав людини, іншими суб'єктами, наділеними захисними повноваженнями; - орієнтація на ефективність і превентивність, адже механізм не лише реагує на порушення прав, а й сприяє їх недопущенню через правове консультування, участь адвоката у адміністративних процедурах і формування правової культури суб'єктів публічної влади; - гарантованість державою і підконтрольність, що забезпечує легітимність і прозорість діяльності адвоката в межах публічно-правового простору;

- основними теоретичними підходи щодо розуміння адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом: - системно-структурний підхід; - інституційний підхід; - функціональний підхід; - процесуальний підхід; - правозахисний підхід;

- системно-структурний підхід розуміння адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом розглядає адміністративно-правовий механізм як цілісну й внутрішньо взаємопов'язану систему елементів, що спільно функціонують з метою забезпечення правового захисту особи, в межах якого особлива увага приділяється структурним компонентам механізму: нормам адміністративного права, інституціям публічної влади, процесуальним формам захисту, способам впливу на суб'єктів владних повноважень, а також ролі адвоката як професійного суб'єкта, що забезпечує ефективну реалізацію цього механізму. Такий підхід дозволяє всебічно охопити як нормативне, так і організаційне наповнення механізму захисту;

- інституційний підхід розуміння адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом фокусується на аналізі механізму крізь призму діяльності суб'єктів, уповноважених реалізовувати захист прав і свобод людини, згідно з яким, механізм розглядається як сукупність інституцій (органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, омбудсмена, адміністративних судів, адвокатури), що мають відповідні повноваження у сфері захисту прав людини. При цьому, особлива увага приділяється адвокатурі як незалежному правовому інституту, що має

потенціал протистояти адміністративному тиску з боку держави та представляти інтереси особи в адміністративно-правових відносинах;

- функціональний підхід інтерпретує адміністративно-правовий механізм через призму його практичної спрямованості та цільового призначення, в центрі уваги якого знаходяться функції, що виконує механізм у процесі захисту прав: охоронна, компенсаторна, превентивна, контрольна, право-забезпечувальна. Адвокат у цій площині розглядається як інструмент реалізації функцій захисту - насамперед через фахову допомогу особі, ініціювання процедур оскарження, запобігання порушенням з боку публічної адміністрації. Функціональний підхід дозволяє оцінити ефективність механізму крізь його здатність досягати практичного результату - реального поновлення прав;

- процесуальний підхід зосереджується на процедурних аспектах реалізації механізму захисту, акцентуючи увагу на формалізованих адміністративних процедурах, які дозволяють особі відстоювати свої права. До таких процедур належать: подання адміністративних скарг, участь у адміністративному провадженні, подання адміністративного позову, судовий розгляд справи в адміністративному суді тощо. У цьому контексті адвокат виступає як процесуальний представник, який діє відповідно до норм адміністративного процесуального права, використовуючи надані законом інструменти для захисту інтересів особи. Процесуальний підхід підкреслює важливість правової форми та процесуальної дисципліни у досягненні правозахисної мети;

- правозахисний підхід формулює розуміння адміністративно-правового механізму крізь призму верховенства права, пріоритету прав і свобод особи та ключової ролі адвоката як інституційного гаранта прав людини в демократичній правовій державі. У межах цього підходу акцент зміщується з формально-юридичних чи організаційних елементів механізму на людину як головну цінність, права якої потребують реального, а не декларативного забезпечення. Цей підхід виходить з того, що права і свободи

особи - не лише об'єкт правового захисту, а основа самої легітимності діяльності публічної адміністрації. Відповідно, адміністративно-правовий механізм покликаний не лише відновлювати порушені права, а й запобігати їх порушенню, створювати умови для безперешкодного здійснення людиною свого правового статусу. Відповідно, у цьому контексті адвокат постає не просто як технічний учасник адміністративного процесу, а як активний суб'єкт правозахисної діяльності, що виконує роль посередника між громадянином і владою, з метою забезпечення справедливого, неупередженого та законного вирішення публічно-правових спорів.

### **1.3. Публічно-правовий статус адвокат як суб'єкта захисту прав і свобод людини**

У сучасному правовому просторі, що активно трансформується під впливом як внутрішніх реформ, так і зовнішніх зобов'язань України у сфері прав людини, посилюється увага до статусу осіб, які здійснюють професійну правничу діяльність із захисту прав і свобод людини. Одним із ключових суб'єктів у цій сфері виступає адвокат, чия діяльність має не лише приватно-правовий, але й публічно-правовий вимір, оскільки вона безпосередньо пов'язана з реалізацією функцій правової держави, забезпеченням доступу до правосуддя, захистом особи від свавілля органів публічної влади. Проте вітчизняна наукова доктрина досі недостатньо всебічно розглядає публічно-правову природу статусу адвоката, що зумовлює суперечності в практиці його реалізації, особливо у відносинах з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та адміністративною юрисдикцією. У зв'язку з цим постає необхідність системного дослідження публічно-правового статусу адвоката як носія специфічних повноважень, обов'язків і гарантій, що мають публічне значення та впливають на ефективність захисту прав людини.

Зважаючи на розширення сфери адміністративного судочинства, розвиток практики досудового врегулювання спорів та зростання ролі адвокатури як інституції громадянського суспільства, дослідження публічно-правового статусу адвоката набуває особливої актуальності як у науковому, так і у практичному аспектах. З одного боку, це дозволяє осмислити адвокатську діяльність не лише як елемент надання юридичних послуг, а як прояв публічного служіння на засадах законності, незалежності та професійної етики. З іншого визначити місце адвоката в системі суб'єктів, які реалізують функцію захисту прав людини у публічно-правовій площині, з урахуванням конституційних засад, міжнародних стандартів і спеціального законодавства. Вивчення публічно-правового статусу адвоката в такому контексті сприятиме не лише розвитку адміністративного права, а й удосконаленню нормативного регулювання та інституційної взаємодії у сфері правозахисної діяльності.

У сучасній правовій системі України, не тільки держава гарантує дотримання основних прав, свобод та інтересів громадян, але й для цього покликані інститути громадянського суспільства, серед яких адвокатура є своєрідним захисним механізмом функціонуючи безпосередньо на користь суспільства. У зв'язку з цим кожному громадянину надано право користування безоплатною правничою допомогою, що реалізує здебільшого адвокатура. Однак у цій парадигмі останнє розглядається не як засіб держави, а як соціальна система, в якій держава гарантує реалізацію цього права. Таким чином, інститут адвокатури врівноважує відносини між державою та її громадянами, оскільки згідно з принципом верховенства права має забезпечувати пріоритет щодо захисту прав і свобод громадян. Безсумнівно, інститут адвокатури виступає особливим органом, який узгоджує інтереси громадянського суспільства з потребами і можливостями держави. Звичайно, в Україні це не повністю структурована установа, але вона є частиною громадянського суспільства як інститут з визначеними повноваженнями [120].



Згідно з ч. 1 ст. 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»: «Адвокатура України - недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом» [121]. Іншими словами адвокатура України - це автономний орган, відокремлений від системи державних установ, місією якого за визначенням є надання кваліфікованої юридичної допомоги громадянам та організаціям. Той факт, що професія адвокати законодавцем відокремлена від системи державних установ, доводить відносну самостійність, яка пояснюється її природою. Таким чином, адвокати можуть виступати проти апарату держави та інтересів її посадових осіб. Крім усього вищезазначеного, незалежність інституту адвокатури і від державних органів, безумовно, гарантує надання кваліфікованої юридичної допомоги в ході судових розглядів, включаючи цивільне, кримінальне, господарське та адміністративне судочинство. Незалежність інституту адвокатури від системи державних установ позбавляє суб'єкта владних повноважень можливості впливати на професійну діяльність адвокатів - це один з основних факторів, який гарантує реальне ефективне виконання адвокатурою України своїх функцій і завдань під час професійної діяльності. Зважаючи на це незалежність адвокатури від держави має стати визначальним принципом цієї правозахисної системи та необхідною умовою довіри людини до захисту своїх прав [121; 120].

У реальному житті людина вступає в різноманітні суспільні відносини, в яких постає в різних якостях, виконує різні соціальні ролі. Ці ролі, тобто положення особи, які вона займає в соціальній системі та які визначаються за низкою економічних, професійних, етнічних й інших ознак, характеризуються поняттям статусу [111, с. 27-28].

Відповідно до класифікації за характером статусу, загальний правовий статус визначає юридичні властивості, якості, що є характерними для усіх інших статусів. Галузеві правові статуси конкретизують зміст загального

правового статусу щодо конкретних видів правовідносин, які складаються у суспільстві. Вони також можуть бути віднесені і до категорії спеціального статусу. Процес диференціації закінчується лише на рівні розгляду юридичних якостей окремого, конкретного індивіда. При цьому решта статусів, що були отримані в процесі конкретизації, можуть розглядатися лише як такі, що належать до категорії спеціального і які відрізняються один від одного рівнем та ступенем конкретизації. Ці статуси містять у собі з одного боку певні правові якості, які пов'язують їх із загальним та галузевими статусами, а з іншого боку – неповторні властивості, що складають його унікальну якісну та кількісну визначеність [165, с. 13–14].

Науковець А.В. Панчишин пропонує доктринальне визначення правового статусу як багатоаспектної, комплексної, універсальної категорії, що має чітку стабільну структуру та встановлює характер і принципи взаємодії суб'єктів суспільних відносин між собою, а також шляхом визначення прав, обов'язків та гарантій їх реалізації визначає місце суб'єкта в системі правовідносин. При цьому, до структури правового статусу автор відносить правові норми, що визначають статус; основні права, свободи, законні інтереси та обов'язки; правосуб'єктність; правові принципи; громадянство; гарантії прав і свобод; юридичну відповідальність; правовідносини загального типу (статусного типу) [110, с. 95-96]

Вчений М. Ринажевський вважає, що правовий статус суб'єктів права складається з об'єктивних, фактично існуючих елементів, виявивши та проаналізувавши які, можна пізнати статус комплексно. Усвідомивши правовий статус як цілісну систему, серед його структурних елементів можна виділити головні та з'ясувати характер їх взаємозв'язків із середовищем функціонування. Застосовуючи системний метод дослідження, можна визначити поняття «правовий статус» як комплексне юридичне явище, що визначає статус (становище) суб'єкта у відповідній системі, відокремити його статистичні й допоміжні елементи [24].

Таким чином, «правовий статус» - це комплексна юридична категорія, яка відображає встановлене правом становище особи (фізичної чи юридичної) у правовій системі суспільства, що характеризується сукупністю передбачених нормами права суб'єктивних прав, юридичних обов'язків, гарантій їх реалізації та відповідальності, закріплених у законодавстві та забезпечених механізмами правового впливу, а також визначає обсяг та межі правового впливу особи на суспільні відносини, а також ступінь її залучення до публічної чи приватної сфери юридичних взаємодій. Правовий статус формується в рамках конкретного виду правовідносин (загальних, спеціальних, галузевих) і має публічно-правову чи приватно-правову природу залежно від сфери його застосування, що виконує як регулятивну, так і охоронну функцію, забезпечуючи узгодження інтересів особи та держави в межах правового порядку, а відтак правовий статус є не лише формальною конструкцією, а й інструментом реалізації конституційного принципу рівності перед законом, інституційної визначеності та передбачуваності правового регулювання.

На нашу думку, характерними ознаками правового статусу є:

1. Суб'єктивні права, а саме встановлені законом можливості особи діяти певним чином, спрямовані на задоволення законних інтересів та потреб.
2. Юридичні обов'язки, а саме встановлені правом вимоги щодо необхідної поведінки особи, що забезпечують правовий порядок та баланс інтересів.
3. Правові гарантії, тобто засоби і механізми, що забезпечують реалізацію, охорону та захист суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків.
4. Юридична відповідальність, яка полягає у можливості застосування до суб'єкта заходів державного примусу у разі порушення правових норм. При чому, відповідальність адвокатів, як суб'єктів, є досить специфічною,

оскільки застосовується на загальних підставах, проте до спеціальних осіб – адвокатів [62].

5. Правосуб'єктність (правоздатність, дієздатність, деліктоздатність), тобто комплекс властивостей, які дозволяють особі бути учасником правовідносин - мати права, виконувати обов'язки та нести відповідальність.

Що стосується правової природи публічно-правового статусу адвоката, то у сучасній науці, питання з приводу того, чи належить адвокатура до публічного або до приватного права, у принципі вирішено на користь того, що вона відноситься і до публічного й до приватного права. С. О. Іваницький у своїх наукових працях демонструє наявність п'яти підходів щодо до місця адвокатури серед інших інституцій, які захищають права людини. Так, перший – етатистський підхід, прибічники якого вважають адвокатуру: 1) елементом системи судової влади; 2) юстиції у широкому сенсі цього слова чи системи кримінальної юстиції; 3) системи органів, що здійснюють правоохоронну діяльність або державний захист; другий – суспільний, при якому адвокатура розглядається як елемент громадянського суспільства, соціуму; третій – системно-соціальний, що відносить адвокатуру як незалежного елементу до однієї із соціальних систем – політичної, правової, правозахисної тощо; четвертий – комбінований розглядає адвокатуру як елемент кількох згаданих систем; п'ятий – позасистемний, при якому адвокатура не належить ні до одної системи, розглядаючи її як самостійний, самоврядний інститут [72, с. 38–39; 23].

На думку ж А. М. Бірюкової досягти балансу між приватною та публічною складовою не можливо. Науковиця вважає, що тут йде мова про явища різного порядку. Приватна складова адвокатури, яка розкривається крізь призму діяльності адвоката як суб'єкта приватного права, характеризує її статус як професії. Адвокат не повинен і не може реально зберігати баланс між суспільними та державними інтересами та інтересами окремих громадян. Так само як і адвокатура у своїй організаційній двоєдиності (як корпорація та як інститут), переслідує різні цілі та виконує різні функції. Як інститут

адвокатура не надає професійної правничої допомоги, не здійснює адвокатської діяльності. Отже, вона констатує, що є прихильницею позиції, відповідно до якої національна адвокатура відзначається яскраво вираженим публічно-правовим характером, що не заперечує в ній приватну складову [18, с. 97]. С. О. Іваницький, проаналізувавши елементи публічного та приватного крізь призму: а) історичного контексту; б) характеру послуг, що надаються адвокатами; в) характеру взаємовідносин, які складаються в середині адвокатури та поза її межами, досить аргументовано обґрунтував вищезазначену позицію у своїй роботі [72, с. 38–45; 23].

Приходько О.І. у своїй праці щодо правового статусу адвоката, доходить висновку, що правовий статус адвоката є сукупністю прав і обов'язків адвоката, відповідальності та гарантій його діяльності, які закріплені не тільки в нормах Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а й в інших нормативно-правових актах [120]. Зокрема, Конституція України визначає основну функцію адвокатури - надання професійної юридичної (узаконеної, правозастосовної) допомоги в громадянам, а також особливістю правового статусу адвокатури, при якій незалежність (самостійність) адвокатури гарантується державою, правова природа, якого характеризується двоєдиністю, що виражається в наявності як приватноправових основ, так і публічно-правових принципів. Однак співвідношення цих компонентів може змінюватися залежно від рівня розвитку громадянського суспільства та дотримання принципу верховенства права. Через це з метою забезпечення верховенства закону і формування громадянського суспільства -підвищення рівня захисту прав і свобод громадян і організацій є першочерговим завдання держави, контроль за чи безпосередньо здійснюють адвокати. По суті, діяльність адвокатів є одним з інститутів демократичного суспільства, оскільки вони виконують конституційну громадянську функцію щодо захисту прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб, де адвокатура, як незалежний державний

інститут певною мірою зобов'язана грати роль гаранта дотримання таких суб'єктивних прав [121; 120].

В Україні права адвоката визначаються ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», до них належать право адвоката: 1) звертатися з адвокатськими запитами, зокрема щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб); 2) представляти і захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб у суді, органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, громадських об'єднаннях, перед громадянами, посадовими і службовими особами, до повноважень яких належить вирішення відповідних питань в Україні та за її межами; 3) ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом; 4) складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх у встановленому законом порядку; 5) доповідати клопотання та скарги на прийомі в посадових і службових осіб та відповідно до закону одержувати від них письмові мотивовані відповіді на ці клопотання і скарги; 6) бути присутнім під час розгляду своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів та давати пояснення щодо суті клопотань і скарг; 7) збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою; 8) застосовувати технічні засоби, зокрема для копіювання матеріалів справи, в якій адвокат здійснює захист, представництво або надає інші види правової допомоги, фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь, а також хід судового засідання в порядку, передбаченому законом; 9) посвідчувати копії

документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів; 10) одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань; 11) користуватися іншими правами, передбаченими цим Законом та іншими законами [121].

Фещук Т. С. робить висновок, що професійні права адвоката – це визначені законом межі допустимої поведінки адвоката, зумовлені особливостями його правового статусу та діяльності щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги [157]. Маслюк О.В. зазначає, що права та обов'язки захисника є стрижнем його процесуального статусу, який, у свою чергу, являється «дзеркалом» його правового положення в кримінальному провадженні в цілому [95]. Доцільною є думка Бубенко М.Б., яка зазначає, що права адвоката – це не засоби, які необхідні лише йому самому. Відповідно, кожне порушення професійних прав і гарантій адвоката водночас можна назвати порушенням прав людини його клієнта. Права адвоката встановлені в інтересах як особи-клієнта, так і усього суспільства в цілому. Адвокат, реалізуючи свої професійні права, сприяє повноті, всебічності, об'єктивності судочинства [24]. С. Компанейцев під професійним обов'язком адвоката пропонує розуміти «діяльність адвоката, пов'язану з реалізацією його функцій, що відображає глибоке усвідомлення необхідності професійного захисту інтересів особи, реалізується через сферу особистих і професійних якостей адвоката та базується на принципах моралі, які склались в адвокатурі» [84, с. 183; 105].

Таким чином, публічно-правовий статус – це юридична категорія, що визначає становище фізичної або юридичної особи у системі публічних правовідносин, яке формується на основі норм публічного права та характеризується сукупністю встановлених законом прав, обов'язків, повноважень і гарантій, що забезпечують реалізацію функцій і ролі цієї особи в межах державної влади, місцевого самоврядування або інших публічних

інститутів, який відображає ступінь правового визнання і участі суб'єкта в публічній сфері, визначаючи його здатність впливати на процеси прийняття управлінських рішень, брати участь у контролі за діяльністю органів влади та захищати свої інтереси в рамках адміністративно-правового механізму. Публічно-правовий статус має комплексний характер і виконує функцію регулювання взаємовідносин між суб'єктами публічної влади та особами, що перебувають у сфері їхнього управлінського впливу, оскільки містить у собі не лише права і повноваження, але й відповідні обов'язки, а також правові гарантії, які забезпечують баланс інтересів і верховенство права у суспільстві, а тому саме через призму публічно-правового статусу реалізується основний принцип правової держави - взаємодія держави й особи на засадах законності, прозорості та відповідальності.

При цьому в статті 21 закону регламентовані такі обов'язки адвоката: 1) дотримуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики; 2) на вимогу клієнта надати звіт про виконання договору про надання правничої допомоги; 3) невідкладно повідомляти клієнта про виникнення конфлікту інтересів; 4) підвищувати свій професійний рівень; 5) виконувати рішення органів адвокатського самоврядування; 6) виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством та договором про надання правничої допомоги [121; 6].

З урахуванням вищевикладеного, треба констатувати, що в профільному законодавчому акті досить чітко окреслені права й обов'язки адвоката, які утворюють його процесуальний статус, а також деталізовані окремі форми адвокатської діяльності. А також, зважаючи на перелік наведених прав та обов'язків, важливо висловити декілька міркувань:— комплекс прав адвоката дає змогу достатньо комплексно діяти в рамках надання правової допомоги як фізичним, так і юридичним особам. Хоча нагадаємо, що право на правову допомогу орієнтоване саме на фізичних осіб, тобто громадян, іноземців та осіб без громадянства; — у регламентованих правах адвоката розкривається увесь функціонал адвокатської діяльності.



Тобто, права необхідно також розглядати як гарантії права на правову допомогу, передбаченого Конституцією України та деталізованого в інших законодавчих актах;— обов'язки адвоката умовно можна поділити на дві групи: основні (пов'язані із взаємовідносинами з клієнтом, які визначаються обсягом необхідної правової допомоги) та додаткові (зумовлені вимогами, які висуваються державою до самого адвоката) [6].

У Висновку Конституційного суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. №1013) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 31 жовтня 2019 року зазначається, що поняття «надання професійної правничої допомоги» не тотожне поняттю «представництво особи в суді». Надання професійної правничої допомоги здійснюють адвокати, натомість представництво у суді за вибором особи може бути здійснене адвокатом або іншим суб'єктом. Отже, зі сказаного можемо прослідкувати позитив-ний обов'язок держави, який полягає в гарантуванні участі адвоката у наданні професійної правничої допомоги особі з метою забезпечення її ефективного доступу до правосуддя [41]. Як стверджують деякі науковці, це рішення є зайвим підтвердженням наведених вище міркувань та дає змогу ствердити, що адвокат має дуже широкий правовий статус у контексті реалізації права на правову допомогу [6].

Войцешук В.В. зазначає, що правовий статус адвоката охоплює не тільки його права та обов'язки, що є унікальною особливістю, яка, на нашу думку, зумовлена характером адвокатської діяльності. Він з-поміж іншого включає питання відповідальності та гарантій діяльності. Однак варто звернути увагу на іншу особливість – віднесення правового статусу адвоката до спеціальних статусів, у порівнянні з правовим статусом людини і громадянина. На думку автора, аргументами на користь цього можуть бути такі: – адвокат в Україні наділений правами, які дозволяють йому вимагати відповідної поведінки та дій від посадових або службових осіб органів влади,

а також інших суб'єктів (фізичних та юридичних осіб). Тобто присутня певна розпорядча складова в адвокатській діяльності при тому, що сам адвокат не є суб'єктом владних повноважень;— адвокат у процесі своєї діяльності працює зі специфічною інформацією, яка віднесена до інформації з обмеженим режимом доступу (адвокатська таємниця). Це зумовлює додаткові обов'язки щодо захисту цієї інформації, реалізація яких вимагає спеціального правового статусу [6].

Як підкреслює В. Чорнописька, правовий статус адвоката — це комплексна категорія, яка відображає його правове становище в суспільстві, що характеризується наявністю у нього юридично встановленої сукупності прав, обов'язків, гарантій та відповідальності, які є необхідними і достатніми для здійснення адвокатської діяльності щодо надання професійної правничої (правової) допомоги на засадах абсолютної незалежності. Ця категорія акумулює і відтворює всю сукупність взаємовідносин адвоката в суспільстві та відображає не тільки його реальне правове становище, але й формує юридичний базис для професійної діяльності у ньому. Означена комплексна категорія слугує основою для розмежування правового становища адвоката й інших учасників правовідносин [164].

Л. В. Ткачук стверджує, що адвокат безпосередньо реалізовує правозахисні гарантії прав людини. При цьому варто наголосити на його функції щодо правових установ, правосуддя, яку можна класифікувати як контрольно-стимулювальну, адже участь адвоката в різноманітних процесах змушує їхніх учасників працювати більш доброякісно, виважено, відповідно до букви і духу закону. До того ж, сама наявність інституту адвокатури створює можливості для надання широкого кола правових послуг усім верствам населення, особливо тоді, коли без втручання кваліфікованого юриста не обійтись [57]. З цього приводу А. Ю. Олійник та О. М. Коваль констатують, що адвокатура є складовою системи адміністративно-правового забезпечення реалізації правозахисної функції Української держави. Її діяльність у цій сфері спрямована на контроль за забезпеченням

органами публічної влади прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина; організацію та надання безоплатної правової допомоги; самостійне розв'язання питань організації та діяльності адвокатури. Ефективне функціонування цих напрямів діяльності адвокатури сприятиме реалізації правозахисної функції в Україні [108].

Таким чином, публічно-правовий статус адвоката як суб'єкта захисту прав і свобод людини - це юридично закріплене становище, яке визначає його роль, права, обов'язки, повноваження та гарантії в системі публічних правовідносин, спрямованих на забезпечення реалізації і захисту конституційних прав і свобод громадян у взаємодії з органами державної влади та іншими публічними інститутами, який базується на нормах публічного права і відображає особливу функцію адвоката як незалежного правозахисника, який має законодавче право на представництво інтересів особи, здійснення правової допомоги, а також контроль за дотриманням правових гарантій у публічних адміністративних процедурах та судочинстві.

Важливо зазначити, що публічно-правовий статус адвоката характеризується дуалістичною природою: з одного боку, адвокат є самостійним учасником правової системи, що не входить до апарату державної влади, а з іншого виконує важливу суспільно значущу функцію захисту прав людини, що є невід'ємною складовою правової держави, а відтак забезпечує адвокату не лише права на професійну діяльність і правову автономію, але й накладає відповідні обов'язки, передбачає гарантії незалежності, захисту від неправомірного втручання, а також визначає етичні та правові межі, що забезпечують ефективність адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини.

Усе вищевикладене, дозволяє зробити наступні висновки стосовно публічно-правового статусу адвоката, як суб'єкта захисту прав і свобод людини:

- правовий статус - це комплексна юридична категорія, яка відображає встановлене правом становище особи (фізичної чи юридичної) у правовій

системі суспільства, що характеризується сукупністю передбачених нормами права суб'єктивних прав, юридичних обов'язків, гарантій їх реалізації та відповідальності, закріплених у законодавстві та забезпечених механізмами правового впливу, а також визначає обсяг та межі правового впливу особи на суспільні відносини, а також ступінь її залучення до публічної чи приватної сфери юридичних взаємодій. Правовий статус формується в рамках конкретного виду правовідносин (загальних, спеціальних, галузевих) і має публічно-правову чи приватно-правову природу залежно від сфери його застосування, що виконує як регулятивну, так і охоронну функцію, забезпечуючи узгодження інтересів особи та держави в межах правового порядку, а відтак правовий статус є не лише формальною конструкцією, а й інструментом реалізації конституційного принципу рівності перед законом, інституційної визначеності та передбачуваності правового регулювання;

- характерними ознаками правового статусу є: - суб'єктивні права, а саме встановлені законом можливості особи діяти певним чином, спрямовані на задоволення законних інтересів та потреб; - юридичні обов'язки, а саме встановлені правом вимоги щодо необхідної поведінки особи, що забезпечують правовий порядок та баланс інтересів; - правові гарантії, тобто засоби і механізми, що забезпечують реалізацію, охорону та захист суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків; - юридична відповідальність, яка полягає у можливості застосування до суб'єкта заходів державного примусу у разі порушення правових норм; - правосуб'єктність (правоздатність, дієздатність, деліктоздатність), тобто комплекс властивостей, які дозволяють особі бути учасником правовідносин - мати права, виконувати обов'язки та нести відповідальність;

- публічно-правовий статус - це юридична категорія, що визначає становище фізичної або юридичної особи у системі публічних правовідносин, яке формується на основі норм публічного права та характеризується сукупністю встановлених законом прав, обов'язків, повноважень і гарантій, що забезпечують реалізацію функцій і ролі цієї особи

в межах державної влади, місцевого самоврядування або інших публічних інститутів, який відображає ступінь правового визнання і участі суб'єкта в публічній сфері, визначаючи його здатність впливати на процеси прийняття управлінських рішень, брати участь у контролі за діяльністю органів влади та захищати свої інтереси в рамках адміністративно-правового механізму. Публічно-правовий статус має комплексний характер і виконує функцію регулювання взаємовідносин між суб'єктами публічної влади та особами, що перебувають у сфері їхнього управлінського впливу, оскільки містить у собі не лише права і повноваження, але й відповідні обов'язки, а також правові гарантії, які забезпечують баланс інтересів і верховенство права у суспільстві, а тому саме через призму публічно-правового статусу реалізується основний принцип правової держави - взаємодія держави й особи на засадах законності, прозорості та відповідальності;

- публічно-правовий статус адвоката як суб'єкта захисту прав і свобод людини - це юридично закріплене становище, яке визначає його роль, права, обов'язки, повноваження та гарантії в системі публічних правовідносин, спрямованих на забезпечення реалізації і захисту конституційних прав і свобод громадян у взаємодії з органами державної влади та іншими публічними інститутами, який базується на нормах публічного права і відображає особливу функцію адвоката як незалежного правозахисника, який має законодавче право на представництво інтересів особи, здійснення правової допомоги, а також контроль за дотриманням правових гарантій у публічних адміністративних процедурах та судочинстві.

- публічно-правовий статус адвоката характеризується дуалістичною природою: з одного боку, адвокат є самостійним учасником правової системи, що не входить до апарату державної влади, а з іншого виконує важливу суспільно значущу функцію захисту прав людини, що є невід'ємною складовою правової держави, а відтак забезпечує адвокату не лише права на професійну діяльність і правову автономію, але й накладає відповідні обов'язки, передбачає гарантії незалежності, захисту від неправомірного

втручання, а також визначає етичні та правові межі, що забезпечують ефективність адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини.

- адвокат - спеціалізований публічний агент захисту прав і свобод людини, що виконує функції забезпечення доступу до правосуддя та захисту прав і свобод людини у публічних адміністративних процесах, що обумовлює необхідність сучасної формалізації гарантій незалежності адвоката у відносинах з органами публічної влади та розширення повноважень у адміністративних процедурах для підвищенню ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини та посилення ролі адвокатури як гаранта верховенства права в Україні.

#### **1.4. Нормативно-правові акти, які регулюють питання захисту прав і свобод людини адвокатом**

Питання нормативно-правового регулювання захисту прав і свобод людини адвокатом є однією з центральних проблем сучасної правової науки, оскільки саме наявність чіткої, узгодженої та системної правової бази забезпечує реальну можливість реалізації конституційного права кожної особи на професійну правничу допомогу. Адвокатура в Україні виконує надзвичайно важливу роль у механізмі гарантування верховенства права, адже вона виступає тим інститутом, через який держава фактично забезпечує ефективний доступ громадян до правосуддя, а отже - до практичної реалізації своїх прав і свобод. Водночас правове регулювання діяльності адвоката у сфері захисту прав людини не може розглядатися ізольовано, оскільки воно є елементом загальної системи адміністративного, конституційного, кримінального та цивільного законодавства, що формують цілісну нормативну архітектуру функціонування адвокатури. Саме тому дослідження нормативно-правових актів, які визначають засади, порядок,

форми та гарантії здійснення адвокатської діяльності у сфері захисту прав і свобод людини, є актуальним і необхідним для розуміння того, наскільки ефективно держава виконує свої зобов'язання у сфері прав людини та наскільки узгоджено діє її правова система у частині забезпечення правового захисту громадян.

Актуальність цього питання зумовлюється також тим, що в умовах розвитку демократичної, правової та соціальної держави адвокатура набуває дедалі більшого значення як гарант не лише індивідуального права на захист, а й загального балансу між владою та суспільством. Сучасний етап реформування судової системи, запровадження нових механізмів адміністративного судочинства, розширення практики безоплатної правової допомоги та зміни у структурі правозастосовної діяльності органів публічної влади зумовлюють потребу в оновленні правового підходу до регулювання діяльності адвоката. Це потребує чіткого визначення меж його процесуальних повноважень, стандартів професійної етики, гарантій незалежності та правових засобів впливу на забезпечення прав людини у взаєминах з органами державної влади. У зв'язку з цим аналіз системи нормативно-правових актів, які регулюють питання захисту прав і свобод людини адвокатом, дозволяє не лише виявити прогалини або колізії чинного законодавства, але й визначити напрямки подальшого вдосконалення правового механізму забезпечення прав людини в Україні відповідно до європейських стандартів правничої діяльності та практики Європейського суду з прав людини.

Курило Т. у своїй праці зазначає, що правовими основами діяльності адвоката в Україні є нормативно-правові акти, якими врегульовано порядок організації та здійснення адвокатської діяльності, до яких автор відносить: 1) закони України (Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Закон України «Про безоплатну правову допомогу», «Закон України про Вищу раду правосуддя». До цієї групи належить і Конституція України як основне джерело національного законодавства та міжнародно-

правові акти, які є частиною законодавства України); 2) підзаконні нормативно-правові акти (Правила адвокатської етики, які затверджено Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 р., тощо); 3) корпоративні або локальні нормативно-правові акти (статути адвокатських об'єднань, адвокатських бюро) [91, с. 85].

Конституцією України визначено, що «виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення» (ст. 131-2) [86]. Водночас ч. 2 ст. 15 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) встановлено, що «представництво у суді як вид правничої допомоги здійснюється виключно адвокатом (професійна правнича допомога), крім випадків, встановлених законом». До того ж, відповідно до ст. 60 ЦПК України, ст. 58 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), ст. 57 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), «представником у суді може бути адвокат або законний представник». Під час розгляду спорів, що виникають із трудових відносин, а також справ у малозначних спорах (малозначні справи) представником може бути особа, яка досягла вісімнадцяти років, має процесуальну дієздатність, за винятком осіб, визначених у ст. 61 ЦПК України, ст. 59 ГПК України [163; 54]. У справах незначної складності й в інших випадках, визначених КАС України, представником може бути фізична особа, яка, відповідно до ч. 2 ст. 43 цього Кодексу, має адміністративну процесуальну дієздатність, за винятком осіб, визначених у ст. 58 КАС України [79].

Основним законом, що регулює питання захисту прав і свобод людини адвокатом – є Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», який визначає правові засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні. Відповідно до приписів Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», захист - вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного,



засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення. При цьому іншими видами правничої допомоги - види адвокатської діяльності з надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правового супроводу діяльності клієнта, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушення, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення [121]. Представництво - вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні реалізації прав і обов'язків клієнта в цивільному, господарському, адміністративному та конституційному судочинстві, в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами, прав і обов'язків потерпілого під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, а також прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні [121].

В профільному законі визначено, що Адвокатура України - недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом. Адвокатуру України складають всі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність. З метою забезпечення належного здійснення адвокатської діяльності, дотримання гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних прав адвокатів, забезпечення високого професійного рівня

адвокатів та вирішення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні діє адвокатське самоврядування [121].

Також законодавцем передбачено, що Правовою основою діяльності адвокатури України є Конституція України, цей Закон, інші законодавчі акти України. Відносини щодо прийняття, набрання чинності, оскарження в адміністративному порядку, виконання, припинення дії адміністративних актів у сфері адвокатури та адвокатської діяльності регулюються Законом України «Про адміністративну процедуру» з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [121].

Перш ніж розглянути інші закони та підзаконні акти, хотіли б зазначити, що відповідно до статті 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правничої допомоги [121].

Правила адвокатської етики (далі – Правила) слугують обов’язковою для використання адвокатами системою орієнтирів при збалансуванні, практичному узгодженні ними своїх багатоманітних та іноді суперечливих професійних прав та обов’язків відповідно до статусу, основних завдань адвокатури та принципів її діяльності, визначених Конституцією України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими законодавчими актами України, а також закріплюють єдину систему критеріїв оцінки етичних аспектів поведінки адвоката у дисциплінарному провадженні кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури [116].

Норми цих Правил не відміняють і не замінюють положень чинного законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, а доповнюють і конкретизують його. Дія цих Правил поширюється на всі види адвокатської діяльності та в частині, визначеній Правилами, - на іншу діяльність (дії) адвоката, яка може вступити в суперечність з його професійними обов’язками або підірвати престиж адвокатської професії; Дія цих Правил

поширюється на всіх адвокатів України, а також на адвокатів іноземних держав, які здійснюють адвокатську діяльність в Україні, незалежно від обраних ними форм здійснення адвокатської діяльності (індивідуально, у формі адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання); Дія цих Правил поширюється також на членів органів адвокатського самоврядування, помічників та стажистів адвокатів, працівників адвокатських бюро та об'єднань у частині, яка застосовна до їх діяльності; Дія цих Правил поширюється на відносини, що виникли або існують після їх прийняття [116].

Розділом 2 Правил визначено, що основними правилами адвокатської етики є: - незалежність та свобода адвоката у здійсненні адвокатської діяльності; - дотримання законності; - домінантність інтересів клієнтів; - неприпустимість конфлікту інтересів; - конфіденційність; - компетентність та добросовісність; - повага до адвокатської професії; - вимоги до рекламування адвокатської діяльності [116].

Поряд з спеціалізованим нормативно-правовим актом слід і згадати за Закон України «Про безоплатну правничу допомогу», адже саме цей закон визначає зміст права на безоплатну правничу допомогу, порядок реалізації цього права, суб'єктів, підстави та порядок надання безоплатної правничої допомоги, державні гарантії щодо надання безоплатної правничої допомоги. Згідно приписів цього закону, безоплатна правнича допомога - правнича допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [123].

Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» регулює правовідносини у сфері надання безоплатної правничої допомоги суб'єктам права на безоплатну первинну правничу допомогу та суб'єктам права на безоплатну вторинну правничу допомогу, що встановлені Законом України «Про безоплатну правничу допомогу». Порядок надання безоплатної правничої допомоги фізичним особам на благодійних засадах фізичними та юридичними особами, які займаються благодійною діяльністю самостійно

або спільно з відповідними благодійними організаціями, регулюється відповідним законодавством і статутами цих організацій. Законодавець передбачив, що право на безоплатну правничу допомогу - гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правничу допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правничу допомогу у випадках, передбачених Законом України «Про безоплатну правничу допомогу» [123].

Тобто, основу нормативно-правового регулювання захисту прав і свобод людини адвокатом в Україні складають конституційні та спеціальні законодавчі акти, які визначають загальні принципи функціонування інституту адвокатури та конкретні механізми діяльності адвокатури в адміністративно-правовому полі.

Разом з тим, нормативно-правове забезпечення захисту прав і свобод людини адвокатом становить комплексний і багаторівневий механізм, що базується на взаємодії конституційних гарантій, спеціального законодавства, процесуальних норм, підзаконних актів та міжнародно-правових стандартів. Така багатогранність нормативної бази забезпечує формальне закріплення права особи на професійну правову допомогу та створює реальні умови для її ефективної реалізації в адміністративному просторі.

Згідно статті 17 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» Рада адвокатів України забезпечує ведення Єдиного реєстру адвокатів України з метою збирання, зберігання, обліку та надання достовірної інформації про чисельність і персональний склад адвокатів України, адвокатів іноземних держав, які відповідно до цього Закону набули права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, про обрані адвокатами організаційні форми адвокатської діяльності. Внесення відомостей до Єдиного реєстру адвокатів України здійснюється радами адвокатів регіонів та Радою адвокатів України [121].

22.08.2022 року Радою Адвокатів України було прийнято рішення №74 Про затвердження Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України в новій редакції (далі – Порядок). Так, відповідно до приписів цього Порядку, Єдиний реєстр адвокатів України (ЄРАУ) - це інформаційно-комунікаційна система, що забезпечує збирання, накопичення, захист, облік, відображення, оброблення реєстрових даних та надання реєстрової інформації про чисельність і персональний склад адвокатів України та адвокатів іноземних держав, які відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» набули права на заняття адвокатською діяльністю, про обрані адвокатами організаційні форми адвокатської діяльності, а також інші відомості, визначені законами України та актами Національної асоціації адвокатів України. ЄРАУ ведеться та адмініструється з метою збирання, зберігання, обліку та надання достовірної інформації про чисельність і персональний склад адвокатів України та адвокатів іноземних держав, які відповідно до цього Закону набули права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, про обрані адвокатами організаційні форми адвокатської діяльності, а також накопичення, оброблення та надання офіційного визнання такої інформації [131].

28.12.2011 року Кабінет Міністрів України видав Постанову №1362 Про затвердження Порядку і умов проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правничої допомоги, який визначає механізм проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правничої допомоги. Рішення про проведення конкурсу приймається Координаційним центром з надання правничої допомоги (далі - Координаційний центр) за наявності обґрунтованої потреби в залученні нових адвокатів для надання безоплатної вторинної правничої допомоги. Зазначене рішення повинне містити найменування адміністративно-територіальної одиниці (одиниць), на території якої (яких) проводиться конкурс, період його проведення, назву дистанційного курсу, що має пройти адвокат до початку першого етапу

конкурсу, посилання на адресу веб-сторінки, створеної для реєстрації адвокатів для участі у конкурсі (далі - веб-сторінка реєстрації), а також мінімальні оцінки за кожним етапом конкурсу та підсумкову оцінку адвоката, достатні для його включення до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу, іншу необхідну інформацію. Рішенням про проведення конкурсу також затверджується план-графік проведення конкурсу [132].

Якщо взяти до уваги вищезазначене, то можемо стверджувати, що практична реалізація правових норм значною мірою залежить від належного застосування підзаконних нормативних актів, які конкретизують та деталізують процедурні аспекти адвокатської діяльності, визначають строки, форми подання документів та механізми комунікації з публічними та приватними структурами.

Що стосується міжнародних стандартів, то Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 рік) є базовим міжнародно-правовим актом, що визначає мінімальні стандарти забезпечення прав і свобод людини у демократичному суспільстві. Стаття 6 Конвенції проголошує право кожного на справедливий суд, що включає доступ до правосуддя, незалежність і безсторонність суду, а також право на юридичну допомогу, коли цього потребують інтереси правосуддя. Особливої уваги заслуговує положення про право обвинуваченого користуватися допомогою захисника, вибраного ним самим або наданого безоплатно у випадках, коли він не має достатніх коштів для оплати послуг адвоката. Ця норма фактично встановлює міжнародний стандарт обов'язкової участі адвоката у кримінальному процесі та слугує основою для розвитку національної системи безоплатної правової допомоги. Водночас у контексті діяльності адвоката Конвенція підкреслює принцип верховенства права та гарантує ефективні засоби юридичного захисту у разі порушення прав, що передбачені в її положеннях (стаття 13). Практика Європейського суду з прав людини, який тлумачить Конвенцію, сформувала доктрину «ефективного

доступу до правосуддя», відповідно до якої держава зобов'язана забезпечити не лише формальне, а й фактичне право особи отримати кваліфіковану юридичну допомогу. Це створює прямий зв'язок між гарантіями Конвенції та професійною діяльністю адвоката як ключового суб'єкта забезпечення права на справедливий суд [63].

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 рік) є фундаментальним документом універсальної системи захисту прав людини, що закріплює загальні стандарти правового статусу особи й гарантії справедливого судового розгляду. У статті 14 Пакту визначено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд своєї справи компетентним, незалежним та безстороннім судом, створеним на підставі закону. У цьому ж положенні встановлюється право обвинуваченого на захист, яке охоплює можливість мати достатній час і засоби для підготовки своєї позиції, спілкуватися з обраним ним адвокатом і отримувати юридичну допомогу безоплатно, якщо цього потребують інтереси правосуддя. Таким чином, Пакт підкреслює не лише процесуальний, а й матеріальний аспект доступу до адвоката як гарантії ефективного захисту від свавільного втручання держави. У ширшому контексті Пакт вимагає від держав-учасниць запроваджувати національні механізми, які забезпечують реальне здійснення зазначених прав. Це означає, що обов'язком України як сторони Пакту є створення таких умов, за яких кожна особа зможе скористатися допомогою адвоката без дискримінації, у тому числі за соціально-економічними ознаками. Положення Пакту стали джерелом для розроблення низки норм національного законодавства, зокрема статті 59 Конституції України та Закону «Про безоплатну правову допомогу», що розвивають і конкретизують міжнародний стандарт права на захист [99].

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству (Істанбульська конвенція, 2011 рік) встановлює систему державних обов'язків щодо запобігання насильству, захисту постраждалих і притягнення винних до відповідальності, особливу увагу

приділяючи забезпеченню ефективного доступу жертв до правосуддя. Вона вимагає від держав-учасниць гарантувати постраждалим можливість отримати юридичну допомогу, включаючи правову підтримку та представництво їхніх інтересів у суді. Таким чином, адвокатура відіграє ключову роль у реалізації захисних механізмів, оскільки саме адвокат забезпечує юридичний супровід і підтримку жертв насильства під час адміністративних і судових процедур. Конвенція також містить положення про необхідність спеціальної підготовки юристів, суддів, прокурорів та адвокатів щодо гендерно чутливого підходу до справ, пов'язаних із насильством. Це зобов'язання покладає на державу не лише нормативний, а й освітній обов'язок - створити умови для підвищення кваліфікації адвокатів у сфері захисту прав жінок. У цьому контексті Істанбульська конвенція розглядається не лише як міжнародний договір, а й як етичний орієнтир адвокатської практики, спрямованої на забезпечення рівності, справедливості та гуманного ставлення до кожної особи, яка звертається по правовий захист [85].

Отже, у сучасних умовах правозахисна діяльність адвоката не може бути ефективною без інтеграції національного законодавства з міжнародними стандартами і рекомендаціями, які формують європейські та світові практики у сфері захисту прав людини. Роль нормативно-правових актів у цьому контексті полягає також у гармонізації вітчизняного законодавства з міжнародними зобов'язаннями України, що дає можливість забезпечити високий рівень правового захисту та підвищити довіру громадськості до інституту адвокатури і правосуддя загалом.

Таким чином, основними складовими нормативно-правового забезпечення захисту прав і свобод людини адвокатом в Україні є: – конституційно-правовий фундамент, який встановлює базові права і свободи людини, а також гарантує право на правову допомогу, зокрема професійну адвокатську підтримку; – законодавче регулювання адвокатської діяльності, що містить визначення статусу, функцій, прав та обов'язків адвоката, а також



механізми забезпечення його незалежності та професійної етики; – процесуально-правові норми адміністративного та цивільного права, які встановлюють порядок участі адвоката в процедурах захисту прав і свобод людини, включно з адміністративним оскарженням, судовим розглядом та іншими формами юридичного захисту; – інше підзаконне регулювання, що конкретизує порядок застосування законів на практиці, регламентує процесуальні процедури, взаємодію адвокатів з органами державної влади та визначає стандарти адвокатської діяльності; – міжнародно-правові стандарти та норми, що інтегруються у вітчизняне законодавство і задають високі критерії захисту прав і свобод людини, зокрема положення Європейської конвенції з прав людини, резолюції та рекомендації міжнародних організацій.

Усе вищевикладене, дозволяє зробити наступні висновки стосовно нормативно-правових актів, які регулюють питання захисту прав і свобод людини адвокатом:

- основу нормативно-правового регулювання захисту прав і свобод людини адвокатом в Україні складають конституційні та спеціальні законодавчі акти, які визначають загальні принципи функціонування інституту адвокатури та конкретні механізми діяльності адвокатури в адміністративно-правовому полі;

- нормативно-правове забезпечення захисту прав і свобод людини адвокатом становить комплексний і багаторівневий механізм, що базується на взаємодії конституційних гарантій, спеціального законодавства, процесуальних норм, підзаконних актів та міжнародно-правових стандартів. Така багатогранність нормативної бази забезпечує формальне закріплення права особи на професійну правову допомогу та створює реальні умови для її ефективної реалізації в адміністративному просторі;

- практична реалізація правових норм значною мірою залежить від належного застосування підзаконних нормативних актів, які конкретизують та деталізують процедурні аспекти адвокатської діяльності, визначають

строки, форми подання документів та механізми комунікації з публічними та приватними структурами;

- у сучасних умовах правозахисна діяльність адвоката не може бути ефективною без інтеграції національного законодавства з міжнародними стандартами і рекомендаціями, які формують європейські та світові практики у сфері захисту прав людини. Роль нормативно-правових актів у цьому контексті полягає також у гармонізації вітчизняного законодавства з міжнародними зобов'язаннями України, що дає можливість забезпечити високий рівень правового захисту та підвищити довіру громадськості до інституту адвокатури і правосуддя загалом;

- , основними складовими нормативно-правового забезпечення захисту прав і свобод людини адвокатом в Україні є: – конституційно-правовий фундамент, який встановлює базові права і свободи людини, а також гарантує право на правову допомогу, зокрема професійну адвокатську підтримку; – законодавче регулювання адвокатської діяльності, що містить визначення статусу, функцій, прав та обов'язків адвоката, а також механізми забезпечення його незалежності та професійної етики; – процесуально-правові норми адміністративного та цивільного права, які встановлюють порядок участі адвоката в процедурах захисту прав і свобод людини, включно з адміністративним оскарженням, судовим розглядом та іншими формами юридичного захисту; – інше підзаконне регулювання, що конкретизує порядок застосування законів на практиці, регламентує процесуальні процедури, взаємодію адвокатів з органами державної влади та визначає стандарти адвокатської діяльності; – міжнародно-правові стандарти та норми, що інтегруються у вітчизняне законодавство і задають високі критерії захисту прав і свобод людини, зокрема положення Європейської конвенції з прав людини, резолюції та рекомендації міжнародних організацій.

## Висновки до розділу 1

1. Права і свободи людини – це гарантовані та визнані національним і міжнародним правом природні та невід’ємні можливості особи, які визначають її правовий статус, забезпечують умови для вільного розвитку, самореалізації та захищеності від неправомірного втручання з боку органів публічної влади, і виступають об’єктом особливого адміністративно-правового захисту в демократичній правовій державі.

2. До ключових ознак прав і свобод людини віднесено наступні: 1) природний і невід’ємний характер, оскільки права людини існують незалежно від державного визнання та належать кожній особі від народження; 2) універсальність, адже права і свободи поширюються на всіх без винятку осіб, незалежно від їхніх юридичних чи соціальних характеристик. 3) юридична гарантованість, яка полягає в закріпленні в Конституції України, міжнародно-правових актах і в національному законодавстві; 4) охоронюваність з боку держави, оскільки саме держава зобов’язана не лише утримуватися від порушення прав, а й активно забезпечувати їх реалізацію та захист; 5) є об’єктом адміністративно-правового захисту, оскільки у сфері публічного управління особливого значення набуває можливість особи захистити свої права саме від протиправних дій або бездіяльності органів державної влади, посадових осіб, що відбувається переважно в адміністративно-правовій площині.

3. Адміністративна сфера найчастіше пов’язана з реалізацією владних повноважень щодо особи, що, водночас, створює ризики для порушення її публічних суб’єктивних прав. У цьому зв’язку, адміністративно-правовий захист постає як необхідний інструмент відновлення балансу між владними інтересами держави та правовими інтересами особи. Відповідно, права і свободи людини визначають обсяг легітимності діяльності публічної влади та потребують належного публічно-правового захисту, що реалізується, в тому числі, адвокатами для ефективного представництва інтересів особи

перед публічною адміністрацією, подання скарг, звернень, участь у процедурах адміністративного судочинства та використання інших механізмів правового впливу на суспільні відносини.

4. У структурі адміністративно-правового механізму адвокат виконує ключову функцію - представництва та захисту інтересів особи під час взаємодії з органами публічної адміністрації, включаючи процедури досудового адміністративного оскарження, участь у провадженнях щодо захисту прав у сфері публічного управління, а також у межах адміністративного судочинства. Діяльність адвоката сприяє ефективному поновленню прав особи, реалізації превентивної, компенсаторної та право-забезпечувальної функцій в системі публічного управління.

5. У науковій доктрині існує низка теоретичних підходів до тлумачення сутності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини, зокрема за участю адвоката. Системно-структурний підхід розуміння адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом розглядає адміністративно-правовий механізм як цілісну й внутрішньо взаємопов'язану систему елементів, що спільно функціонують з метою забезпечення правового захисту особи, в межах якого особлива увага приділяється структурним компонентам механізму: нормам адміністративного права, інституціям публічної влади, процесуальним формам захисту, способам впливу на суб'єктів владних повноважень, а також ролі адвоката як професійного суб'єкта, що забезпечує ефективну реалізацію цього механізму.

6. Інституційний підхід розуміння адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом фокусується на аналізі механізму крізь призму діяльності суб'єктів, уповноважених реалізовувати захист прав і свобод людини, згідно з яким, механізм розглядається як сукупність інституцій (органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, омбудсмена, адміністративних судів, адвокатури), що мають відповідні повноваження у сфері захисту прав людини.

7. Функціональний підхід інтерпретує адміністративно-правовий механізм через призму його практичної спрямованості та цільового призначення, в центрі уваги якого знаходяться функції, що виконує механізм у процесі захисту прав – охоронна, компенсаторна, превентивна, контрольна, право-забезпечувальна.

8. Процесуальний підхід зосереджується на процедурних аспектах реалізації механізму захисту, акцентуючи увагу на формалізованих адміністративних процедурах, які дозволяють особі відстоювати свої права. До таких процедур належать: подання адміністративних скарг, участь у адміністративному провадженні, подання адміністративного позову, судовий розгляд справи в адміністративному суді тощо. У цьому контексті, адвокат виступає як процесуальний представник, який діє відповідно до норм адміністративного процесуального права, використовуючи надані законом інструменти для захисту інтересів особи.

9. Правозахисний підхід формулює розуміння адміністративно-правового механізму крізь призму верховенства права, пріоритету прав і свобод особи та ключової ролі адвоката як інституційного гаранта прав людини в демократичній правовій державі.

10. Публічно-правовий статус адвоката характеризується дуалістичною природою – з одного боку, адвокат є самостійним учасником правової системи, що не входить до апарату державної влади, а з іншого – виконує важливу суспільно значущу функцію захисту прав людини, що є невід’ємною складовою правової держави, а відтак забезпечує адвокату права на професійну діяльність і правову автономію, накладає відповідні обов’язки, передбачає гарантії незалежності, захисту від неправомірного втручання, а також визначає етичні та правові межі, що забезпечують ефективність адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини.

11. Основу нормативно-правового регулювання захисту прав і свобод людини адвокатом в Україні складають конституційні та спеціальні законодавчі акти, які визначають загальні принципи функціонування

інституту адвокатури та конкретні механізми діяльності адвокатури в адміністративно-правовому полі.

12. Нормативно-правове забезпечення захисту прав і свобод людини адвокатом становить комплексний і багаторівневий механізм, що базується на взаємодії конституційних гарантій, спеціального законодавства, процесуальних норм, підзаконних актів та міжнародно-правових стандартів. Така багатогранність нормативної бази забезпечує формальне закріплення права особи на професійну правову допомогу та створює реальні умови для її ефективної реалізації в адміністративному просторі.

13. Практична реалізація правових норм значною мірою залежить від належного застосування підзаконних нормативних актів, які конкретизують та деталізують процедурні аспекти адвокатської діяльності, визначають строки, форми подання документів та механізми комунікації з публічними та приватними структурами.

14. У сучасних умовах правозахисна діяльність адвоката не може бути ефективною без інтеграції національного законодавства з міжнародними стандартами і рекомендаціями, які формують європейські та світові практики у сфері захисту прав людини. Роль нормативно-правових актів у цьому контексті полягає також у гармонізації вітчизняного законодавства з міжнародними зобов'язаннями України, що дає можливість забезпечити високий рівень правового захисту та підвищити довіру громадськості до інституту адвокатури і правосуддя загалом.

## РОЗДІЛ 2

### НАПРЯМКИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ АДВОКАТОМ

#### **2.1. Адміністративне оскарження як форма захисту прав і свобод людини за участі адвоката**

У сучасних умовах розвитку правової держави та посилення інституційного значення прав людини особливої уваги набувають ефективні механізми їх захисту у публічно-правовій сфері, де найбільш вразливими постають саме адміністративні правовідносини між особою та органами державної влади. З огляду на зростаючу кількість випадків порушення прав і законних інтересів громадян у процесі адміністративної діяльності органів виконавчої влади, посилюється суспільна потреба в удосконаленні форм правового реагування, серед яких адміністративне оскарження відіграє ключову роль. Особливої актуальності набуває дослідження процесуального залучення адвоката на стадії адміністративного оскарження, адже участь професійного правозахисника значною мірою підвищує шанси на справедливе вирішення спору, сприяє забезпеченню принципу змагальності, реалізації права на захист, а також створює додаткові гарантії дотримання законності з боку органів публічної адміністрації.

Водночас, попри формальну наявність правових підстав для адміністративного оскарження та процесуального представництва адвокатом, в реальному правозастосуванні все ще фіксується низка проблем, пов'язаних із недостатньою ефективністю цієї форми захисту, недосконалістю адміністративних процедур, неоднозначністю правового статусу адвоката в окремих видах проваджень, а також з фактичною обмеженістю доступу громадян до кваліфікованої правової допомоги. У цьому контексті наукове осмислення адміністративного оскарження як

одного з важливих інструментів правового захисту особи, з урахуванням практики участі адвоката, дозволяє не лише проаналізувати чинні недоліки правового регулювання та практики, але й виробити рекомендації для їх усунення, що сприятиме зміцненню верховенства права, розширенню доступу до правосуддя та формуванню ефективної системи правового захисту в адміністративно-юрисдикційній сфері.

Рішення суб'єкта владних повноважень виступає ключовим елементом функціонування публічної адміністрації та взаємодії між нею та громадянами і юридичними особами у сфері публічно-правових відносин. Рішення суб'єкта владних повноважень є багатогранним, комплексним поняттям і може розглядатися як інструмент діяльності публічної адміністрації; як вид акту; як різновид системи правових актів; як об'єкт оскарження; як предмет оскарження в адміністративному судочинстві [52, с. 70].

Відповідно, далі виникає запитання – що таке адміністративне оскарження? Адміністративне оскарження А. Прокопчук розглядає в трьох основних площинах: по-перше, як спосіб контролю громадян за законністю діяльності органів публічної адміністрації, по-друге, як факультативну стадію адміністративного провадження у конкретній справі, по-третє, як самостійний спосіб оперативного захисту особи у відносинах з органами публічної влади і відновлення порушених ними прав і законних інтересів. Тривалий час адміністративне оскарження переважно розглядали як факультативну стадію, коли особа оскаржувала проміжні дії, бездіяльність чи рішення при розгляді справи про адміністративне правопорушення чи податкового рішення. У період відновлення незалежності України після прийняття Конституції України 28 червня 1996 р., коли у ст. 40 Основного Закону була закріплена конституційна норма щодо звернення громадян, зокрема й до органів публічної адміністрації, право на адміністративне оскарження зайняло чільне місце серед конституційних прав і одночасно було визнано важливою гарантією забезпечення інших прав, реалізація яких відбувається за участі цих органів [140, с. 187; 86].



На наш погляд, адміністративне оскарження - це спеціально встановлена законом процедура перегляду і перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій або бездіяльності органів публічної влади, що стосуються прав і свобод фізичних або юридичних осіб, яка покликана забезпечити ефективний механізм захисту громадян від порушень з боку державних органів, шляхом надання можливості особам звертатися із відповідними скаргами для усунення таких порушень до вищих адміністративних інстанцій або спеціалізованих органів. Водночас адміністративне оскарження слугує одним із елементів системи стримувань і противаг у публічній адміністрації, спрямованих на утвердження законності та забезпечення публічної відповідальності. Загальними ознаками адміністративного оскарження є формалізованість процедур, обов'язковість дотримання встановлених законодавством строків, а також публічно-правова природа відносин, що виникають у процесі оскарження.

Згідно Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року № 2073-IX, особа має право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності адміністративного органу в порядку адміністративного оскарження відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру» та/або в судовому порядку. Адміністративний орган зобов'язаний повідомити особу про спосіб, порядок і строк оскарження адміністративного акта, який негативно впливає на право, свободу чи законний інтерес особи [122].

Адміністративне оскарження відзначається доступністю, оперативністю та здатністю забезпечити захист прав без звернення до суду, що робить його важливим інструментом у системі адміністративно-правового захисту прав і свобод людини. Участь у цьому процесі адвоката є гарантією дотримання принципів справедливості та рівності сторін, підвищуючи якість і результативність захисту.

Правові норми про порядок адміністративного оскарження містяться в нормативно-правових актах різної юридичної сили (наприклад, у Законі

України «Про звернення громадян», Законі України «Про адміністративну процедуру») [113; 122]. Зазвичай порядок адміністративного оскарження є різним залежно від сфери суспільних відносин, які регулюються тим чи іншим нормативно-правовим актом. Наприклад, Податковий кодекс України [112] закріплює порядок оскарження рішень контролюючих (податкових та митних) органів, Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [4] установлює порядок оскарження рішень, дій та бездіяльності у сфері державної реєстрації тощо. Загальний (рамковий) порядок адміністративного оскарження, який може застосовуватися незалежно від сфери суспільних відносин, сьогодні відсутній [98, с. 125–131].

Адміністративне провадження відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру» розпочинається: 1) за заявою особи щодо забезпечення реалізації її права, свободи чи законного інтересу або виконання нею визначеного законом обов’язку, у тому числі щодо отримання адміністративної послуги; 2) за ініціативою адміністративного органу, у тому числі у порядку здійснення ним інспекційного (контрольного, наглядового) повноваження. Адміністративне провадження продовжується у разі подання скарги в порядку адміністративного оскарження. Підставою для початку адміністративного провадження за ініціативою адміністративного органу відповідно до принципів законності та офіційності є: 1) виконання адміністративним органом його повноважень, визначених законом; 2) настання події, визначеної законом як підстава для прийняття адміністративного акта; 3) порушення права, свободи чи законного інтересу особи або публічного інтересу, виявлене адміністративним органом [122].

За Законом України «Про звернення громадян», до рішень, дій (бездіяльності), які можуть бути оскаржені, належать такі у сфері управлінської діяльності, внаслідок яких: порушено права і законні інтереси чи свободи громадянина (групи громадян); створено перешкоди для здійснення громадянином його прав і законних інтересів чи свобод;

незаконно покладено на громадянина які-небудь обов'язки або його незаконно притягнуто до відповідальності [133].

Заява подається до адміністративного органу, до компетенції якого належить вирішення порушеного в ній питання. Заява в письмовій формі може бути подана до адміністративного органу шляхом особистого звернення, надіслана поштовим відправленням або подана в електронній формі, у тому числі з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг. Заява реєструється адміністративним органом в день її надходження. Адміністративне провадження розпочинається з дня: 1) отримання заяви компетентним адміністративним органом; 2) прийняття рішення про початок адміністративного провадження компетентним адміністративним органом за власною ініціативою або вчинення першої процедурної дії у справі. Адміністративний орган розпочинає адміністративне провадження за власною ініціативою на його власний розсуд, крім випадку, якщо згідно із законом адміністративний орган зобов'язаний ініціювати та розпочати адміністративне провадження [122]. Якщо задоволення заяви не потребує додаткових документів та відомостей, залучення учасників адміністративного провадження чи осіб, які сприяють розгляду справи, проведення експертизи чи вчинення інших підготовчих дій, справа повинна бути вирішена невідкладно, крім випадку, якщо невідкладне вирішення справи впливає на об'єктивність і законність рішення або потребує невинуватених витрат часу та інших ресурсів. Справа розглядається у письмовому адміністративному провадженні, якщо вона не може бути вирішена невідкладно і при цьому заслуховування учасників адміністративного провадження не проводиться. У випадках та порядку, визначених законом, адміністративне провадження повністю або частково здійснюється адміністративним органом в автоматичному режимі (за допомогою програмних засобів, без втручання людини). Адміністративний орган зобов'язаний вживати заходів для розгляду справ в автоматичному режимі. Адміністративний орган несе відповідальність за адміністративні

акти, прийняті в автоматичному режимі. Учасник адміністративного провадження має право бути заслуханим адміністративним органом до прийняття рішення у справі, якщо таке рішення може негативно вплинути на його право, свободу чи законний інтерес, крім випадків, передбачених законом [122].

За Законом України «Про звернення громадян», скарга на дії чи рішення органу державної влади, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, об'єднання громадян, медіа, посадової особи подається у порядку підлеглих вищому органу або посадовій особі, що не позбавляє громадянина права звернутися до суду відповідно до чинного законодавства, а в разі відсутності такого органу або незгоди громадянина з прийнятим за скаргою рішенням - безпосередньо до суду. Скарги на рішення загальних зборів членів колективних сільськогосподарських підприємств, акціонерних товариств, юридичних осіб, створених на основі колективної власності, а також на рішення вищих державних органів вирішуються в судовому порядку. Громадянин може подати скаргу особисто або через уповноважену на це іншу особу. Скарга в інтересах неповнолітніх і недієздатних осіб подається їх законними представниками. Скарга в інтересах громадянина за його уповноваженням, оформленим у встановленому законом порядку, може бути подана іншою особою, трудовим колективом або організацією, яка здійснює правозахисну діяльність. До скарги додаються наявні у громадянина рішення або копії рішень, які приймалися за його зверненням раніше, а також інші документи, необхідні для розгляду скарги, які після її розгляду повертаються громадянину. Особливості розгляду скарг громадян на рішення, дії або бездіяльність державних реєстраторів речових прав на нерухоме майно визначаються Законом України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень". Особливості розгляду скарг громадян на реєстраційні дії, відмову в державній реєстрації, бездіяльність державного реєстратора визначаються Законом України "Про державну реєстрацію

юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань" [133].

Особа може брати участь в адміністративному провадженні особисто та/або через представника. Особа не має права брати участь в адміністративному провадженні або у вчиненні окремих процедурних дій через її представника у разі, якщо законом передбачена особиста участь такої особи. Представник особи бере участь в адміністративному провадженні на підставі довіреності, договору, закону, акта органу управління юридичної особи та на інших підставах, встановлених законом. У випадках, передбачених законом, довіреність має бути посвідчена нотаріально. Повноваження представника юридичної особи, громадського об'єднання, що не має статусу юридичної особи, створених відповідно до закону, представника фізичної особи - підприємця можуть підтверджуватися відомостями, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань. Інтереси юридичної особи відповідно до установчих документів такої особи чи закону представляє її керівник або інша особа, яка діє в межах наданих їй повноважень. Уповноваження на представництво за письмовим клопотанням фізичної особи (довірителя), у тому числі поданим в електронній формі, може здійснюватися шляхом внесення адміністративним органом відповідного запису до матеріалів справи. Одна і та сама особа не може бути представником кількох учасників адміністративного провадження (крім заінтересованих осіб з однаковим інтересом) та брати участь в адміністративному провадженні як особа, яка сприяє розгляду справи. Порядок залучення до участі в адміністративному провадженні для вирішення справи, що стосується великої кількості осіб, спільного представника таких осіб визначається Законом України «Про адміністративну процедуру». Підстави і порядок посвідчення довіреності посадовими особами, передоручення, припинення представництва за

довіреністю, скасування довіреності та відмови представника від наданих йому повноважень визначаються Цивільним кодексом України [122].

Вченими виділено завдання, що ставляться перед адвокатом під час його участі в розгляді публічно-правових спорів відповідно до його функціональних можливостей, а саме: 1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, які стосуються або можуть стосуватися публічно-правового спору; 2) здійснення правового супроводу діяльності клієнта, що змістовно стосується публічно-правового спору; 3) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів учасника адміністративного судочинства; 4) недопущення порушень, а також сприяння відновленню прав учасників адміністративного судочинства в разі їх порушення [21, с. 150]. Інші вчені вказують, що під час оскарження індивідуальних та нормативно-правових актів адвокати використовують звернення, контроль та нагляд. Кожен із зазначених способів відіграє певну роль у реалізації принципу законності під час оскарження зазначених вище актів. Так, звернення надає можливості направляти звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, і звертатися безпосередньо до суду, а адвокату можливість звертатися з адвокатськими запитами в рамках справи з оскарження індивідуальних та нормативно-правових актів; контроль може проявлятися у можливості перегляду рішень кожної ланки судової системи та встановленні спеціальної територіальної підсудності під час оскарження певних індивідуальних та нормативно-правових актів, а адвокату право складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх у встановленому законом порядку; і нагляд як спосіб реалізації принципу законності, де прокурор, у визначених законом випадках звертається до суду з позовною заявою, бере участь у розгляді справ за його позовами, вступає за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи, до початку

розгляду справи по суті, подає апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами [49].

Специфіка участі адвоката в розгляді публічно-правових спорів зумовлюється особливістю адвокатської діяльності та процесуальними вимогами Кодексу адміністративного судочинства України, Законом України «Про адміністративну процедуру» та іншими нормативно-правовими актами, відповідно до яких адвокат діє в рамках чітко визначеного обсягу прав та обов'язків, які встановлені для учасника процесу, інтереси якого він представляє. Такий підхід забезпечує ефективне представництво та захист інтересів клієнта, а також сприяє дотриманню принципів об'єктивності та справедливості в адміністративному судочинстві. На ефективність реалізації процесуальної форми діяльності адвокатів в адміністративному провадженні впливають існуючі не вирішені проблемні моменти, наприклад, в контексті представництва, а саме: а) належність та допустимість документів для підтвердження повноважень представника; б) відсутність чітких умов для комунікації адвокатів з органами державної влади та місцевого самоврядування та інші [47, с. 18–23].

За результатами розгляду справи адміністративний орган у межах своїх повноважень приймає адміністративний акт. Якщо рішення у справі може бути прийнято на підставі електронних документів у машинозчитувальному форматі та/або даних національних електронних інформаційних ресурсів, адміністративний акт може бути прийнято в автоматичному режимі у випадках, передбачених законом. Якщо судовим рішенням, що набрало законної сили, або рішенням суб'єкта розгляду скарги адміністративний орган зобов'язано прийняти адміністративний акт певного змісту, повторний розгляд справи не проводиться. Адміністративний акт набирає чинності стосовно учасника адміністративного провадження з дня доведення його до відома відповідної особи, якщо інший строк набрання ним чинності не передбачено законом або самим адміністративним актом [122].

В разі невиконання вимог Закону України “Про звернення громадян”, особи, винні у порушенні, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність, передбачену законодавством України. У разі задоволення скарги орган або посадова особа, які прийняли неправомірне рішення щодо звернення громадянина, відшкодовують йому завдані матеріальні збитки, пов'язані з поданням і розглядом скарги, обґрунтовані витрати, понесені у зв'язку з виїздом для розгляду скарги на вимогу відповідного органу, і втрачений за цей час заробіток. Спори про стягнення витрат розглядаються в судовому порядку. Подання громадянином звернення, яке містить наклеп і образи, дискредитацію органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та їхніх посадових осіб, керівників та інших посадових осіб підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, заклики до розпалювання національної, расової, релігійної ворожнечі та інших дій, тягне за собою відповідальність, передбачену чинним законодавством. Витрати, зроблені органом державної влади, місцевого самоврядування, підприємством, установою, організацією незалежно від форм власності, об'єднанням громадян, медіа у зв'язку з перевіркою звернень, які містять завідомо неправдиві відомості, можуть бути стягнуті з громадянина за рішенням суду [133].

Згідно Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема, статті 212-3 “Порушення права на інформацію та права на звернення”, неоприлюднення інформації, обов'язкове оприлюднення якої передбачено законами України “Про доступ до публічної інформації”, “Про оцінку впливу на довкілля”, “Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів”, “Про особливості доступу до інформації у сферах постачання електричної енергії, природного газу, теплопостачання, централізованого постачання гарячої води, централізованого питного водопостачання та водовідведення”, “Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років” та “Про запобігання корупції”, - тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб



від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Порухення Закону України "Про доступ до публічної інформації", а саме: необґрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом, ненадання відповіді на запит на інформацію, ненадання інформації, неправомірна відмова в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання недостовірної інформації, - тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Обмеження доступу до інформації або віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом, якщо це прямо заборонено законом, - тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від шістдесяти до вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Неправомірна відмова в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у відповідь на адвокатський запит, запит кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, її палати або члена відповідно до Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" - тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [80].

Для ефективного захисту права адвоката на інформацію та уникнення збільшення строків розгляду матеріалів, провадження про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 212-3 КУпАП (порушення права на інформацію), у частині порушення права на інформацію, може порушуватися за заявами адвоката за адресою місцезнаходження обраної адвокатом організаційної форми адвокатської діяльності, якщо вона є відмінною від адреси фактичного місця здійснення адвокатської діяльності або за місцем знаходження органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань, що допустили адміністративне правопорушення [113; 4].

Якщо провадження за заявою про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 212-3 КУпАП порушується за заявою адвоката на території юрисдикції ради адвокатів регіону, місцезнаходження якої є відмінним від адреси основного робочого місця адвоката, заявник (адвокат) повинен відшкодувати на рахунок такої регіональної ради адвокатів організаційно-технічні витрати, пов'язані з перевіркою матеріалів, прийняттям рішення про складання/відмову в складанні протоколу про адміністративне правопорушення, складанням протоколу про адміністративне правопорушення та направленням його до суду у розмірі 15% від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається. До такої заяви (звернення) адвокат додає копію платіжної квитанції банківської установи про оплату за організаційне забезпечення її розгляду (відшкодування витрат, пов'язаних з перевіркою матеріалів та складання протоколів про адміністративне правопорушення тощо). У разі відмови або відкликання своєї заяви (звернення) заявником після внесення плати за організаційне забезпечення розгляду заяви, така плата не повертається [113; 4].

Рішення про складання протоколу про адміністративне правопорушення приймається після проведення перевірки, за умови відповідності адвокатського запиту, заяви (звернення) та доданих до неї матеріалів Закону № 5076-VI. Перевірка може складатися з направлення письмових чи усних звернень до заявника та особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, з метою отримання додаткових пояснень [113; 4].

Враховуючи законодавство України, участь адвоката [1] у процедурі адміністративного оскарження є надзвичайно важливою для забезпечення ефективного та всебічного захисту прав і свобод людини, адже адвокат виступає як кваліфікований представник інтересів заявника, що дозволяє не лише грамотно оформити скаргу, а й забезпечити дотримання всіх

процесуальних норм. Особливо це є актуальним з огляду на складність нормативно-правового регулювання адміністративних процедур та численні технічні вимоги, порушення яких може призвести до відмови у розгляді скарги.

При цьому, однією з ключових функцій адвоката є забезпечення балансу між публічною владою та правами громадян у адміністративному процесі. Водночас адвокат виконує роль гаранта дотримання принципів рівності сторін та справедливості, що є критично важливим у публічно-правових відносинах.

Крім того, адвокатська діяльність у сфері адміністративного оскарження виконує важливу просвітницьку функцію - адвокати допомагають заявникам зрозуміти їхні права, механізми їх реалізації та захисту, що в свою чергу, сприяє підвищенню правової культури громадян, розширенню доступу до правосуддя та формуванню громадянського суспільства, де кожен може ефективно відстоювати свої права в умовах верховенства права.

Тобто, незважаючи на наявність законодавчого врегулювання процедури адміністративного оскарження, на практиці існує низка проблем, які ускладнюють його ефективне застосування як механізму захисту прав і свобод людини. По-перше, законодавчі норми часто містять неузгодженості та прогалини, що створює правову невизначеність і різне тлумачення правил, що може призводити до неоднакового застосування адміністративних процедур, що підриває довіру громадян до інституту адміністративного оскарження та знижує його ефективність. По-друге, значною проблемою залишається обмежений доступ до безоплатної правової допомоги під час адміністративного оскарження, що в свою чергу, для багатьох осіб, особливо соціально вразливих категорій створює суттєвий бар'єр у реалізації права на захист. Недосконалість нормативної бази щодо гарантій адвокатської підтримки у таких справах зменшує можливості для всебічного та

професійного супроводу адміністративних скарг, що впливає на кінцевий результат.

Крім того, існує низький рівень правової обізнаності населення щодо процедури адміністративного оскарження, що разом із бюрократичними перешкодами формує додаткові складнощі для заявників, а тому для подолання цих проблем необхідні комплексні законодавчі зміни, які б забезпечили чіткі та єдині стандарти процедури, розширили права на адвокатську підтримку, а також посилили інформаційно-просвітницьку діяльність, щоб адміністративне оскарження могло стати справді доступним і дієвим механізмом захисту прав і свобод людини.

Таким чином, інститут адміністративного оскарження має безпосередній зв'язок з реалізацією ключових конституційних принципів, таких як верховенство права, законність, доступність правосуддя та поділ влади, оскільки його існування забезпечує можливість громадян і юридичних осіб звертатися до органів публічної адміністрації з метою виправлення помилок або усунення порушень, допущених представниками держави, а відтак адміністративне оскарження є важливим запобіжником проти адміністративного свавілля, оскільки гарантує внутрішній контроль над діями органів влади без потреби негайного звернення до суду.

Процедура адміністративного оскарження відображає принцип ефективного засобу правового захисту, закріпленого в Конституції України та міжнародних правових актах, зокрема у статті 13 Європейської конвенції з прав людини. У межах адміністративного оскарження особа має можливість реалізувати своє право на справедливий розгляд справи, що прямо кореспондується з принципами правової держави. Наявність внутрішньої процедури перегляду рішень також сприяє дотриманню принципу субсидіарності, коли судове втручання залишається засобом крайньої необхідності.

Особливої актуальності набуває адміністративне оскарження в умовах децентралізації та розширення повноважень місцевих органів влади, що

створює додаткову потребу в контролі за законністю рішень на місцевому рівні. Таким чином, адміністративне оскарження виступає не лише юридичним механізмом, а й елементом демократичної культури, який формує відповідальність органів влади перед суспільством і підсилює механізми відкритості, підзвітності та прозорості публічного управління.

Вищевикладене дає підстави зробити наступні висновки щодо адміністративного оскарження як форми захисту прав і свобод людини за участі адвоката:

- адміністративне оскарження слугує одним із елементів системи стримувань і противаг у публічній адміністрації, спрямованих на утвердження законності та забезпечення публічної відповідальності. Адміністративне оскарження відзначається доступністю, оперативністю та здатністю забезпечити захист прав без звернення до суду, що робить його важливим інструментом у системі адміністративно-правового захисту прав і свобод людини. Участь у цьому процесі адвоката є гарантією дотримання принципів справедливості та рівності сторін, підвищуючи якість і результативність захисту;

- адміністративне оскарження виступає одним із найважливіших інструментів захисту прав і свобод людини в публічно-правових відносинах, забезпечує можливість швидкого реагування на порушення прав, здійснених у формі неправомірних рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації, та передбачає спеціалізовану процедуру, підвищуючи доступність захисту для осіб, які зазнали порушень. Характерною ознакою адміністративного оскарження є публічно-правовий характер, що полягає у контролі за діяльністю органів влади з метою забезпечення законності та правомірності їх рішень;

- існують проблеми, які ускладнюють ефективне застосування адміністративного оскарження як форми захисту прав і свобод людини:  
1) законодавчі норми часто містять неузгодженості та прогалини, що створює правову невизначеність і різне тлумачення правил, що може призводити до

неоднакового застосування адміністративних процедур, що підриває довіру громадян до інституту адміністративного оскарження та знижує його ефективність; 2) значною проблемою залишається обмежений доступ до безоплатної правової допомоги під час адміністративного оскарження, що в свою чергу, для багатьох осіб, особливо соціально вразливих категорій створює суттєвий бар'єр у реалізації права на захист. Недосконалість нормативної бази щодо гарантій адвокатської підтримки у таких справах зменшує можливості для всебічного та професійного супроводу адміністративних скарг, що впливає на кінцевий результат; 3) низький рівень правової обізнаності населення щодо процедури адміністративного оскарження, що разом із бюрократичними перешкодами формує додаткові складнощі для заявників, а тому для подолання цих проблем необхідні комплексні законодавчі зміни, які б забезпечили чіткі та єдині стандарти процедури, розширили права на адвокатську підтримку, а також посилили інформаційно-просвітницьку діяльність, щоб адміністративне оскарження могло стати справді доступним і дієвим механізмом захисту прав і свобод людини;

– адміністративне оскарження як форма захисту прав і свобод людини за участі адвоката є спеціально встановленою законом процедурою перегляду і перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій або бездіяльності органів публічної влади, що стосуються прав і свобод фізичних або юридичних осіб, що покликана забезпечити ефективний механізм захисту громадян від порушень з боку державних органів, шляхом надання можливості адвокату звертатися із відповідними скаргами для усунення таких порушень до вищих адміністративних інстанцій або спеціалізованих органів;

– специфіка адміністративного оскарження як форми захисту прав і свобод людини за участі адвоката, полягає у тому, що адвокат є кваліфікованим представником інтересів заявника, що в межах адміністративної процедури дотримується порядку складних процесуальних

норм та технічних вимог для забезпечення балансу між публічною владою та правами громадян, виконує роль гаранта дотримання принципів рівності сторін та справедливості, реалізує інформаційно-просвітницьку функцію щодо надання розуміння заявникам можливостей захисту їхніх прав та свобод для сприяння підвищенню правової культури громадян, розширенню доступу до правосуддя та формуванню громадянського суспільства, де кожен може ефективно відстоювати свої права в умовах верховенства права.

## **2.2. Судове оскарження рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації за участі адвоката**

У контексті формування правової держави та утвердження принципів верховенства права, справедливості та доступу до правосуддя, особливої актуальності набуває інститут судового оскарження як важлива гарантія реалізації прав і свобод людини у публічно-правових відносинах. Рішення, дії або бездіяльність органів публічної адміністрації нерідко стають джерелом порушення законних інтересів громадян, а отже, потребують ефективного правового реагування з боку особи, яка зазнала утиску своїх прав, а тому судове оскарження постає не лише як форма юридичного захисту, але й як завершальний етап системи адміністративно-правових механізмів, до якого вдаються у разі неефективності або безрезультатності адміністративного оскарження. Особливої уваги заслуговує участь адвоката у процесі судового захисту, оскільки саме адвокат забезпечує кваліфіковане представництво, формує юридичну позицію позивача, здійснює оцінку дій суб'єктів владних повноважень та забезпечує дотримання процесуальних прав особи в межах принципів змагальності, рівності сторін і незалежності суду.

Разом з тим, незважаючи на усталену практику застосування судового оскарження в адміністративному судочинстві, участь адвоката в цьому

процесі потребує подальшого теоретичного осмислення з урахуванням як правових, так і практичних аспектів. Адвокат у такому провадженні не обмежується виконанням функції правового представника, а фактично виступає як ключовий гарант справедливого судового розгляду, адже від його професійного рівня залежить не лише якість правової позиції, але й ефективність реалізації таких фундаментальних принципів, як верховенство права, пропорційність, об'єктивність та захист людської гідності. З огляду на те, що адміністративні спори часто мають складне юридичне наповнення і стосуються конфлікту між громадянином та органом державної влади, роль адвоката як посередника між особою і судовою системою є вкрай важливою. Саме завдяки професійному втручання адвоката судові оскарження перетворюється на реальний, а не формальний інструмент захисту прав і свобод, що потребує поглибленого наукового аналізу з метою удосконалення правозастосовної практики та зміцнення інституційних гарантій у сфері публічного адміністрування.

Між адміністративною процедурою та адміністративним процесом існує суттєва різниця, що полягає передусім у наявності або відсутності конфлікту між сторонами конкретних адміністративно-правових відносин. Адміністративне оскарження в цьому світлі може бути трактоване як процесуальний інститут адміністративного права, норми якого призначені на впорядкування спірних відносин між суб'єктом публічної влади та суб'єктом скарги; стосовно адміністративної процедури оскарження виступає виключно як окремий факультативний етап адміністративно-процедурного провадження – правонаділяючого, реєстраційного, конкурсно-екзаменаційного тощо. Зазначені аргументи виглядають безумовно логічними, якщо йдеться про оскарження в порядку адміністративного судочинства, процесуальний, а не процедурний характер якого не потребує додаткових доказів. Однак щодо оскарження в адміністративному порядку питання залишається відкритим; спробуємо пояснити власне бачення предмета [65].



З одного боку, провадження, в якому об'єктивується оскарження в адміністративному порядку, належить до категорії юрисдикційних. Цей факт виводить оскарження в адміністративному порядку поза межі адміністративних процедур, які, як ми детально розглядали в попередньому розділі, реалізуються в чітко визначеному колі проваджень. Юрисдикційні ж провадження, як справедливо зазначає І.М. Бойко, прямо пов'язані зі спірними правовідносинами, правила і принципи регламентації яких відрізняються від правил і принципів адміністративно-процедурної діяльності [20, с. 9; 65].

З іншого боку, оскарженню в адміністративному порядку притаманні певні риси, завдяки яким його можна все ж таки долучити до числа адміністративно-процедурних інститутів. По-перше, провадження з розгляду адміністративних скарг реалізується у сфері публічно-управлінської владної діяльності та здійснюється органами та посадовими особами виконавчої влади (на відміну від реалізації оскарження в судовому порядку, яка є діяльністю зі здійснення правосуддя) [93, с. 126]. По-друге, на користь цієї позиції свідчить і спрямованість оскарження в адміністративному порядку на реалізацію індивідуальних публічних прав суб'єкта скарги, тоді як метою судового провадження в адміністративній справі є передусім розв'язання спору [20, с. 9; 65].

Таким чином, судове оскарження у системі адміністративно-правового захисту прав і свобод людини це врегульована законом процесуальна діяльність особи (або її представника зокрема адвоката), спрямована на відновлення порушених прав та інтересів шляхом подання адміністративного позову до суду щодо рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Як форма захисту, вона є кінцевим етапом ланцюга адміністративних механізмів правового реагування, коли інші способи (зокрема адміністративне оскарження) виявилися неефективними або недоступними.

Варто зазначити, що судові оскарження в адміністративному судочинстві ґрунтуються на принципах верховенства права, справедливості, змагальності сторін, рівності у правах та незалежності суду, а тому важливу роль у цьому процесі відіграє адвокат, який забезпечує належну правову кваліфікацію дій публічної адміністрації, здійснює правове представництво, формує доказову базу, а також гарантує дотримання процесуальних прав особи.

Будь-яка особа, яка вважає, що її права порушено, може оскаржити дії та бездіяльність суду або його працівників в судовому порядку. Статтею 40 Конституції України передбачено право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Відповідно до статті 55 Конституції, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. У статті 17 Закону України «Про звернення громадян» передбачено, що скарга на дії, що оскаржуються, може бути подана до органу або посадовій особі вищого рівня протягом одного року з моменту його прийняття, але не пізніше одного місяця з часу ознайомлення громадянина з прийнятим рішенням. Скарги, подані з порушенням зазначеного терміну, не розглядаються [154; 86; 133].

Стаття 5 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) встановлює право на звернення до суду та способи правового захисту, а саме право на звернення до суду та способи судового захисту [79]:

1. Кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і просити про їх захист шляхом:

- 1) визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень;
- 2) визнання протиправним та скасування індивідуального акта чи окремих його положень;
- 3) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій;
- 4) визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною та зобов'язання вчинити певні дії;
- 5) встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень;
- 6) прийняття судом одного з рішень, зазначених у пунктах 1-4 цієї частини та стягнення з відповідача - суб'єкта владних повноважень коштів на відшкодування шкоди, заподіяної його протиправними рішеннями, дією або бездіяльністю.

2. Захист порушених прав, свобод чи інтересів особи, яка звернулася до суду, може здійснюватися судом також в інший спосіб, який не суперечить закону і забезпечує ефективний захист прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

3. До суду можуть звертатися в інтересах інших осіб органи та особи, яким законом надано таке право.

4. Суб'єкти владних повноважень мають право звернутися до адміністративного суду виключно у випадках, визначених Конституцією та законами України.

5. Ніхто не може бути позбавлений права на участь у розгляді своєї справи у визначеному цим Кодексом порядку.

6. Відмова від права на звернення до суду є недійсною.

7. Іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи користуються в Україні таким самим правом на судовий захист, що й громадяни та юридичні особи України [79].

Сторона, третя особа в адміністративній справі, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника, крім випадку, встановленого частиною дев'ятою статті 266 КАСУ. Особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати в цій справі представника. Юридична особа незалежно від порядку її створення, суб'єкт владних повноважень, який не є юридичною особою, беруть участь у справі через свого керівника, члена виконавчого органу, іншу особу, уповноважену діяти від її (його) імені відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) (самопредставництво юридичної особи, суб'єкта владних повноважень), або через представника [79].

Представником у суді може бути адвокат або законний представник. У справах незначної складності та в інших випадках, визначених КАСУ, представником може бути фізична особа, яка відповідно до частини другої статті 43 КАСУ має адміністративну процесуальну дієздатність. Органи або інші особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах малолітніх чи неповнолітніх осіб або осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена, представляють у суді їх посадові особи, крім випадків, коли такі органи та особи є стороною чи третьою особою у справі. Одна й та сама особа може бути одночасно представником або декількох позивачів, або декількох відповідачів, або декількох третіх осіб на одній стороні, за умови відсутності конфлікту інтересів між ними [79].

Тобто, адвокат у процесі судового оскарження виконує не лише класичну представницьку функцію, а й виступає як гарант забезпечення справедливого судового розгляду, адже його участь забезпечує змагальність процесу, професійний аналіз правової ситуації, належне застосування норм матеріального та процесуального права. Саме адвокат формує юридичну позицію позивача, розробляє правову аргументацію, здійснює оцінку доказів, звертає увагу суду на порушення з боку суб'єктів владних повноважень і забезпечує дотримання процесуального балансу між сторонами. Окрім цього,

адвокат виконує важливу комунікативну функцію між судом і особою, яка оскаржує дії чи рішення органу публічної адміністрації. Особливо це важливо у справах, де особа має обмежені правові знання або не здатна самотійно захищати свої інтереси.

Як ми можемо бачити, процедура судового оскарження в адміністративному судочинстві ґрунтується на низці базових принципів, закріплених у Конституції України, Кодексі адміністративного судочинства України, а також у практиці Європейського суду з прав людини. До ключових з них належать: верховенство права, змагальність, рівність сторін, об'єктивна істина, пропорційність, незалежність суду та доступ до правосуддя. Ці принципи не лише окреслюють рамки правового розгляду, але й гарантують особі, яка звертається до суду, що її скарга буде розглянута справедливо, відкрито і неупереджено.

Роль адвоката в цьому контексті полягає у забезпеченні реалізації вказаних принципів на практиці, адже адвокат не лише формулює позовні вимоги, а й забезпечує змагальність процесу, надаючи професійний аналіз доказів, виявляючи порушення адміністративним органом принципу належного врядування чи пропорційності дій. Крім того, він гарантує, що права особи будуть реалізовані не формально, а сутнісно з урахуванням її фактичного становища, що є проявом принципу верховенства права.

Можемо стверджувати, що адвокатська участь посилює інституційний рівень захисту прав і свобод, оскільки допомагає суду повніше дослідити обставини справи та адекватно застосувати норму права, а сам принцип справедливості, як матеріальна категорія, у судовому оскарженні набуває реального наповнення саме через адвокатське втручання, що трансформує формальну правову процедуру в ефективний інструмент захисту людини в публічно-правових відносинах.

Одним з основних завдань судової влади в сучасній демократичній державі є стримування інших гілок влади шляхом захисту від порушень закону представниками виконавчої та законодавчої влади. Саме судовий

контроль за діяльністю органів публічної влади, їхніх посадових осіб має гарантувати дотримання прав людини, здійснюючи незалежний, безсторонній та неупереджений розгляд будь-якої справи. Частина 1 ст. 55 Конституції України містить загальну норму, яка визначає право кожного звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші утиски прав та свобод. Зазначена норма зобов'язує суди приймати заяви до розгляду навіть у разі відсутності в законі спеціального положення про судовий захист. Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв чи скарг, які відповідають встановленим законом вимогам, є порушенням права на судовий захист, яке, відповідно до ст. 64 Конституції України, не може бути обмежене [162].

Судовий порядок оскарження рішень органів публічної влади, їхніх посадових осіб передбачає можливість звернення особи, права якої порушені або можуть бути порушені, до суду відповідної юрисдикції з позовом (зверненням, скаргою, заявою), в якому викладаються аргументи щодо неправомірності прийняття рішення та вимоги щодо його зміни, скасування тощо та зобов'язання суду розглянути такий позов і прийняти аргументоване рішення [162].

Безпосередньо в процесі розгляду справи особливості адміністративного судочинства виявляються таким чином: - на відміну від судових процесів в інших юрисдикціях, на відповідача, яким є суб'єкт владних повноважень, покладено обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності. Таким чином, практична реалізація обов'язку позивача щодо доказування фактів, обставин тощо, на яких базується його припущення про неправомірність рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, суттєво полегшується; - адміністративний суд не зв'язаний виключно доказовою базою, яку в змагальному порядку надають сторони у справі в обґрунтування власних позицій. Він має повноваження із власної ініціативи збирати, виявляти та

витребувати докази, необхідні для з'ясування всіх обставин у справі. У цьому аспекті розгляд справи в адміністративному суді також відрізняється від інших юрисдикцій, окрім конституційного судочинства, де дослідницький принцип при розгляді справ переважає над принципом змагальності. Перевага дослідницької складової зумовлює й інші особливості, зокрема те, що на прийняття рішення в адміністративному суді суттєво меншою мірою впливає риторика сторін, фактор аудиторії та інші позараціональні чинники; - адміністративний суд не обмежений лише позовними вимогами. Якщо це необхідно для повного захисту прав, свобод та інтересів сторін чи третіх осіб, про захист яких вони просять, суд у своєму рішенні може вийти за межі позовних вимог. Наприклад, крім визнання протиправними рішення суб'єкта владних повноважень, суд може зобов'язати його вчинити дії, спрямовані на відновлення прав людини, які порушені таким рішенням; - суд володіє достатньо широкою дискрецією щодо змісту рішення, яке приймає. В його основу покладено не лише визначені законодавцем можливості (визнання акта недійсним, зобов'язання вчинити дії тощо), а й визначені самим судом інші способи гарантування дотримання і захисту прав, свобод та інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [162].

Горбалінський В. у своїй праці зазначає, що Рішення суб'єкта владних у широкому розумінні, як об'єкт оскарження представляє собою виражений у встановлений законом формі правовий акт, у якому суб'єкт владних повноважень в передбаченому законом порядку та процедурою, реалізуючи публічно-владну управлінську функцію, впливає на права, свободи та інтереси осіб у публічно-правовій сфері. Приймаючи рішення суб'єкт владних повноважень реалізує свою публічно-владну функцію і здійснює вплив на права свободи чи інтереси осіб, на суспільні відносини, шляхом їх регулювання. Рішення породжуючи публічно-правові відносини, які виникають між суб'єктом владних повноважень і особою, виступає при цьому об'єктом таких правовідносин. З іншого боку, рішення, як предмет

оскарження, стосується конкретних прав, свобод та інтересів конкретної особи чи визначеної сфери публічно-правових відносин і є підставою виникнення цих відносин між особою та суб'єктом владних повноважень, який прийняв це рішення. Тому, рішення суб'єкта владних повноважень, прийняте стосовно конкретної особи чи конкретних відносин, за встановленою формою і процедурою, і яке впливає на права, свободи чи інтереси конкретної особи чи сфери публічно-правових відносин є предметом оскарження в адміністративному судочинстві [52].

Тобто, однією з ключових проблем реалізації судового оскарження є неоднозначність у тлумаченні понять «рішення», «дія» та «бездіяльність» суб'єкта владних повноважень, які можуть бути предметом оскарження, що ускладнює як процес складання адміністративного позову, подальший розгляд справи в суді та призводить до неоднакової судової практики, створюючи правову невизначеність.

Напад РФ на Україну призвів до окупації чи не третини території нашої держави, внаслідок чого 20 % судів не могли здійснювати правосуддя. Згідно зі статтею 64 Конституції в умовах воєнного часу право на судовий захист не обмежується і держава несе позитивні обов'язки по забезпеченню доступу до адміністративного правосуддя у повному обсязі. Відповідно до позиції Венеційської комісії, при надзвичайних правових режимах судова система має продовжувати гарантувати здійснення права на справедливий суд. Функціонування судової системи не повинно обмежуватися, за винятком ситуацій цілковитої необхідності або в тому разі, коли таке функціонування фактично неможливе [61, с. 24]. Таке втручання має бути пропорційним і не посягати на сутнісний зміст права на судовий захист, щодо забезпечення якого держава має виконати низку позитивних зобов'язань [147, с. 291-292].

В своєму дисертаційному дослідженні Іваненко Т.М. звертає увагу на те, що для України важливе значення має врахування особливостей українських реалій захисту порушених прав вразливими категоріями громадян, як, на жаль, не можуть дозволити собі оплатити судовий збір та



судові витрати через втрату роботи, мізерну пенсію, відсутність соціального забезпечення, відсутність одного з батьків та скрутне матеріальне становище, що унеможлиблює доступність судового оскарження порушеного суб'єктивного права. У європейських країнах для подолання фінансових бар'єрів у наданні судових послуг враховується низка критеріїв, що визначають спроможність особи фінансово забезпечити, тобто самотійно оплатити, суму судових витрат та судового збору, що підлягає сплаті у разі подання адміністративного позову. Автор зазначає, що в Україні немає окремого документа, яким би встановлювався орієнтовний перелік таких критеріїв ні в сфері судової влади, ні в сфері надання адміністративних послуг. З огляду на це, автор пропонує розробити проект Закону України «Про оплату та звільнення від оплати судового збору», в якому визначити критерії безоплатності, часткової оплатності розгляду спорів судами, а також передбачити можливості розстрочки та часткової, поетапної сплати належних платежів [71].

Для подолання адміністративних бар'єрів як складової доступності адміністративного судочинства, важливу роль відіграє місце розташування, спосіб організації під'їзду до адміністративної будівлі, час роботи, прийому громадян, зручність облаштування, наявність необхідної інфраструктури, інформації, консультативних стендів, зразків заповнених документів тощо. Звісно, в кожному суді допускаються свої особливості забезпечення подолання адміністративних бар'єрів, проте деякі з засобів можуть також стосуватися можливостей оскарження дій, рішень судді як до голови суду, так і до органів прокуратури, національного Омбудсмена. Організаційно-технічне забезпечення діяльності адміністративних судів також становить складову вимог доступності адміністративного судочинства, адже дозволяє забезпечити судову установу усіма необхідними ресурсами для відправлення судочинства: водопостачання, газопостачання, вивезення відходів, надання послуг канцелярії суду тощо [71].

В Україні залишається не вирішеним питання спеціального режиму організаційно-технічного забезпечення судових установ з огляду на специфіку їх діяльності і особливе значення для забезпечення реалізації та захисту прав людини. Важливість дослідження проблем удосконалення доступу до адміністративного судочинства підтверджується і в рекомендаціях Світового Банку, в яких розкриваються сучасні тенденції розвитку системи адміністративного судочинства у добре розвинених країнах, обґрунтовуються важливі аспекти надання справедливого, ефективного правового механізму судочинства усім людям. На думку автора, означені аспекти все ще потребують особливої уваги в Україні, оскільки внутрішня правова система, система адміністративних судів досі не впроваджує ці аспекти принципу верховенства права у вітчизняну доктрину та практику. На жаль, програми іноземних грантів часто пропонують українським суддям застарілі реформи, які вже були продані іншим країнам раніше, та іноді такі, ніби пропозиції не мають нічого спільного з вітчизняними адміністративними традиціями, тому необхідно підкреслити необхідність переглянути сучасні пріоритети реформи системи юстиції в Україні та порівняти їх із визначеними Світовим банком для розвитку провідних країн світу. Такий підхід дозволив би не лише констатувати значну різницю між обраними об'єктами для порівняльно-правового аналізу, але також показати, наскільки важливим є компетентний національний перегляд пропонованих застарілих реформ, що призведе до неефективного розподілу ресурсів державного бюджету [71].

Таким чином, важливим є доступ до правосуддя в адміністративному судочинстві для вразливих груп населення, особливо у випадках, коли участь адвоката є необхідною, але фінансово недоступною, адже фактичний доступ до фахового адвоката через державну систему є обмеженим, що в свою чергу також піднімає проблему реалізації права на ефективний захист, яке втрачає зміст без можливості отримати кваліфікованої правової допомоги.

Доступ до адміністративного судочинства є ключовим елементом верховенства права і, водночас, є ключовою вимогою ефективного розвитку інфраструктури для надання державних послуг широкому населенню будьякої країни. Досі українська практика не розглядає судові послуги як частину державних служб, отже, ми не сформували загального доктринального та законодавчого підґрунтя для надання загальних підстав доступу до державних, адміністративних послуг, судових служб як окремого виду державних послуг, але маючи багато спільного із загальним порядком та вимогами щодо доступності у публічній сфері [71].

Науковці Колпаков В.К. та Миронюк Р.В. у своїй праці щодо процедур досудового вирішення адміністративно-правових спорів дійшли висновку, що на сьогодні у вітчизняному законодавстві відсутній єдиний нормативно-правовий акт, яким комплексно урегульовано процедуру досудового врегулювання адміністративно-правових спорів. Аналіз законодавчих засад урегулювання процедури досудового врегулювання адміністративно-правових спорів дає можливість систематизувати законодавчі акти, в такі групи: загальні - Закони України «Про звернення громадян», «Про адміністративну процедуру», якими урегульовано можливість звернення фізичних та юридичних осіб до суб'єктів владних повноважень щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності інших суб'єктів владних повноважень, якими порушено їх права; галузеві – КУпАП, Митний та Податковий кодекси, якими урегульовано порядок оскарження рішень та дій органів, які уповноважені застосовувати адміністративні санкції та заходи адміністративного примусу; 2) спеціальні – Закон «Про медіацію» яким урегульовано позасудову процедуру врегулювання публічно-правового конфлікту (спору), яка здійснюється за допомогою (посередництвом) медіатора [83].

Автори зазначають, що для удосконалення процедури досудового врегулювання адміністративно-правових спорів доцільно розширити зміст норм Закону України «Про адміністративну процедуру» щодо регулювання

процедури оскарження не тільки рішень суб'єкта владних повноважень у формі адміністративного акту, а також оскарження дій та бездіяльності суб'єкта владних повноважень, без прийняття адміністративного акту; а в Законі «Про медіацію» доцільно визначити особливості проведення медіаційної процедури по вирішенню різних категорій правових спорів, в тому числі і адміністративно-правових спорів [83].

Це в свою чергу, проявляється на недостатньому нормативному регулюванні окремих процесуальних інструментів, зокрема, на рівні Кодексу адміністративного судочинства України обмежено закріплено можливість досудового врегулювання спору або трансформації адміністративного позову в інший вид провадження (наприклад, у разі виявлення підсудності загальним судам).

Таким чином, сутність судового оскарження рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації за участі адвоката є врегульованою законом процесуальною діяльністю особи (або її представника, зокрема, адвоката), та спрямована на відновлення порушених прав та інтересів шляхом подання адміністративного позову до суду щодо рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень, в результаті розгляду якого, адвокат забезпечує належну правову кваліфікацію дій публічної адміністрації, здійснює правове представництво, формує доказову базу, а також гарантує дотримання процесуальних прав особи.

Усе вищевикладене, дозволяє зробити наступні висновки стосовно судового оскарження рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації за участі адвоката:

- судове оскарження у системі адміністративно-правового захисту прав і свобод людини це врегульована законом процесуальна діяльність особи (або її представника зокрема адвоката), спрямована на відновлення порушених прав та інтересів шляхом подання адміністративного позову до суду щодо рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Як форма захисту, вона є кінцевим етапом ланцюга адміністративних механізмів

правового реагування, коли інші способи (зокрема адміністративне оскарження) виявилися неефективними або недоступними;

- судове оскарження в адміністративному судочинстві ґрунтується на принципах верховенства права, справедливості, змагальності сторін, рівності у правах та незалежності суду, а тому важливу роль у цьому процесі відіграє адвокат, який забезпечує належну правову кваліфікацію дій публічної адміністрації, здійснює правове представництво, формує доказову базу, а також гарантує дотримання процесуальних прав особи;

- адвокат у процесі судового оскарження виконує не лише класичну представницьку функцію, а й виступає як гарант забезпечення справедливого судового розгляду, адже його участь забезпечує змагальність процесу, професійний аналіз правової ситуації, належне застосування норм матеріального та процесуального права. Саме адвокат формує юридичну позицію позивача, розробляє правову аргументацію, здійснює оцінку доказів, звертає увагу суду на порушення з боку суб'єктів владних повноважень і забезпечує дотримання процесуального балансу між сторонами. Окрім цього, адвокат виконує важливу комунікативну функцію між судом і особою, яка оскаржує дії чи рішення органу публічної адміністрації. Особливо це важливо у справах, де особа має обмежені правові знання або не здатна самотійно захищати свої інтереси.

- процедура судового оскарження в адміністративному судочинстві ґрунтується на низці базових принципів, закріплених у Конституції України, Кодексі адміністративного судочинства України, а також у практиці Європейського суду з прав людини. До ключових з них належать: верховенство права, змагальність, рівність сторін, об'єктивна істина, пропорційність, незалежність суду та доступ до правосуддя. Ці принципи не лише окреслюють рамки правового розгляду, але й гарантують особі, яка звертається до суду, що її скарга буде розглянута справедливо, відкрито і неупереджено. Роль адвоката в цьому контексті полягає у забезпеченні реалізації вказаних принципів на практиці, адже адвокат не лише формулює

позовні вимоги, а й забезпечує змагальність процесу, надаючи професійний аналіз доказів, виявляючи порушення адміністративним органом принципу належного врядування чи пропорційності дій. Крім того, він гарантує, що права особи будуть реалізовані не формально, а сутнісно з урахуванням її фактичного становища, що є проявом принципу верховенства права;

- адвокатська участь посилює інституційний рівень захисту прав і свобод, оскільки допомагає суду повніше дослідити обставини справи та адекватно застосувати норму права, а сам принцип справедливості, як матеріальна категорія, у судовому оскарженні набуває реального наповнення саме через адвокатське втручання, що трансформує формальну правову процедуру в ефективний інструмент захисту людини в публічно-правових відносинах;

- однією з ключових проблем реалізації судового оскарження є неоднозначність у тлумаченні понять «рішення», «дія» та «бездіяльність» суб'єкта владних повноважень, які можуть бути предметом оскарження, що ускладнює як процес складання адміністративного позову, подальший розгляд справи в суді та призводить до неоднакової судової практики, створюючи правову невизначеність;

- важливим є доступ до правосуддя в адміністративному судочинстві для вразливих груп населення, особливо у випадках, коли участь адвоката є необхідною, але фінансово недоступною, адже фактичний доступ до фахового адвоката через державну систему є обмеженим, що в свою чергу також піднімає проблему реалізації права на ефективний захист, яке втрачає зміст без можливості отримати кваліфікованої правової допомоги;

- сутність судового оскарження рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації за участі адвоката є врегульованою законом процесуальною діяльністю особи (або її представника, зокрема, адвоката), та спрямована на відновлення порушених прав та інтересів шляхом подання адміністративного позову до суду щодо рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень, в результаті розгляду якого, адвокат

забезпечує належну правову кваліфікацію дій публічної адміністрації, здійснює правове представництво, формує доказову базу, а також гарантує дотримання процесуальних прав особи.

### **2.3. Інші адміністративно-правові засоби захисту прав і свобод людини, що застосовуються адвокатом**

У контексті сучасних трансформацій правової системи України, що зумовлені як внутрішніми реформами, так і викликами зовнішнього характеру, особливої ваги набуває комплексне забезпечення прав і свобод людини у сфері публічно-правових відносин, що включає не лише традиційні форми судового захисту, а й інші адміністративно-правові засоби, які можуть бути реалізовані за активної участі адвоката. У зв'язку з цим актуальним постає дослідження тих інструментів правового впливу, що надають адвокату можливість здійснювати ефективний захист прав особи на досудових етапах, зокрема через механізми звернення до органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, уповноважених суб'єктів контролю та нагляду, а також шляхом використання права на подання адвокатських запитів, скарг, звернень, ініціювання службових перевірок та застосування інших форм правозахисної діяльності в адміністративно-правовому полі. З огляду на посилення ролі адвокатури як одного з ключових елементів правозахисного механізму демократичної держави, значення цих засобів суттєво зростає, адже вони дозволяють оперативно реагувати на порушення прав людини ще до звернення до суду, уникаючи зайвого процесуального навантаження на судову систему та сприяючи реалізації принципів ефективності, доступності та превентивності захисту.

У той же час, відсутність належного нормативного узагальнення й систематизації адміністративно-правових засобів, якими адвокат може користуватися у своїй діяльності, а також недоліки у правозастосовній

практиці зумовлюють необхідність глибокого наукового осмислення цієї проблематики. Незважаючи на те, що чинне законодавство України містить окремі фрагментарні положення, які регламентують правовий інструментарій адвоката в адміністративній сфері, системне бачення цього механізму, з урахуванням його змісту, правової природи, меж застосування та ефективності, досі залишається недостатньо опрацьованим у доктринальному плані. Саме тому дослідження інших, ніж адміністративне оскарження, адміністративно-правових засобів захисту прав і свобод людини, що застосовуються адвокатом, має не лише теоретичне, а й практичне значення, адже воно сприятиме підвищенню правової обізнаності учасників адміністративно-правових відносин, вдосконаленню національного законодавства у сфері адміністративного права та розвитку інституційних гарантій прав людини в умовах євроінтеграційних процесів.

Окрім традиційних форм захисту, таких як адміністративне та судове оскарження, адвокат активно застосовує широкий спектр інших адміністративно-правових засобів, які мають важливе значення для превентивного та ефективного захисту прав і свобод людини, які дозволяють своєчасно виявляти порушення, оперативно реагувати на них та впливати на суб'єктів публічної влади до початку формальних процедур. Вони формують системний підхід до захисту прав клієнта, доповнюючи та посилюючи класичні механізми. Ці механізми мають правову природу, закріплену в законодавстві зокрема в Законах України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [121], «Про медіацію» [134], «Про звернення громадян» [133], «Про доступ до публічної інформації» [129], а також у низці галузевих нормативно-правових актів, які дозволяють адвокату реалізувати повноваження від імені клієнта у відносинах з органами виконавчої влади, з метою захисту інтересів особи на ранній стадії конфлікту або ще до його виникнення. Наукові позиції у цій тематиці є різними, зокрема, І. Ковбас, П. Гавалешко вважають, адміністративні засоби захисту прав, свобод та інтересів приватних осіб у сфері публічного управління на сьогодні є одними



із універсальних, серед яких вирізняють наступні: 1) адміністративна медіація; 2) адміністративне оскарження; 3) притягнення винних посадових осіб публічної адміністрації до спеціальної дисциплінарної відповідальності; 4) відшкодування шкоди, завданої незаконними діями (бездіяльністю) суб'єктів публічної адміністрації; 5) засоби самозахисту як легальні засоби протесту і призначенням яких є відновлення порушеного права, із запобіганням таким правопорушенням надалі [78, с. 55–61].

На наш погляд, до основних адміністративно-правових інструментів, що використовуються адвокатом, належать: - адвокатські запити, які є офіційним способом отримання інформації та документів від органів влади для перевірки законності їхніх дій; - медіація, як альтернативний механізм вирішення спорів за участі нейтрального посередника, що забезпечує гнучке та ефективне врегулювання конфліктів без судового втручання; - подача клопотань, звернень і скарг до посадових та службових осіб з правом отримання обґрунтованих письмових відповідей, що створює додатковий рівень контролю за дотриманням прав; - ініціювання дисциплінарних або службових розслідувань щодо дій посадових осіб, які порушують права клієнта, із залученням відповідних контролюючих органів; - інформаційна підтримка та просвітницька діяльність, спрямована на розвиток громадянського суспільства та підвищення правової культури через проведення публічних вебінарів, семінарів та інших заходів.

Проаналізуємо детальніше деякі з них. Так, в пункті 1 ч.1 ст.20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», законодавець зазначає, що адвокат в процесі здійснення адвокатської діяльності має право звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб). Одночасно в ст.24 цього Закону України, він дає визначення адвокатського запиту, зокрема: адвокатський запит - письмове звернення

адвоката до органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань про надання інформації, копій документів, необхідних адвокату для надання правової допомоги клієнту. До адвокатського запиту додаються посвідчені адвокатом копії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, ордера або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги. Вимагати від адвоката подання разом з адвокатським запитом інших документів забороняється. Адвокатський запит не може стосуватися надання консультацій і роз'яснень положень законодавства [121; 56, с. 96-102].

Орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, керівники підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, яким направлено адвокатський запит, зобов'язані не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту надати адвокату відповідну інформацію, копії документів, крім інформації з обмеженим доступом і копій документів, в яких міститься інформація з обмеженим доступом. У разі якщо адвокатський запит стосується надання значного обсягу інформації або потребує пошуку інформації серед значної кількості даних, строк розгляду адвокатського запиту може бути продовжено до двадцяти робочих днів з обґрунтуванням причин такого продовження, про що адвокату письмово повідомляється не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання адвокатського запиту. У разі якщо задоволення адвокатського запиту передбачає виготовлення копій документів обсягом більш як десять сторінок, адвокат зобов'язаний відшкодувати фактичні витрати на копіювання та друк. Розмір таких витрат не може перевищувати граничні норми витрат на копіювання та друк, встановлені Кабінетом Міністрів України відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» [121].

Відмова в наданні інформації на адвокатський запит, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності,

тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом, крім випадків відмови в наданні інформації з обмеженим доступом [121].

З приводу вищевказаного цікавою є думка Грабовського Ю.Л., який зазначає, що як впливає з визначення, наданого Законом, звернутися до когось з адвокатським запитом може лише адвокат. Це має особливе значення, коли запит складається та подається помічником адвоката, або складається та подається адвокатом, який здійснює свою діяльність у складі адвокатського бюро чи об'єднання. Незалежно від того, складений запит особисто адвокатом чи його помічником, у вихідних даних про запитувача має міститися інформація саме про адвоката, і підписаний запит має бути адвокатом. Так само важливо враховувати цю умову і у випадках, коли запит виконується на бланку адвокатського бюро чи об'єднання. На підтвердження повноважень на подання адвокатського запиту Закон зобов'язує адвоката додавати до запиту посвідчені адвокатом копії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, ордера або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги. Вказаним законом заборонено вимагати від адвоката приєднання до свого запиту інших документів, крім вищезазначених, додавати до останнього посвідчені адвокатом копії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, ордера або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги. Це вичерпний перелік підтвердних документів, і вимагати інші Закон забороняє (абз. 2 ч. 1 ст. 24 Закону). Автор зазначає, що аналіз ст. 24 Закону свідчить, що адвокат вправі направити адвокатський запит не для задоволення власної допитливості і у своїх особистих інтересах, а лише в межах виконання договору з клієнтом з метою надання останньому правової допомоги. Абзац 3 ч. 1 ст. 24 Закону забороняє подавати адвокатські запити з метою одержання консультацій і роз'яснень положень законодавства [55].

Проте, підсумовуючи Грабовський Ю.Л. підкреслює, що право адвоката на запит є одним з найбільш важливих його прав та одним з

основних засобів отримання адвокатської інформації, без якого якісне здійснення юридичної допомоги є значно важчим або навіть неможливим, але, на жаль, автор змушений констатувати, що наразі існують певні проблеми із повноцінною реалізацією адвокатом права на запит, зокрема із режимом запитуваної інформації [55].

Тобто, адвокатські запити є одним із базових і водночас ефективних інструментів, що застосовуються адвокатом у процесі адміністративно-правового захисту прав і свобод людини, адже вони представляють собою офіційне звернення до органів публічної влади чи посадових осіб з метою отримання інформації, документів або роз'яснень, необхідних для повного та об'єктивного захисту інтересів клієнта. Використання адвокатських запитів закріплено як у законодавстві України, так і у міжнародних стандартах права, що визначає їх легітимність та обов'язковість розгляду відповідними органами.

На нашу думку, основною перевагою адвокатських запитів є їхня можливість виступати як превентивний механізм контролю за діяльністю публічних органів, оскільки своєчасне отримання необхідної інформації дозволяє виявити порушення прав і запобігти їхньому поглибленню або повторенню. Запити також сприяють підвищенню прозорості та підзвітності влади, стимулюють органи державної влади до законного та добросовісного виконання своїх функцій. Разом із тим, застосування адвокатських запитів має і певні обмеження. По-перше, ефективність запиту багато в чому залежить від готовності органу влади надати повну, правдиву та своєчасну інформацію, що не завжди гарантується на практиці. По-друге, відсутність жорстких санкцій за невиконання або ігнорування запитів деякими державними структурами знижує їхню дієвість як примусового засобу захисту.

Підсумовуючи, можемо сказати, що адвокатські запити є необхідним елементом адміністративно-правового механізму захисту, який дозволяє оперативно збирати інформацію, контролювати діяльність органів влади та

створювати передумови для подальших правозахисних дій, при цьому їх ефективність значною мірою залежить від законодавчого регулювання, практики виконання і професійної майстерності адвоката.

Наступним засобом є медіація, що згідно Закону України «Про медіацію», є позасудовою добровільною, конфіденційною, структурованою процедурою, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [134].

На думку Л. Романадзе, одним з ефективних шляхів позасудового врегулювання спорів у діяльності адвоката виступає медіація. Адвокатам варто інформувати клієнтів про таку можливість та пропонувати їм супроводження у процедурі медіації. У такому разі адвокат не втрачає свого клієнта, а отримує більше вільного часу на нових клієнтів, адже, безумовно, що задоволений позасудовим врегулюванням спору клієнт порадить такого адвоката своїм знайомим [144, с. 123]. В свою чергу, на думку І. Єфремова, діяльність адвоката, який оволодіє навичками медіатора, у своїй діяльності шляхом проведення переговорів, має можливість знизити ескалацію конфлікту. За допомогою переговорів сторони зможуть скоріше досягнути результату, тим самим зберегти час. Завдяки спокійній обстановці, результат прийнятих рішень буде задовольняти, як свого клієнта, так й іншу сторону, як наслідок мирного врегулювання певної конфліктної або спірної ситуації. Натомість питання щодо того, чи може адвокат, який надає послуги з проведення медіації, саме він забезпечувати дотримання прав і свобод сторін у медіації як правозахисник та юридично оформлювати угоду щодо досягнутих домовленостей між сторонами, залишається дискусійним [66, с. 32]. О. Городецький зазначає, що на нинішньому етапі розвитку юридичного бізнесу медіація є більш цікавим інструментом вирішення спору, а про конфлікт інтересів мова не йде взагалі. Практика свідчить, що найбільш медіабельними є цивільні та господарські спори: спори, пов'язані з виконанням договорів, корпоративні конфлікти, розірвання шлюбу,

вирішення питання виховання дітей, визначення місця їх проживання та утримання тощо [53; 118].

Слива Л.В. досліджуючи роль адвоката у вирішенні спорів, що виникають з адміністративних правовідносин у сфері медіації, зазначає, що медіація – перспективний напрям у сфері позасудового врегулювання конфліктів. Врегулювання спорів, що виникають з адміністративних правовідносин, на думку авторки, можливе в процесі медіації за дотримання критеріїв медіабельності спору. Медіацією в спорах, що виникають з адміністративних правовідносин, варто вважати процес позасудового врегулювання спору між повноважним представником суб'єкта владних повноважень та громадянином за участі незалежної особи медіатора, з метою вирішення правового конфлікту. Адвокат, крім представництва сторони в процесі медіації, може також виступати медіатором під час врегулювання конфліктної ситуації, якщо його особа влаштовує обидві сторони конфлікту, а також за можливості забезпечення адвокатом принципів медіації [150].

Примаков К. та Калюжна А. підкреслюють, що медіація є альтернативою судового процесу. Автори дослідили, що медіація має переваги, а саме: економія часу, економія фінансових ресурсів, неофіційність процедури, конфіденційність та збереження репутації та сталість рішень. Медіація може використовуватись у діяльності адвоката, але, на думку авторів, адвокат, вирішуючи спори та конфлікти через медіацію у своїй діяльності, не повинен надавати психологічні або юридичні послуги, оскільки медіація працює з предметом спору, змістовною частиною – проблемою та інтересами учасників спорів та конфліктів, а також причин конфлікту, емоційного (душевного, морального) стану його учасників та роботою із цими емоціями, тобто поєднує в собі ці два аспекти, кожен адвокат повинен дотримуватись чіткої структури процедури проведення медіації, орієнтуватись на інтереси сторін, забезпечити розуміння між сторонами, при цьому бути незалежним, нейтральним та неупередженим медіатором. Проаналізувавши діяльність адвоката у сфері медіації, автори

роблять висновок, що медіація позитивно впливає на професійну діяльність адвоката. По-перше, підвищується рівень професійної підготовки та майстерність адвоката. По-друге, процедура медіації як альтернативи вирішення певних спорів та конфліктів, з якими до нього звертаються клієнти, є новим напрямом в адвокатській діяльності, оскільки адвокат супроводжує клієнта в процедурі медіації. Адвокат допомагає клієнтові при укладанні договору медіації, перевіряє та оцінює реальність реалізації досягнутих сторонами домовленостей, укладає угоду за результатами проведення медіації, а також за результатами проведення процедури медіації складає інші процесуальні документи для реалізації прав та обов'язків сторін [118].

Також варта уваги думка авторів, згідно якої особливості участі адвоката у процедурі посередництва у якості медіатора у порівнянні з традиційною адвокатською діяльністю полягають у тому, що адвокат-медіатор в першу чергу повинен надавати сторонам допомогу та сприяння в пошуку взаємовигідних та взаємоприйнятних варіантів врегулювання юридичного конфлікту з точки зору узгодження інтересів сторін конфлікту в межах чинного закону, а не зосереджуватися на особливостях правового регулювання відносин, які існують між сторонами та їх правовому становищі в спорі. Водночас, порівняно із класичною медіативною діяльністю, адвокат-медіатор повинен слідкувати щоб урегулювання відбувалося в межах законності і не суперечило вимогам чинного законодавства, не порушувалися права та свободи третіх осіб, а також за тим, щоб кожна зі сторін у повній мірі усвідомлювала значення та правові наслідки досягнутої домовленості. Крім того, адвокат-медіатор повинен забезпечувати правовий супровід процедури медіації та її завершення. Таким чином, існують суттєві особливості при проведенні процедури медіації адвокатом-медіатором, про які варто пам'ятати (як адвокатам, так і особам, які бажають врегулювати правовий спір шляхом медіації) та враховувати при практичній реалізації процедури медіації [169].

Бліхар М. підкреслює, що застосування медіації як способу вирішення адміністративних суперечок може допомогти вирішити сучасні проблеми, що спостерігаються в українському судочинстві, зокрема адміністративному. Однією з причин такого становища є те, що, наприклад, законодавство про оскарження в судовому порядку рішень і діяльності органів управління, посадових осіб, які порушують права і свободи громадян та юридичних осіб, як і раніше, відносить справи даної категорії до підсудності адміністративних судів. Разом із тим судовий контроль у сфері діяльності виконавчої влади і місцевого самоврядування, як свідчить правова практика, в Україні є надто обмеженим, і це притому що порушення владою прав і свобод громадян має широкий спектр судового розгляду [19].

Таким чином, медіація в адміністративно-правовому контексті виступає як альтернативний спосіб вирішення спорів, що виникають у процесі захисту прав і свобод людини, яка передбачає добровільне, конфіденційне врегулювання суперечностей за участі нейтрального посередника - медіатора, який сприяє досягненню згоди між сторонами. Адвокат у процесі медіації відіграє ключову роль як представник інтересів клієнта, забезпечуючи його правове супроводження, роз'яснення законодавчих норм та захист законних інтересів у ході переговорів.

Однією з головних переваг медіації є її здатність сприяти більш швидкому та ефективному вирішенню конфліктів без необхідності звернення до суду або адміністративних процедур, які часто є тривалими та ресурсозатратними. Медіація також знижує рівень соціальної напруги, сприяє збереженню ділових або суспільних відносин між сторонами та надає їм більший контроль над результатом. Для адвоката медіація відкриває можливості гнучкого та індивідуалізованого підходу до захисту клієнта, зосереджуючись не лише на формальній стороні справи, а й на конструктивному діалозі та досягненні взаємоприйнятних рішень. Разом із цим, медіація має і певні обмеження, оскільки вона не завжди є придатною для вирішення справ, пов'язаних з грубими порушеннями прав людини або



коли одна зі сторін не налаштована на компроміс. Більше того, відсутність обов'язковості рішень, прийнятих у медіації, може призводити до повторення конфлікту, якщо умови угоди не будуть дотримані.

Отже, медіація як адміністративно-правовий інструмент захисту прав і свобод людини за участі адвоката є перспективним та важливим елементом сучасного правозахисного механізму, адже вона доповнює традиційні форми захисту, пропонуючи більш гнучкий, індивідуалізований і швидкий спосіб врегулювання спорів, що відповідає потребам ефективного правового захисту у публічній адміністрації.

Подання клопотань, звернень і скарг є традиційним і водночас дієвим механізмом реалізації права громадян на захист своїх прав і свобод у публічно-правових відносинах, а в контексті діяльності адвоката цей інструмент набуває особливого значення, оскільки адвокат, виступаючи представником інтересів клієнта, має право не лише подати відповідний документ, але й вимагати письмову, мотивовану відповідь від посадових або службових осіб, що забезпечує прозорість і підзвітність державних органів. Законодавство України визначає чіткі строки та порядок розгляду таких звернень, що створює формальні гарантії їх розгляду у межах встановлених процедур, що дозволяє адвокату ефективно використовувати даний інструмент для оперативного реагування на порушення прав клієнта, ініціювання перевірок, коригування неправомірних дій органів влади чи внесення пропозицій щодо усунення недоліків у їх діяльності. Проте, незважаючи на нормативну базу, на практиці існують певні виклики, що пов'язані з несвоєчасним розглядом звернень, формальним підходом до їх опрацювання або відмовою у наданні повної та достовірної інформації, що в свою чергу, знижує ефективність застосування поданих клопотань і скарг як засобу захисту. У цьому контексті роль адвоката полягає не лише в поданні звернень, а й у комплексній правовій підтримці клієнта, включаючи контроль за дотриманням строків, оскарження неправомірних рішень та забезпечення реалізації права на доступ до інформації.

Таким чином, подання клопотань, звернень і скарг на прийомі у посадових і службових осіб за участі адвоката є важливою складовою адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини, що забезпечує можливість реагування на порушення у публічній сфері та сприяє підвищенню ефективності діяльності органів державної влади.

Однією із складових адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини є інформаційна та просвітницька діяльність. Під інформаційна діяльність передбачає одержання, збирання, реєстрацію, обробку, передачу, збереження та надання інформації [74]. Основною метою правопросвітницької діяльності суб'єктів управління системою надання безоплатної правової допомоги (далі – БПД) є зниження рівня правової необізнаності населення. Разом з тим, не можливо не погодитись з О. Тимофієнко, Л. Рябовол, що мета правопросвітництва деталізується через основні завдання правового виховання, які, у свою чергу, розкривають сутність правопросвітницької діяльності, а саме: поширення правової інформації, формування у громадян системи знань з основ держави і права та перетворення їх на переконання, ви-ховання на цій основі поваги до права й закону, формування потреби та вміння активно захищати в установленому законом порядку свої права та законні інтереси інших осіб [146, с. 155-156]. Хаварівська Г. С. слушно зазначає, що моделі правового виховання, які функціонують у багатьох країнах світу, припускають залучення до цього процесу різноманітних соціальних інститутів, серед яких важлива роль належить освіті, завдяки якій здійснюються правопросвітництво і правове виховання населення [158, с. 49]. Діяльність у сфері правової освіти громадян повинна враховувати: викладання правових дисциплін; підготовку, розповсюдження та популяризацію юридичної літератури; роз'яснення чинного законодавства та розповсюдження правової інформації; державний контроль над ідеологічним змістом правової освіти [158, с. 54].

Шовкун А.А. зазначає, що правопросвітництво є важливим напрямком діяльності суб'єктів управління системою надання БПД, який охоплює

значний спектр роботи з населенням. У правопросвітницьку діяльність залучені такі суб'єкти системи управління БПД як: центри з надання правничої допомоги (регіональні та місцеві центри з надання безоплатної вторинної правничої допомоги), Координаційний центр з надання правничої допомоги, бюро правничої допомоги, юридичні клініки, волонтери, правові клуби «PRAVOKATOR» та інші. Від продуктивної та постійної діяльності суб'єктів управління у цій сфері залежить підвищення рівня правової освіченості населення, а система БПД надає для цього значні можливості та ресурси шляхом проведення правопросвітницьких заходів, зокрема, тренінгів, семінарів, консультацій, лекцій, які проводяться суб'єктами системи БПД, забезпечує функціонування інформаційної платформи правових консультацій «WikiLegalAid» та здійснює контроль за її наповненням тощо [166].

Тобто, що стосується інформаційної підтримки та просвітницької діяльності, спрямованої на розвиток громадянського суспільства та підвищення правової культури, можемо зазначити, що така інформаційна допомога є одним із сучасних та ефективних інструментів, що сприяє реалізації адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини, та за участі адвоката полягає у наданні консультацій, організації публічних вебінарів, семінарів, тренінгів та інших інформаційних заходів, спрямованих на підвищення правової обізнаності громадян, а також на підтримку діяльності суб'єктів громадянського суспільства, які займаються захистом прав людини.

Таким чином, до інших адміністративно-правових засобів захисту прав і свобод людини, що застосовуються адвокатом віднесено: – адвокатські запити, які є офіційним способом отримання інформації та документів від органів влади для перевірки законності їхніх дій; – медіацію, як альтернативний механізм вирішення спорів за участі нейтрального посередника, що забезпечує гнучке та ефективне врегулювання конфліктів без судового втручання; – подачу клопотань, звернень і скарг до посадових

та службових органів державної влади та місцевого самоврядування; – ініціювання дисциплінарних або службових розслідувань щодо дій посадових осіб, які порушують права клієнта, із залученням відповідних контролюючих органів; – інформаційну підтримку та просвітницьку діяльність, які спрямовані на розвиток громадянського суспільства та підвищення правової культури через проведення публічних вебінарів, семінарів та інших заходів.

Усе вищевикладене, дозволяє зробити наступні висновки стосовно інших адміністративно-правових засобів захисту прав і свобод людини, що застосовуються адвокатом:

- до основних адміністративно-правових інструментів, що використовуються адвокатом, належать: - адвокатські запити, які є офіційним способом отримання інформації та документів від органів влади для перевірки законності їхніх дій; - медіація, як альтернативний механізм вирішення спорів за участі нейтрального посередника, що забезпечує гнучке та ефективне врегулювання конфліктів без судового втручання; - подача клопотань, звернень і скарг до посадових та службових осіб з правом отримання обґрунтованих письмових відповідей, що створює додатковий рівень контролю за дотриманням прав; - ініціювання дисциплінарних або службових розслідувань щодо дій посадових осіб, які порушують права клієнта, із залученням відповідних контролюючих органів; - інформаційна підтримка та просвітницька діяльність, спрямована на розвиток громадянського суспільства та підвищення правової культури через проведення публічних вебінарів, семінарів та інших заходів;

- адвокатські запити є одним із базових і водночас ефективних інструментів, що застосовуються адвокатом у процесі адміністративно-правового захисту прав і свобод людини, адже вони представляють собою офіційне звернення до органів публічної влади чи посадових осіб з метою отримання інформації, документів або роз'яснень, необхідних для повного та об'єктивного захисту інтересів клієнта. Використання адвокатських запитів

закріплено як у законодавстві України, так і у міжнародних стандартах права, що визначає їх легітимність та обов'язковість розгляду відповідними органами;

- основною перевагою адвокатських запитів є їхня можливість виступати як превентивний механізм контролю за діяльністю публічних органів, оскільки своєчасне отримання необхідної інформації дозволяє виявити порушення прав і запобігти їхньому поглибленню або повторенню. Запити також сприяють підвищенню прозорості та підзвітності влади, стимулюють органи державної влади до законного та добросовісного виконання своїх функцій. Разом із тим, застосування адвокатських запитів має і певні обмеження. По-перше, ефективність запиту багато в чому залежить від готовності органу влади надати повну, правдиву та своєчасну інформацію, що не завжди гарантується на практиці. По-друге, відсутність жорстких санкцій за невиконання або ігнорування запитів деякими державними структурами знижує їхню дієвість як примусового засобу захисту;

- адвокатські запити є необхідним елементом адміністративно-правового механізму захисту, який дозволяє оперативно збирати інформацію, контролювати діяльність органів влади та створювати передумови для подальших правозахисних дій, при цьому їх ефективність значною мірою залежить від законодавчого регулювання, практики виконання і професійної майстерності адвоката;

- медіація в адміністративно-правовому контексті виступає як альтернативний спосіб вирішення спорів, що виникають у процесі захисту прав і свобод людини, яка передбачає добровільне, конфіденційне врегулювання суперечностей за участі нейтрального посередника - медіатора, який сприяє досягненню згоди між сторонами. Адвокат у процесі медіації відіграє ключову роль як представник інтересів клієнта, забезпечуючи його правове супроводження, роз'яснення законодавчих норм та захист законних інтересів у ході переговорів;

- однією з головних переваг медіації є її здатність сприяти більш швидкому та ефективному вирішенню конфліктів без необхідності звернення до суду або адміністративних процедур, які часто є тривалими та ресурсозатратними. Медіація також знижує рівень соціальної напруги, сприяє збереженню ділових або суспільних відносин між сторонами та надає їм більший контроль над результатом. Для адвоката медіація відкриває можливості гнучкого та індивідуалізованого підходу до захисту клієнта, зосереджуючись не лише на формальній стороні справи, а й на конструктивному діалозі та досягненні взаємоприйнятних рішень. Разом із цим, медіація має і певні обмеження, оскільки вона не завжди є придатною для вирішення справ, пов'язаних з грубими порушеннями прав людини або коли одна зі сторін не налаштована на компроміс. Більше того, відсутність обов'язковості рішень, прийнятих у медіації, може призводити до повторення конфлікту, якщо умови угоди не будуть дотримані.

- медіація як адміністративно-правовий інструмент захисту прав і свобод людини за участі адвоката є перспективним та важливим елементом сучасного правозахисного механізму, адже вона доповнює традиційні форми захисту, пропонуючи більш гнучкий, індивідуалізований і швидкий спосіб врегулювання спорів, що відповідає потребам ефективного правового захисту у публічній адміністрації;

- подання клопотань, звернень і скарг є традиційним і водночас дієвим механізмом реалізації права громадян на захист своїх прав і свобод у публічно-правових відносинах, а в контексті діяльності адвоката цей інструмент набуває особливого значення, оскільки адвокат, виступаючи представником інтересів клієнта, має право не лише подати відповідний документ, але й вимагати письмову, мотивовану відповідь від посадових або службових осіб, що забезпечує прозорість і підзвітність державних органів;

- інформаційна допомога є одним із сучасних та ефективних інструментів, що сприяє реалізації адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини, та за участі адвоката полягає у наданні

консультацій, організації публічних вебінарів, семінарів, тренінгів та інших інформаційних заходів, спрямованих на підвищення правової обізнаності громадян, а також на підтримку діяльності суб'єктів громадянського суспільства, які займаються захистом прав людини;

- до інших адміністративно-правових засобів захисту прав і свобод людини, що застосовуються адвокатом віднесено: – адвокатські запити, які є офіційним способом отримання інформації та документів від органів влади для перевірки законності їхніх дій; – медіацію, як альтернативний механізм вирішення спорів за участі нейтрального посередника, що забезпечує гнучке та ефективне врегулювання конфліктів без судового втручання; – подачу клопотань, звернень і скарг до посадових та службових органів державної влади та місцевого самоврядування; – ініціювання дисциплінарних або службових розслідувань щодо дій посадових осіб, які порушують права клієнта, із залученням відповідних контролюючих органів; – інформаційну підтримку та просвітницьку діяльність, які спрямовані на розвиток громадянського суспільства та підвищення правової культури через проведення публічних вебінарів, семінарів та інших заходів.

## **Висновки до розділу 2**

1. Адміністративне оскарження слугує одним із елементів системи стримувань і противаг у публічній адміністрації, спрямованих на утвердження законності та забезпечення публічної відповідальності. Адміністративне оскарження відзначається доступністю, оперативністю та здатністю забезпечити захист прав без звернення до суду, що робить його важливим інструментом у системі адміністративно-правового захисту прав і свобод людини. Участь у цьому процесі адвоката є гарантією дотримання принципів справедливості та рівності сторін, підвищуючи якість і результативність захисту.

2. Адміністративне оскарження виступає одним із найважливіших інструментів захисту прав і свобод людини в публічно-правових відносинах, забезпечує можливість швидкого реагування на порушення прав, здійснених у формі неправомірних рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації, та передбачає спеціалізовану процедуру, підвищуючи доступність захисту для осіб, які зазнали порушень. Характерною ознакою адміністративного оскарження виділено публічно-правовий характер, що полягає у контролі за діяльністю органів влади з метою забезпечення законності та правомірності їх рішень.

3. Виділено проблеми, які ускладнюють ефективне застосування адміністративного оскарження як форми захисту прав і свобод людини:

- 1) законодавчі норми часто містять неузгодженості та прогалини, що створює правову невизначеність і різне тлумачення правил, що може призводити до неоднакового застосування адміністративних процедур, що підриває довіру громадян до інституту адміністративного оскарження та знижує його ефективність;
- 2) значною проблемою залишається обмежений доступ до безоплатної правової допомоги під час адміністративного оскарження, що в свою чергу, для багатьох осіб, особливо соціально вразливих категорій створює суттєвий бар'єр у реалізації права на захист. Недосконалість нормативної бази щодо гарантій адвокатської підтримки у таких справах зменшує можливості для всебічного та професійного супроводу адміністративних скарг, що впливає на кінцевий результат;
- 3) низький рівень правової обізнаності населення щодо процедури адміністративного оскарження, що разом із бюрократичними перешкодами формує додаткові складнощі для заявників, а тому для подолання цих проблем необхідні комплексні законодавчі зміни, які б забезпечили чіткі та єдині стандарти процедури, розширили права на адвокатську підтримку, а також посилили інформаційно-просвітницьку діяльність, щоб адміністративне оскарження могло стати справді доступним і дієвим механізмом захисту прав і свобод людини.



4. Процедура судового оскарження в адміністративному судочинстві ґрунтується на принципах верховенства права, змагальності, рівності сторін, об'єктивної істини, пропорційності, незалежності суду та доступу до правосуддя.

5. Адвокатська участь посилює інституційний рівень захисту прав і свобод, допомагає суду повніше дослідити обставини справи та адекватно застосувати норму права, а сам принцип справедливості, як матеріальна категорія, у судовому оскарженні набуває реального наповнення саме через адвокатське втручання, що трансформує формальну правову процедуру в ефективний інструмент захисту людини в публічно-правових відносинах.

6. Однією з ключових проблем реалізації судового оскарження є неоднозначність у тлумаченні понять «рішення», «дія» та «бездіяльність» суб'єкта владних повноважень, які можуть бути предметом оскарження, що ускладнює як процес складання адміністративного позову, подальший розгляд справи в суді та призводить до неоднакової судової практики, створюючи правову невизначеність.

7. Акцентовано увагу на питанні доступу до правосуддя в адміністративному судочинстві для вразливих груп населення, особливо у випадках, коли участь адвоката є необхідною, але фінансово недоступною, адже фактичний доступ до фахового адвоката через державну систему є обмеженим, що також піднімає проблему реалізації права на ефективний захист, яке втрачає зміст без можливості отримати кваліфікованої правової допомоги.

8. Звернута увага на недостатньому нормативному регулюванні окремих процесуальних інструментів, зокрема, на рівні Кодексу адміністративного судочинства України обмежено закріплено можливість досудового врегулювання спору або трансформації адміністративного позову в інший вид провадження (наприклад, у разі виявлення підсудності загальним судам).

9. Адвокатські запити є одним із базових засобів у процесі адміністративно-правового захисту прав і свобод людини, адже

представляють собою офіційне звернення до органів публічної влади чи посадових осіб з метою отримання інформації, документів або роз'яснень, необхідних для повного та об'єктивного захисту інтересів клієнта. Основною перевагою адвокатських запитів виділено можливість виступати як превентивний механізм контролю за діяльністю публічних органів для своєчасного отримання необхідної інформації, виявлення порушень прав і запобігання їхньому повторенню. Адвокатські запити сприяють підвищенню прозорості та підзвітності влади, стимулюють органи державної влади до законного та добросовісного виконання своїх функцій.

10. Медіація в адміністративно-правовому контексті виступає як альтернативний спосіб вирішення спорів, що виникають у процесі захисту прав і свобод людини, яка передбачає добровільне, конфіденційне врегулювання суперечностей за участі нейтрального посередника – медіатора, який сприяє досягненню згоди між сторонами. Адвокат у процесі медіації відіграє ключову роль як представник інтересів клієнта, забезпечуючи його правове супроводження, роз'яснення законодавчих норм та захист законних інтересів у ході переговорів.

11. Подання клопотань, звернень і скарг є традиційним та дієвим механізмом реалізації права громадян на захист своїх прав і свобод у публічно-правових відносинах, де адвокат, виступаючи представником інтересів клієнта, має право подати відповідний документ, вимагати письмову, мотивовану відповідь від посадових або службових осіб для забезпечення прозорості і підзвітності їх професійної діяльності.

12. Інформаційна допомога є одним із сучасних та ефективних інструментів, що сприяє реалізації адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини, та за участі адвоката полягає у наданні консультацій, організації публічних вебінарів, семінарів, тренінгів та інших інформаційних заходів, спрямованих на підвищення правової обізнаності громадян, а також на підтримку діяльності суб'єктів громадянського суспільства, які займаються захистом прав людини.

### РОЗДІЛ 3

## СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ АДВОКАТОМ

### 3.1. Критерії ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом

Незалежна Україна продовжує розвивати національну правову систему, яка перш за все визнає загальнолюдські цінності, права і свободи громадян. Україна незворотно прийняла своєю метою створення громадянського суспільства, дотримуючись загальноприйнятих у світовому співтоваристві норм і стандартів щодо прав і свобод громадян, відроджуючи історичні та національні традиції. Для побудови дійсно правової держави необхідно перш за все забезпечити правову захищеність громадян, удосконалити законодавство в галузі прав і свобод людини, забезпечити нормальне функціонування правової системи держави шляхом беззаперечного дотримання законів усіма фізичними та юридичними особами. У статті 3 Конституції України закріплено пріоритет загальнолюдських цінностей, підкреслюється, що в центрі уваги повинна бути людина як найвища соціальна цінність. Визнання й дотримання прав і свобод людини, їх належне забезпечення і надійний захист є виявом демократичності держави [168; 86].

У правовому полі нашої держави повинні набути послідовного розвитку та конкретизації основні принципи, на яких базуються взаємовідносини між правовою державою та особою: взаємна відповідальність держави та особи; верховенство права та суворе підпорядкування закону діяльності усіх державних органів та посадових осіб;

обмеженість та підзаконність державної влади; невід'ємність, непорушність та недоторканність прав і свобод людини [168].

Однією із інституцій забезпечення прав і свобод людини в Україні є адвокатура, на яку покладено особливу роль – здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги на професійній основі [121]. Відповідна діяльність має відповідати критеріям ефективності, які залежно від сфери, включають критерії ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом, що в умовах невизначеності потребує ґрунтовного аналізу.

Регулювання питань, які стосуються ефективності правового захисту прав, бере свій початок із таких основоположних міжнародних нормативних актів, як Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (далі – Пакт) і Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція). За п.п. а) ч. 3 статті 2 Пакту кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується забезпечити всякій особі, права та свободи якої визнані в цьому Пакті, порушено ефективний засіб правового захисту, навіть коли це порушення було вчинене особами, що діяли як особи офіційні [99; 43, 113-119]. Згідно ж зі ст. 13 Конвенції кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження [63]. Як у пакті, так і в Конвенції поняття вжито як «effective remedy», тоді як офіційний український переклад пропонує відповідник «ефективний засіб правового захисту». Співвідношення понять «засіб» та «спосіб» здебільшого розглядають як синонімічне, проте все-таки має дещо різні спрямованості. Засіб у «Великому тлумачному словнику української мови» потрактовано як якусь спеціальну дію, що дає можливість здійснити що-небудь, досягти чогось, спосіб або те, що служить знаряддям у якій-небудь справі [37, с. 420; 43, 113-119], тоді як спосіб означено як дію, прийом або система прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось [37, с. 1375; 43, 113-119].

У теоретико-правовому аспекті, як вважає Я. Берназюк, ефективний судовий захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб характеризується тим, що такий захист є реальним, практичним та достатнім, на противагу такій характеристиці судового процесу як формальність (теоретичний, примарний захист та/або ілюзорний результат для суб'єкта приватного права), та означає найкращий ефект при мінімальній шкоді іншим інтересам, у першу чергу, суспільним (публічним). Вимога щодо ефективності захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень не обмежується ефективністю правосуддя, оскільки стосується також ефективності діяльності всіх суб'єктів владних повноважень, тобто, ефективність як вимога може бути застосована до: функціонування суду (судової системи); функціонування всіх інших суб'єктів владних повноважень (органів державної влади та органів місцевого самоврядування) в цілому; діяльності органів, що забезпечують виконання судового рішення [16]. О. Капля визначає, що принцип ефективного захисту передбачає можливість особи, чиї права або інтереси були порушені органами державного управління, використати усі наявні та гарантовані державою правові засоби ефективного захисту для поновлення своїх прав; оскаржити адміністративні акти у суді, подавати власні докази у ході провадження, та, загалом, своїми ефективними діями сприяти відновленню справедливості [75, с. 27-30].

Галан М. визначає поняття ефективності способу судового захисту в корпоративних правовідносинах як таку властивість способу захисту, яка визначає його можливість позивачеві досягнути законного (правового) результату у вигляді припинення посягання (порушення, невизнання, оспорювання) на корпоративні права, відновлення їх у стан, який існував до порушення, а у випадку неможливості здійснити відновлення – компенсації втрат позивача від негативних наслідків посягання [43, с. 113-119].

Як вважає Я. Берназюк, вимога ефективності судового захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, яка закріплена у Конституції та законах України, міжнародних актах, є складовою принципу верховенства права, елементом демократичної держави, необхідною умовою підвищення довіри до суду та охоплює такі критерії: ефективно організований судовий процес (забезпечення принципу процесуальної економії; одноособове вирішення суддею, де це можливо, процесуальних питань; забезпечення добросовісного використання сторонами своїх процесуальних прав та виконання обов'язків); ефективний розгляд та вирішення справи (справедливе, публічне та оперативне провадження); ефективний засіб захисту (забезпечує максимально дієве поновлення порушених прав за існуючого законодавчого регулювання; є адекватним фактичним обставинам справи; не суперечить суті позовних вимог, визначених особою, що звернулася до суду; узгоджується повною мірою з обов'язком суб'єктів владних повноважень діяти виключно у межах, порядку та способу, передбаченого законом; узгоджується (не суперечить) з тими способами захисту, що передбачені законом; забезпечує відновлення порушеного права позивача; такий засіб запобігає можливому порушенню прав та інтересів особи з боку суб'єктів владних повноважень чи його повторенню в подальшому; забезпечує адекватне відшкодування за відповідне порушення, тобто таке, що є співмірним та пропорційним заподіяній шкоді та сумісним з метою юридичної відповідальності; враховує загальний правовий і політичний контекст, в якому виник спір; забезпечує дотримання оптимального балансу між приватним та суспільним (публічним) інтересом); ефективне судове рішення (повинно бути викладено чіткою й недвозначною мовою, так, щоб його можна було зрозуміти, має бути ухвалено в розумні строки та бути сформульовано таким чином, щоб його можна було втілити в життя); ефективна процедура виконання судового

рішення (забезпечує поновлення в правах, максимально швидко та не призводить до необґрунтованих витрат сторін) [16].

З аналізу теоретичних конструкцій, можна вважати, що ефективність адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом є властивістю діяльності адвоката, що визначає рівень пропорційного та справедливого відновлення або захисту порушених прав і свобод людини, що виявляється у здатності адвоката оптимально застосовувати можливості адміністративного, судового оскарження та інших адміністративно-правових засобів захисту прав і свобод людини на основі принципів верховенства права, законності, юридичної результативності, процесуальної економії та дотримання балансу між приватним та публічним інтересом.

Далі слід перейти до конкретних критеріїв ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом. До критеріїв, придатних для оцінки ефективності діяльності адвокатів у кримінальному судочинстві, А. Б. Романюк відносить такі:

1. Співвідношення загальної кількості справ з кількістю тих із них, де захисник брав участь у процесуальних діях, участь в яких не є обов'язковою. Такий критерій відображає активність захисника у справі, інтенсивність використання прав, наданих йому процесуальним законом.
2. Співвідношення загальної кількості слідчих дій, у яких захисник брав участь, з кількістю слідчих дій, у яких захисник діяв активно: ним задавались запитання допитуваним; заявлялись клопотання про занесення в протокол даних, що мають значення для справи; вносились письмові зауваження з приводу правильності та повноти записів у протоколі.
3. Співвідношення загальної кількості випадків участі захисника у справах із загальною кількістю поданих захисником клопотань, заяв, скарг, спрямованих на пом'якшення становища підзахисного.
4. Співвідношення загальної кількості поданих клопотань з кількістю задоволених, частково задоволених та відхилених, з розподілом по стадіях та в загальному.
5. Співвідношення

позиції захисника із змінами обвинувачення протягом провадження у справі (під час досудового слідства, в обвинувальному висновку, під час судового розгляду). Цей критерій характеризує досягнення захисником проміжних цілей під час провадження у справі. 6. Співвідношення позиції захисника з остаточним рішенням у справі (з врахуванням розгляду справи в апеляційній та касаційній інстанції). 7. Співвідношення кількості справ, у яких позиція захисника розійшлась з вироком суду, з кількістю оскаржень за участю захисника. Цей критерій характеризує повноту використання захисником засобів захисту, наполегливість та послідовність у відстоюванні своєї позиції та законних інтересів підзахисного. 8. Співвідношення кількості справ, у яких жодних клопотань та заяв захисником заявлено не було, з кількістю випадків закриття цих справ, винесення виправдувальних вироків, виключення з обвинувачення окремих пунктів, перекваліфікації діяння на менш тяжке з ініціативи слідчого, прокурора, суду [145, 480-488].

Галан М. визначає наступні критерії ефективності способу судового захисту в корпоративних правовідносинах: 1. Відповідність змісту порушеного права, характеру його порушення (наявний зв'язок між вимогами позивача та порушеним правом позивача). 2. Відповідність законодавству, договору, звичаю (передбачає перевірку способу захисту на предмет того, чи передбачений він законодавством або договором). 3. Здатність забезпечити припинення порушення, відновлення порушеного права, компенсувати збитки. 4. Недопущення порушення прав інших осіб (варто враховувати, що законодавча регламентація способів захисту в національному та міжнародному законодавстві покликана захистити не лише суб'єкта звернення (позивача), але й інших учасників правовідносин від свавільного або зі зловживанням використання особою свого права на позов. Ефективність способу захисту досягається виключно через законний (правовий) результат. 5. Адекватність (співрозмірність) застосування способу захисту (визначення цього критерію полягає у встановленні, чи зміст або розмір вимог відповідає негативним наслідкам посягання (у кількісному,



якісному вираженні), яке було вчинене у відношенні позивача. 6. Розумність строку застосування та пов'язаних із цим витрат (доступність) (цей критерій не входить у коло досліджуваних судом в умовах національного судочинства, проте це питання також постає перед позивачем перед зверненням до суду. Адже пред'явлення позовних вимог майнового характеру (іноді також – кількох вимог немайнового характеру), витрати на правову допомогу, значні строки розгляду справи просто нівелюють потенційні позитивні наслідки для позивача від процесу захисту своїх прав та не призводять до бажаного ефекту [43, с. 113-119].

І. П. Міщук виділяє такі критерії оцінювання якості та ефективності діяльності адвоката захисника в кримінальному провадженні: - володіння положеннями чинного законодавства (зокрема, Кримінального кодексу України, КПК, рішень Конституційного Суду України, постанов Пленуму Верховного Суду України) та їх використання під час надання правової допомоги в конкретному кримінальному провадженні; - грамотність у складанні процесуальних документів; - повнота і своєчасність виконання доручень згідно з договором; - засоби захисту, обрані адвокатом-захисником у конкретному кримінальному провадженні; - своєчасність реагування адвокатом-захисником на незаконні дії з боку органів досудового розслідування та суду; - ведення діяльності відповідно до норм кримінального процесуального законодавства та етичних норм адвокатської діяльності; - відповідність кінцевого результату в конкретному кримінальному провадженні поставленій меті [102, с. 178-185].

Отже, ми пропонуємо наступні критерії ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом: 1) законність та легітимність захисної адвокатської діяльності (відповідність застосованих адвокатом засобів та способів захисту нормативно-правовим актам; узгодженість дій адвоката з принципом верховенства права; недопущення зловживання правом на захист чи порушення прав інших осіб тощо); 2) процесуально-організаційні критерії ефективності (своєчасність та

безперервність надання правової допомоги; активність адвоката у процесуальних діях; інтенсивність використання процесуальних прав та інструментів адміністративного судочинства; дотримання принципу процесуальної економії тощо); 3) результативні критерії (вплив позиції адвоката на зміну адміністративного акту, рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень; здатність забезпечити відновлення порушеного права, компенсацію шкоди або запобігання повторним порушенням; співвідношення заявлених адвокатом вимог з їх задоволенням у суді); 4) професійні критерії (рівень знань адвоката у сфері національного та міжнародного права; грамотність складених процесуальних документів; дотримання професійно-етичних стандартів адвокатської діяльності); 5) критерії пропорційності (співмірність застосованих способів захисту з характером та наслідками порушення; забезпечення оптимального балансу між приватним і публічним інтересом; недопущення порушення прав третіх осіб при захисті клієнта); 6) соціально-превентивні критерії (здатність адвоката запобігти повторним порушенням прав людини з боку органів влади; сприяння формуванню довіри суспільства до правосуддя та адміністративної юстиції; участь адвоката у зміцненні демократичних стандартів захисту прав).

Для подальшого аналізу критеріїв ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом, слід проаналізувати судову практику. У постанові у справі №754/2553/18 від 10.10.2023 Касаційний кримінальний суд Верховного Суду визнав результати слідчого експерименту недопустимим доказом через незабезпечення ефективного захисту на етапі досудового розслідування. Детальніше про нюанси реалізації права на ефективний захист в даній справі розповіли в НААУ. Сторона захисту наполягала, що хоча в ході цієї слідчої дії і була присутня адвокат, її участь була номінальною. Засуджений не мав можливості конфіденційно порадитися з адвокатом, отримати консультацію і обговорити важливі на той час дії в кримінальному провадженні. ККС

нагадала, що відповідно до частини 3 статті 42 КПК підозрюваний має право мати захисника і зустріч із ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування. Відповідно до частини 1 статті 48 КПК захисник залучається підозрюваним, обвинуваченим чи іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного, або відповідно до частин 1 та 2 статті 49 КПК слідчим, прокурором через центр безоплатної правової допомоги. Право на правову допомогу включає, як мінімум, право контактувати і консультуватися з адвокатом до допиту, та фізичну присутність адвоката під час первинного допиту в поліції та подальших допитах протягом провадження. Така присутність має забезпечувати ефективну і практичну правову допомогу, а саме по собі залучення адвоката не забезпечує ефективного захисту. Засуджений у справі перебував під контролем представників правоохоронного органу з моменту затримання до моменту його взяття під варту без реєстрації. Відповідно до листа прокуратури, будь-які відомості про його перебування у райвідділі поліції відсутні. Таким чином, засуджений перебував у незареєстрованому затриманні, що, за визначенням ЄСПЛ, означає «повне заперечення фундаментально важливих гарантій у статті 5 Конвенції і становить найбільш тяжке порушення цього положення». Зрештою ККС визнав, що право на правову допомогу засудженого у зв'язку із його участю в слідчому експерименті не було забезпечено належним чином, і, відповідно, не виконана одна з обов'язкових умов допустимості результатів слідчого експерименту, визначених практикою Суду [39].

Відповідно, судова практика України щодо визначення ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом має кілька особливостей, зокрема: новітній акцент судової позиції спрямований на забезпечення реальної участі адвоката захисту прав і свобод людини (враховується активність адвоката при реалізації усіх можливих адміністративних та процесуальних засобів захисту); інтеграція міжнародних стандартів у національне тлумачення захисту прав і свобод людини;

підвищена увага до конфіденційності та якості адвокатської допомоги щодо захисту прав і свобод людини; посилюється зв'язок між ефективністю та допустимістю доказів.

На основі судової практики, виникає логічне запитання – які існують напрямки вдосконалення критеріїв ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом? В першу чергу, на наш погляд, слід використати комплексний підхід до формування системи критеріїв ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом в Україні, що включає законність та легітимність захисної адвокатської діяльності, процесуально-організаційні, результативні, професійні, соціально-превентивні критерії та критерій пропорційності для забезпечення оптимального балансу між приватним і публічним інтересом.

О. Коваль виділяє потребу розробки норм щодо підвищення ефективності діяльності адвокатури для забезпечення якісних стандартів надання професійної правничої допомоги. Реалізація цього напрямку передбачає такі піднапрями: формування ефективної системи органів адвокатського самоврядування; удосконалення порядку та умов залучення адвокатів до надання безоплатної правничої допомоги; удосконалення інституту стажування; удосконалення врегулювання спорів між адвокатами та клієнтами [77, с. 10].

Ми вважаємо, що слід виділити наступні напрямки вдосконалення критеріїв ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом в Україні:

1) нормативна гармонізація та стандартизація критеріїв законності, своєчасності, результативності, пропорційності, доступності, конфіденційності, превентивності, виконуваності рішень тощо як обов'язкових мінімальних стандартів ефективності для адвокатської допомоги;

2) інкорпорація практики Європейського суду з прав людини у критерії допустимості доказів та оцінку адвокатської допомоги;

3) визначення процесуальних гарантій процедури захисту прав та свобод людини адвокатом (наприклад, забезпечення обов'язкового протоколу конфіденційної консультації до ключових процесуальних дій);

4) розширення можливостей доступної та якісної безоплатної правничої допомоги у сфері захисту прав та свобод людини, особливо для військових, людей з інвалідністю, неповнолітніх, вразливих груп населення;

5) покращення професійної компетентності адвокатів у сфері захисту прав та свобод людини шляхом інкорпорації обов'язкових CPD-модулів зі знань практики Європейського суду з прав людини, доказових стандартів, тактики клопотань тощо;

6) цифровізація процедур захисту прав та свобод людини адвокатом;

7) розвиток критерію пропорційності вимог до характеру порушення з інтенсивним використанням адвокатами альтернативних способи вирішення конфліктів та медіації.

8) оптимізація інституційної спроможності органів адвокатського самоврядування шляхом перезавантаження процедури стажування, активного надання рекомендацій щодо покращення захисту прав та свобод людини адвокатом тощо.

Загалом, усе вищевикладене дозволяє зробити наступні висновки стосовно критеріїв ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом:

– ефективність адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом є властивістю діяльності адвоката, що визначає рівень пропорційного та справедливого відновлення або захисту порушених прав і свобод людини, що виявляється у здатності адвоката оптимально застосовувати можливості адміністративного, судового оскарження та інших адміністративно-правових засобів захисту прав і свобод людини на основі принципів верховенства права, законності, юридичної результативності, процесуальної економії та дотримання балансу між приватним та публічним інтересом;

– до критеріїв ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом належать: 1) законність та легітимність захисної адвокатської діяльності (відповідність застосованих адвокатом засобів та способів захисту нормативно-правовим актам; узгодженість дій адвоката з принципом верховенства права; недопущення зловживання правом на захист чи порушення прав інших осіб тощо); 2) процесуально-організаційні критерії ефективності (своєчасність та безперервність надання правової допомоги; активність адвоката у процесуальних діях; інтенсивність використання процесуальних прав та інструментів адміністративного судочинства; дотримання принципу процесуальної економії тощо); 3) результативні критерії (вплив позиції адвоката на зміну адміністративного акту, рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень; здатність забезпечити відновлення порушеного права, компенсацію шкоди або запобігання повторним порушенням; співвідношення заявлених адвокатом вимог з їх задоволенням у суді); 4) професійні критерії (рівень знань адвоката у сфері національного та міжнародного права; грамотність складених процесуальних документів; дотримання професійно-етичних стандартів адвокатської діяльності); 5) критерії пропорційності (співмірність застосованих способів захисту з характером та наслідками порушення; забезпечення оптимального балансу між приватним і публічним інтересом; недопущення порушення прав третіх осіб при захисті клієнта); 6) соціально-превентивні критерії (здатність адвоката запобігти повторним порушенням прав людини з боку органів влади; сприяння формуванню довіри суспільства до правосуддя та адміністративної юстиції; участь адвоката у зміцненні демократичних стандартів захисту прав);

– судова практика України щодо визначення ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом має кілька особливостей, зокрема: новітній акцент судової позиції спрямований на забезпечення реальної участі адвоката захисту прав і свобод

людини (враховується активність адвоката при реалізації усіх можливих адміністративних та процесуальних засобів захисту); інтеграція міжнародних стандартів у національне тлумачення захисту прав і свобод людини; підвищена увага до конфіденційності та якості адвокатської допомоги щодо захисту прав і свобод людини; посилюється зв'язок між ефективністю та допустимістю доказів;

– пропонуємо використовувати комплексний підхід до формування системи критеріїв ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом в Україні, що включає законність та легітимність захисної адвокатської діяльності, процесуально-організаційні, результативні, професійні, соціально-превентивні критерії та критерій пропорційності для забезпечення оптимального балансу між приватним і публічним інтересом.

Загалом, напрямками вдосконалення критеріїв ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом в Україні є:

1) нормативна гармонізація та стандартизація критеріїв законності, своєчасності, результативності, пропорційності, доступності, конфіденційності, превентивності, виконуваності рішень тощо як обов'язкових мінімальних стандартів ефективності для адвокатської допомоги;

2) інкорпорація практики Європейського суду з прав людини у критерії допустимості доказів та оцінку адвокатської допомоги;

3) визначення процесуальних гарантій процедури захисту прав та свобод людини адвокатом (наприклад, забезпечення обов'язкового протоколу конфіденційної консультації до ключових процесуальних дій);

4) розширення можливостей доступної та якісної безоплатної правничої допомоги у сфері захисту прав та свобод людини, особливо для військових, людей з інвалідністю, неповнолітніх, вразливих груп населення;

5) покращення професійної компетентності адвокатів у сфері захисту прав та свобод людини шляхом інкорпорації обов'язкових CPD-модулів зі знань практики Європейського суду з прав людини, доказових стандартів, тактики клопотань тощо;

6) цифровізація процедур захисту прав та свобод людини адвокатом;

7) розвиток критерію пропорційності вимог до характеру порушення з інтенсивним використанням адвокатами альтернативних способи вирішення конфліктів та медіації.

8) оптимізація інституційної спроможності органів адвокатського самоврядування шляхом перезавантаження процедури стажування, активного надання рекомендацій щодо покращення захисту прав та свобод людини адвокатом тощо.

### **3.2. Основні напрямки удосконалення адміністративно-правового регулювання механізму захист прав людини адвокатом**

Важлива роль у формуванні дієвої вітчизняної правозахисної системи відведена адвокатурі України – недержавному самоврядному інституту, що забезпечує здійснення захисту прав, свобод і законних інтересів людини як основної цінності правової держави [109, с. 34-43]. Сучасний розвиток адвокатури в Україні, попри комплексні наукові дослідження, присвячені проблемам організації адвокатури та адвокатської діяльності, з урахуванням релевантних законодавчих ініціатив, з певною вірогідністю можна охарактеризувати як не у повній мірі послідовний та системний. Показовим у цьому контексті є зовсім нещодавнє впровадження усіченої адвокатської монополії на представництво іншої особи в суді, а вже нині – стійко означена тенденція на її скасування. Крім того, як важливий інститут системи правосуддя в Україні, адвокатура наділена повноваженнями у сфері формування органів суддівського та прокурорського врядування, а отже –



уповноважена брати участь у процесах формування професійного кадрового складу державних функціонерів цієї системи, останні, проте, не наділені таким привілеєм у процесах формування адвокатського корпусу системи правосуддя. У експертному середовищі зазначається також про певні проблемні риси, пов'язані із відсутністю законодавчо визначених механізмів впливу адвокатського середовища на керівні органи [117; 153], що створює об'єктивні передумови для перегляду існуючої моделі врядування адвокатської професії. Як наслідок – однією із основних проблем, які зумовлюють необхідність подальшого удосконалення здійснення правосуддя, на сучасному етапі реформування його системи в Україні, визначено функціональну недосконалість системи адвокатури [139; 153].

Сьогодні в Україні існують всі передумови для подальшого реформування інституту адвокатури. Проте перед нею постає цілий ряд проблем. Це, зокрема, не повна відповідність українського законодавства міжнародним стандартам у галузі надання кваліфікованої юридичної допомоги та організації діяльності адвокатури; відсутність механізму реалізації принципу рівності сторін у суді; недосконалість механізму надання юридичної допомоги; відсутність правового регулювання діяльності адвокатів на території інших держав; відсутність безперервної і цілісної системи підготовки та перепідготовки професійних кадрів адвокатури; наявність певної залежності адвокатських утворень від діяльності органів державної влади; нестача самостійного, корпоративного регулювання адвокатських утворень; відсутність реальної незалежності адвокатів [96, с. 159-164].

Цілком зрозуміло, що сьогодні в Україні необхідно побудувати міцну і всеосяжну систему захисту прав адвокатів і гарантій професійної адвокатської діяльності. Система повинна включати в себе життєздатні механізми для попередження, виявлення, усунення оприлюднення та засудження порушення прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності та прав людини їхніх клієнтів. Вона повинна зміцнити верховенство права,

змагальність процесу, а також право на належну правову процедуру. Вона повинна ґрунтуватися на принципах прозорості та доступу до інформації і водночас надавати адвокатам можливість виконувати свої обов'язки впевнено, без перешкод та остраху за безпеку свого життя, здоров'я, цілісність свого майна [96, с. 159-164].

Серед сучасних тенденцій розвитку функцій адвокатури в Україні М. Стефанчук виокремлює: – вибіркове та непослідовне впровадження адвокатської монополії на здійснення представництва іншої особи в суді; – розширення контрольних повноважень держави щодо адвокатури з огляду на особливий потенціал адвокатської професії; – обмеження прав органів адвокатського самоврядування у сфері формування суддівського корпусу через зміни у законодавчому підході до формування органів суддівського врядування, згідно з якими повноваження органів адвокатури у цій сфері втрачають ознаку безпосередності та стають суб'єктно опосередкованими; – наявність передумов для зміни існуючої моделі врядування адвокатської професії. Серед перспективних напрямів розвитку окреслених процесів, з позиції М. Стефанчук, вбачається: – правова регламентація державою права на доступ до суду з урахуванням вимог принципів рівності та справедливості, зокрема у питаннях можливості впливу на вартість послуг з представництва не лише її інтересів в суді, а й з урахуванням потреб та ресурсів окремих осіб; – визначення пріоритету принципу конфіденційності адвокатської діяльності з метою уникнення ризику можливого конфлікту із завданнями адвокатури та сутністю адвокатської діяльності при розширенні контрольних повноважень держави стосовно адвокатури; – модернізація моделі врядування адвокатської професії з переходом до моделі спільного регулювання, орієнтуючись на споживача правових послуг та досвід країн з високими показниками ефективності функціонування системи правосуддя [153].

С. Вилков вважає, що вдосконалення правового регулювання у сфері адвокатури й адвокатської діяльності вимагає: 1) поглиблення законодавчої

регламентації організаційної частини адвокатської діяльності в межах законодавства про безоплатну правову допомогу; 2) більш чіткого нормативного визначення правового положення адвоката як суб'єкта надання безоплатної вторинної правової допомоги в адміністративному судочинстві України; 3) впровадження єдиної науково обґрунтованої (з юридичного та з лінгвістичного погляду) термінології в законодавчих актах, які регулюють питання забезпечення конституційно закріпленої державної гарантії - надання правової допомоги кожній особі [40, с. 239].

О. Коваль диференційовано напрями вдосконалення адміністративно-правового забезпечення реформи адвокатури України на: інституційний, компетентнісний, змістовний, матеріальний. Інституційний напрям полягає у формуванні оптимальної моделі організації і діяльності адвокатури. Реалізація цього напрямку передбачає такі піднапрями: дотримання принципу незалежності адвокатури; законодавча конкретизація компетенції органів публічної влади та їх посадових осіб у відносинах з адвокатурою; законодавча регламентація особливостей взаємодії між державою та адвокатурою; законодавчо встановити за органами адвокатського самоврядування такі функції: участь у законотворчому процесі; управління системою безоплатної правничої допомоги; акредитація освітніх програм закладів вищої освіти, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти за спеціальністю 081 Право. Компетентнісний напрям охоплює необхідність нормативної регламентації правового статусу адвокатури. Реалізація цього напрямку передбачає такі піднапрями: удосконалення правового регулювання професійних прав та обов'язків адвокатів; удосконалення гарантій здійснення адвокатської діяльності; удосконалення правового регулювання органів адвокатського самоврядування; удосконалення правового регулювання дисциплінарної відповідальності адвокатів. Змістовний напрям охоплює потребу розробки норм щодо підвищення ефективності діяльності адвокатури для забезпечення якісних стандартів надання професійної правничої допомоги. Реалізація цього

напряму передбачає такі піднапрями: формування ефективної системи органів адвокатського самоврядування; удосконалення порядку та умов залучення адвокатів до надання безоплатної правничої допомоги; удосконалення інституту стажування; удосконалення врегулювання спорів між адвокатами та клієнтами. Матеріальний напрям характеризується забезпеченням нормативних засад фінансового, соціального та пенсійного забезпечення організації і діяльності адвокатури. Реалізація цього напряму передбачає такі піднапрями: удосконалення фінансового забезпечення органів адвокатського самоврядування; законодавча регламентація соціального забезпечення адвокатів; удосконалення пенсійного забезпечення адвокатів [77, с. 5–6].

Вважаючи вищевикладене, ми пропонуємо наступні напрямки вдосконалення адміністративно-правового регулювання механізму захисту прав людини адвокатом в Україні:

- покращення контролю та моніторингу адвоката за діяльністю органів влади, забезпечення статусу адвоката як гаранта публічного контролю у сфері прав та свобод людини;
- посилення гарантій реалізації прав людини;
- спрощення процедур адміністративного оскарження для категорій осіб, найбільш вразливих у воєнний час;
- реалізація військово-адміністративного захисту адвоката у справах проти рішень військових адміністрацій;
- забезпечення прав людини у сферах соціального захисту та компенсацій;
- покращення міжнародно-правової інтеграції стандартів захисту прав людини.

Охарактеризуємо окремо кожен з вищенаведених напрямків. В першу чергу, слід оптимізувати контроль та моніторинг адвоката щодо діяльності органів влади. Зокрема, покращення контролю та моніторингу адвоката щодо діяльності органів влади має бути шляхом встановлення обов'язкової участі

адвокатів у консультативних органах при міністерствах (особливо юстиції, внутрішніх справ, соцполітики).

Наступні напрямки безпосередньо пов'язані зі складною ситуацією в нашій державі. З 2014 р. з початку агресії РФ проти України, українська влада неодноразово заявляла про порушення Росією різноманітних міжнародних договорів на окупованих територіях Криму та Донецької і Луганської областей. Після повномасштабного вторгнення російських військ з 24 лютого 2022 р. в Україну таких заяв стало величезна кількість. Українські правоохоронні органи, правозахисні організації документують міжнародні злочини, вчинені руськими солдатами під час війни, а українська влада позивається проти РФ та її керівництва до міжнародних судів, звертаючись до міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини. На практиці в умовах війни і масового насильства рівень порушень прав людини є вкрай високим. Напад російської федерації призвів до серйозних і масових порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права, що призвело до катастрофічних наслідків для реалізації практично всіх прав людини народом України. Багато людей втрачають життя, здоров'я, майно, зазнають жахливого поводження із собою, і вони потребують дуже серйозного захисту і механізмів, які б реагували на ці порушення. У таких умовах ефективні юридичні механізми захисту прав людини абсолютно необхідні [15, с. 4].

В умовах повномасштабної війни російської федерації проти нашої суверенної, незалежної держави постало необхідним внесення відповідних змін та доповнень до норм чинного законодавства [103]. У період дії правового режиму воєнного стану можуть виникати ситуації, коли права і свободи громадян піддаються обмеженням з метою забезпечення національної безпеки. Адвокатура відіграє важливу роль у забезпеченні того, щоб ці обмеження були законними, та не перевищували необхідних меж. В Україні існує так звана «монополія» адвокатури на представництво іншої особи в суді. Відповідно адвокатура продовжує працювати в умовах воєнного

стану, вирішуючи не тільки національні питання, а й активно розвиває міжнародну взаємодію для встановлення фактів, що мають юридичне значення з метою забезпечення юрисдикційних процесів у майбутньому. Нині відомі випадки, коли адвокати колективно сприяють у фіксації фактів та зборі доказів воєн-них злочинів, геноциду, порушення міжнародних гуманітарних норм у зоні проведення бойових дій та місцях проживання цивільного населення, а також представляють інтереси постраждалих від військової агресії російської федерації в міжнародних установах, готують відповідні міжнародні документи [121; 60].

Після завершення служби військовослужбовці стикаються з труднощами інтеграції в цивільне життя. Відсутність належних програм перекваліфікації, обмежені можливості працевлаштування, проблеми із забезпеченням житлом і дискримінація на ринку праці посилюють соціальну напругу та знижують мотивацію до служби. Для підвищення рівня захисту прав військовослужбовців необхідні комплексні зміни: удосконалення законодавства, спрощення процедур отримання соціальних гарантій, розширення програм психологічної підтримки та створення ефективної системи правової допомоги. Лише за умови, що держава забезпечить військових не лише сучасними засобами захисту, а й реальними механізмами захисту їхніх прав, армія зможе бути по-справжньому сильною і стійкою. Ще однією складністю є надання послуг з представництва та захисту інтересів військовослужбовців за місцем охоронюваної або закритої на час воєнного стану території. Водночас право на представництво та захист повинно зберігатись, згідно Конституції України [86; 60] на усій території України, воно не належить до категорії прав, що можуть бути обмеженими на період дії воєнного стану. До прикладу, наразі виникають ситуації коли для представництва інтересів адвокату потрібно потрапити до військової частини, тобто на територію з обмеженим доступом, однак це не завжди вдається, що свідчить про відсутність реальної можливості надати правову

допомогу клієнту чи провести належну фіксацію доказів у конкретній справі [60].

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб. Але, в реаліях сьогодення, реалізація принципу незалежності адвокатської діяльності ставиться під загрозу. Адвокати піддаються переслідуванню та тиску. Це може бути політичний тиск з боку окупаційних адміністрацій або інших організацій декларуються як захисники прав осіб, які не підтримують агресора. Також це може бути тиск (залякування, погрози) на адвокатів через їхню професійну діяльність, наприклад через захист військових, журналістів або політичних активістів. Наприклад, свідченням такого тиску може бути ситуація, яка склалась 02 травня 2024 року. Адвокат Одеської області отримав п'ять доручень від Південного міжрегіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги та розпочав надання правничої допомоги відповідним особам, перебуваючи в місті Рені Одеської області, зокрема у приміщенні ВП №2 Ізмаїльського РВП ГУНП в Одеській області. Перед початком огляду місця події, адвокату було повідомлено про те, що у випадку неприпинення ним чинення активного захисту, він матиме проблеми з місцевим територіальним центром комплектування та соціальної підтримки. Орієнтовно о 16 год. 00 хв. до адвоката, у присутності численних свідків, що перебували в публічному місці, підійшли двоє співробітників місцевої поліції та декілька озброєних людей, чиї обличчя були приховані масками (балаклавами), останні агресивно та цинічно схватили адвоката силоміць, витягнули із-за столу, та вивели із закладу в напрямку транспортного засобу, куди насильно помістили захисника, і в подальшому, так само насильно, доставили до місцевого ТЦК та СП [121; 167; 64]. З метою дотримання принципу незалежності в своїй професійній діяльності адвокат зобов'язаний протистояти будь-яким спробам посягання на його незалежність, бути мужнім і принциповим у виконанні своїх професійних обов'язків,

відстоюванні професійних прав, гарантій адвокатської діяльності та їх ефективному використанні в інтересах клієнта [116; 64].

З аналізу вищевикладеного, окремим напрямком удосконалення адміністративно-правового регулювання механізму захист прав людини адвокатом має бути забезпечення можливості надання адвокатам права здійснювати незалежний моніторинг прав людини у місцях тримання військовополонених та цивільних осіб, у тісній координації з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини.

Слід посилити гарантії реалізації прав людини шляхом надання адвокату права ініціювати адміністративні перевірки у випадках масових чи системних порушень прав людини органами влади. А також слід ввести спеціальні адміністративні процедури для категорій осіб, найбільш вразливих у воєнний час (військовослужбовці, ветерани, внутрішньо переміщені особи, сім'ї загиблих), під час яких адвокати зможуть діяти як процесуальні фасилітатори для скорочення строків розгляду скарг.

Повномасштабна збройна агресія росії проти суверенної України вплинула на професійну діяльність кожного українського адвоката. Більшість адвокатів почали здійснювати свою діяльність за правилами воєнного часу, надаючи правову допомогу щодо особливої категорії справ, які є наслідком збройної агресії рф та відповідають вимогам сьогодення (від забезпечення реалізації соціально-економічних права та компенсації збитків завданих внаслідок військових дій до надання правничої допомоги у справах, які пов'язані із вчинення кримінальних правопорушень проти миру, безпеки та міжнародного правопорядку, зокрема, щодо фіксації фактів, які мають відношення до такого роду кримінальних правопорушень та збору відповідної доказової бази) [67].

Якщо проаналізувати тенденції судової практики, то вони постійно змінюються. Зокрема, за постановою Верховного Суду № 925/323/24 від 12.02.2025 року, оцінюючи правомірність втручання держави у право власності позивача у розумінні положень статті 1 Першого протоколу до



Конвенції (дотримання критеріїв «трискладового тесту»), Верховний Суд зазначає, що: - втручання у право власності позивача переслідувало легітимну мету та було пропорційним у співвідношенні до суспільних інтересів. В Україні із 24 лютого 2022 року діє воєнний стан внаслідок збройної агресії російської федерації. Зусилля державних органів, Збройних Сил України, інших військових формувань спрямовані насамперед на захист життя і здоров'я мільйонів людей, значних зусиль і засобів потребує захист незалежності та територіальної цілісності України, що, окрім іншого, є обов'язком кожного громадянина України; - Збройні Сили України мають гостру потребу в забезпеченні матеріальними ресурсами, у тому числі спеціальною автомобільною технікою, для належного виконання визначених перед ними завдань; - за встановленими у справі обставинами Військова частина підтвердила використання нею реквізованого транспортного засобу для виконання завдань по обороні України. У свою чергу позивач не навів переконливих аргументів на підтвердження того, що відчуження його транспортного засобу для потреб держави в умовах воєнного стану (з можливістю отримати належну грошову компенсацію) становитиме для нього надмірний тягар. - втручання у право власності позивача відповідає критерію законності, оскільки відбулося у чітко регламентованому, зрозумілому порядку, який діє в Україні [114].

Таким чином, в умовах війни, слід закріпити особливий статус адвоката у справах проти рішень військових адміністрацій, де часто обмежуються права громадян (евакуація, реквізиція майна, мобілізація) та забезпечити спеціальні процедури контролю за правомірністю рішень військових адміністрацій, у яких адвокат має право ініціювати перевірку чи апеляцію до адміністративного суду у скороченому порядку.

Війна створює серйозні ризики для життя та здоров'я адвокатів, особливо коли вони знаходяться та надають правову допомогу в зонах активних бойових дій. Це пряма загроза життю та здоров'ю адвокатів які знаходяться на цих територіях, оскільки існує ризик підриву на мінах або

залишках боєприпасів під час переміщення та ін. Протидіяти таким викликам можна шляхом забезпечення адвокатів, які працюють у зонах підвищеного ризику засобами індивідуального захисту (наприклад, бронежилетами, касками), організації швидкої евакуації адвокатів із небезпечних регіонів при виникненні загрози, організації та проведення тренінгів з безпеки та першої медичної допомоги тощо [64].

Війна вплинула і на те, що певні складнощі комунікації можуть виникати через психологічний стан клієнта. Він може бути дезорієнтованим, або перебувати в стресі. Адвокат має визначати та враховувати стан клієнта, і пояснювати правові аспекти справи так, щоб він чітко розумів свої права та перспективи. Крім того, адвокат має не лише надавати юридичну допомогу, а й підтримувати клієнтів морально. І. Єна пропонує декілька рекомендацій для роботи з клієнтами, які перебувають у важкому психологічному стані через війну. Так, першим кроком для встановлення контакту з клієнтом є створення довіри. Для цього адвокат має чітко пояснити свої дії та стратегії у справі та продемонструвати конфіденційність комунікації, наголосивши, що всі розмови залишаються між адвокатом і клієнтом. Сама комунікація має бути чітка та спрощена, тобто адвокат має використовувати прості та зрозумілі слова, по можливості уникати юридичного сленгу. Оскільки людині у стресі важко сприймати багато інформації одночасно, рекомендуємо її розділяти на невеликі частини. Взаємодія має бути гнучкою. Наприклад, якщо клієнту складно приїхати на зустріч краще організувати спілкування онлайн, де клієнт буде знаходитись у звичному для себе оточенні, що може зменшити емоційне навантаження. Якщо відбувається особиста зустріч, треба забезпечити безпечну обстановку та комфортну атмосферу. Також, адвокат має бути терплячим, та за необхідності надавати клієнту час для прийняття рішень у справі. Тобто, адвокат має стати не лише професійним представником, але й опорою для клієнта в його непростий час. Відповідальність, чуйність і професійність дозволяють побудувати ефективну комунікацію [64].

Зважаючи на особливості професійної діяльності, адвокатам мало не щодня доводиться стикатися з конфліктами різних видів та ступенів розвитку, оскільки робота з конфліктами є невід'ємною складовою їхньої діяльності. Однак, ефективним інструментом у вирішенні спорів та покращенні взаємин між людьми та громадянами, сприяючи їх мирному врегулюванню, виступає медіація. Адвокат, виступаючи у ролі медіатора, повинен дотримуватися адвокатської етики, зокрема, зберігати адвокатську таємницю та виконувати свої професійні обов'язки. Таким чином, він несе відповідальність за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків у процесі медіації, включаючи порушення адвокатської таємниці. Знання процедури медіації значно б допомогло адвокату ефективніше вирішувати спірні питання, а також забезпечити альтернативний шлях подолання конфліктів, який може бути менш конфронтаційним та більш конструктивним. Крім того, застосування процедури медіації в адвокатській практиці дозволить розвантажити судову систему, що сприятиме швидшому вирішенню спорів та підвищенні якості правосуддя. Загалом, вивчення адвокатами процедури медіації впливає на рівень їхньої компетентності та важливість інституту адвокатури у суспільстві. Науковці визначили деякі особливості участі адвоката у врегулюванні спорів в якості медіатора. Вони представлені низкою ознак, до яких віднесено: особливу предметну сферу адвокатської діяльності, пов'язану зі всебічним аналізом протиріч у конфліктах різних предметних категорій; особливу роль адвоката як незалежної та неупередженої особи, яка сприяє сторонам у пошуку взаємоприйнятних та взаємовигідних умов вирішення спору. Надання адвокатом допомоги у врегулюванні юридичних спорів можна розглядати як одну з форм їх альтернативного вирішення, що виходить за межі традиційної ролі адвоката як радника з правових питань. У межах цієї форми діяльності адвокат виконує функції посередника між сторонами конфлікту з метою досягнення мирного врегулювання суперечностей. В Україні медіація як один із видів альтернативного вирішення спорів визнається законодавством

і може здійснюватися адвокатом як сертифікованим медіатором. При цьому, у разі проведення медіації, адвокат виступає не тільки як радник з правових питань, а й як професійний посередник, який допомагає сторонам знайти компромісне рішення без участі суду [142; 94, с. 46–49]. Використання медіаційних прийомів дозволяє адвокатам ефективніше вирішувати спори та конфлікти, а також підвищити рівень задоволення клієнтів. Адвокат, який має навичками медіації, може знайти кращі шляхи розв'язання конфлікту та забезпечити глибший аналіз ситуації. Крім того, на сучасному ринку правових послуг адвокат, який використовує медіаційні прийоми, є більш конкурентоспроможним, оскільки медіаційна практика стає популярнішою серед клієнтів та інших юридичних професій [94, с. 46–49].

Відповідно, одним із напрямків вдосконалення адміністративно-правового регулювання механізму захист прав людини адвокатом в Україні щодо забезпечення прав людини у сферах соціального захисту та компенсацій має бути введення механізму адміністративного медіатора-адвоката, який представляє інтереси постраждалих від війни осіб у питаннях компенсацій, відшкодування майна та соціальних виплат, та створення адвокатських центрів безоплатної допомоги у регіонах, наближених до зони бойових дій, для швидкого реагування на адміністративні порушення прав людини.

В умовах воєнних дій на території України постає низка проблем у діяльності адвоката, у тому числі: 1) неможливість оффлайн зустрічей із клієнтами; 2) паперовий документообіг засобами поштового зв'язку; 3) необхідність оперативного формування електронних доказів з метою фіксації злочинів (правопорушень) та підтвердження понесеної майнової шкоди, завданої юридичним, фізичним особам. Проблема неможливості проведення оффлайн зустрічей із клієнтами була вирішена ще за часів початку пандемії Covid-19 за допомоги таких веб-сервісів як Go To Meeting, Zoom, Skype, Slack, Google-продуктів, різних видів месенджерів, тобто інструментів, які раніше використовувались більшою мірою для особистого

спілкування або у інших сферах. Досвід карантинних обмежень сприяв зміні підходів до організації робочих процесів, переосмисленню можливостей та потенціалу застосування дистанційної форми роботи. При цьому, слід звернути увагу на проблеми конфіденційності такого спілкування. Збереження конфіденційності інформації, яка становить адвокатську таємницю, є обов'язком адвоката перед клієнтами, яких вона стосується, однак наразі адвокат не може гарантувати конфіденційність спілкування за допомоги будь-якого веб-сервісу. Проблема незручного, а інколи неможливого паперового документообігу через засоби поштового зв'язку, має вирішитись за допомоги електронних кабінетів адвокатів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі (ЄСІТС) або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами [58].

Тому, не можна оминати, як одного із напрямків вдосконалення адміністративно-правового регулювання механізму захист прав людини адвокатом в Україні, саме продовження цифровізації судової системи та діяльності адвокатури.

Одним із елементів підвищення ефективності діяльності адвокатури є застосування міжнародних стандартів функціонування цього правозахисного інституту, оскільки законодавство про адвокатуру та адвокатську діяльність має узгоджуватися з положеннями міжнародних правових актів [109, с. 34-43].

Враховуючи стратегію інтеграції України до Європейського Союзу доцільно серед міжнародних актів регіонального рівня виділяти правові акти Європейського Союзу у сфері організації та діяльності адвокатури. До правових актів загального характеру, які регулюють адвокатську діяльність опосередковано, слід віднести Хартію Європейського Союзу про основні права, у ст. 47 якої проголошено, що кожній особі гарантується право на допомогу адвоката, захисника або призначення свого представника, а особи, які не мають «достатніх коштів», можуть претендувати на безоплатну правову допомогу або компенсацію витрат на адвоката [159; 109, с. 34-43].

Ключовими актами, які безпосередньо стосуються організації та діяльності адвокатури, є Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства [68; 109, с. 34-43] та Хартія основоположних принципів європейської адвокатської професії [109, с. 34-43; 160].

Серед нормативно-правових актів Європейського Союзу, які безпосередньо стосуються організації та діяльності адвокатури, надважливими є дві директиви: Директива Ради ЄЕС 77/249/ЄЕС від 22 березня 1977 року про сприяння ефективному здійсненню адвокатами свободи надання послуг та Директива 98/5/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу від 16 лютого 1998 року про сприяння адвокатам у здійсненні адвокатської практики на постійній основі в іншій державі-члені, ніж була отримана кваліфікація [149, с. 102; 109, с. 34-43]. Водночас слід зауважити, що ці директиви стосуються виключно держав-членів Європейського Союзу [109, с. 34-43].

Окремо слід вказати на обов'язковість Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (надалі – Конвенції) 1950 р. у нашій державі. Україна, ратифікувавши у 1997 р. Конвенцію, взяла на себе зобов'язання виконувати рішення Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ, Суд). Зважаючи на те, що ЄСПЛ є єдиним органом, уповноваженим давати офіційне тлумачення норм Конвенції, вплив його практики на вітчизняну юридичну діяльність не обмежується тільки виконанням рішень щодо виплати державою заявникові справедливої компенсації за порушення його конвенційного права чи свободи (тобто заходами індивідуального характеру). Цей вплив також знаходить прояв у вжитті державою і заходів загального характеру (необхідність яких так чи інакше випливає з відповідних рішень ЄСПЛ), насамперед – внесенні відповідних змін у національне законодавство, а також у рекомендаціях Суду, які не володіють обов'язковістю заходів загального характеру [48, с. 12-13].

Досить цікавою є позиція О. Герасимів, яка виявила 37 видів національних законодавчих недоліків у сфері захисту прав і свобод людини,

які класифіковано за такими критеріями: 1) характер означених недоліків (відсутність норми, спрямованої на забезпечення та захист конвенційних прав і свобод або неефективність існуючих нормативно-правових гарантій таких прав і свобод); 2) зміст (за статтею Конвенції) конвенційного права і свободи, які мали б бути забезпечені відповідними законодавчими нормами (право на свободу та особисту недоторканність; захист власності; право на справедливий суд; заборона катування; право на повагу до особистого та сімейного життя; свобода вираження поглядів; свобода зібрань та об'єднань; право на подання індивідуальної заяви; право на вільні вибори; право на оскарження у кримінальних справах; право на ефективний засіб юридичного захисту); 3) вербальна форма виразу рекомендацій ЄСПЛ з усунення недоліків нормативно-правових гарантій конвенційних прав і свобод (прямі рекомендації та непрямі рекомендації); 4) галузевий критерій стосовно національних галузей права (недоліки публічного права та недоліки приватного права) [48, с. 12-13].

Також, слід більш активно гармонізувати національні норми із практикою Європейського суду з прав людини, особливо у справах щодо доступу до правосуддя та ефективного засобу юридичного захисту та введення механізмів адвокатської участі у стратегічних справах, які мають вплив на загальні стандарти захисту прав людини.

Загалом, напрямки вдосконалення адміністративно-правового регулювання механізму захисту прав людини адвокатом в Україні мають бути щодо покращення контролю та моніторингу адвоката за діяльністю органів влади, забезпечення статусу адвоката як гаранта публічного контролю у сфері прав та свобод людини, посилення гарантій реалізації прав людини, спрощення процедур адміністративного оскарження для категорій осіб, найбільш вразливих у воєнний час, реалізації військово-адміністративного захисту адвоката у справах проти рішень військових адміністрацій, забезпечення прав людини у сферах соціального захисту та

компенсацій, та покращення міжнародно-правової інтеграції стандартів захисту прав людини.

### **Висновки до розділу 3**

1. Визначено ефективність адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом як властивість діяльності адвоката, що визначає рівень пропорційного та справедливого відновлення або захисту порушених прав і свобод людини, що виявляється у здатності адвоката оптимально застосовувати можливості адміністративного, судового оскарження та інших адміністративно-правових засобів захисту прав і свобод людини на основі принципів верховенства права, законності, юридичної результативності, процесуальної економії та дотримання балансу між приватним та публічним інтересом.

2. Виділено критерії ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом: 1) законність та легітимність захисної адвокатської діяльності (відповідність застосованих адвокатом засобів та способів захисту нормативно-правовим актам; узгодженість дій адвоката з принципом верховенства права; недопущення зловживання правом на захист чи порушення прав інших осіб тощо); 2) процесуально-організаційні критерії ефективності (своєчасність та безперервність надання правової допомоги; активність адвоката у процесуальних діях; інтенсивність використання процесуальних прав та інструментів адміністративного судочинства; дотримання принципу процесуальної економії тощо); 3) результативні критерії (вплив позиції адвоката на зміну адміністративного акту, рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень; здатність забезпечити відновлення порушеного права, компенсацію шкоди або запобігання повторним порушенням; співвідношення заявлених адвокатом вимог з їх задоволенням



у суді); 4) професійні критерії (рівень знань адвоката у сфері національного та міжнародного права; грамотність складених процесуальних документів; дотримання професійно-етичних стандартів адвокатської діяльності); 5) критерії пропорційності (співмірність застосованих способів захисту з характером та наслідками порушення; забезпечення оптимального балансу між приватним і публічним інтересом; недопущення порушення прав третіх осіб при захисті клієнта); 6) соціально-превентивні критерії (здатність адвоката запобігти повторним порушенням прав людини з боку органів влади; сприяння формуванню довіри суспільства до правосуддя та адміністративної юстиції; участь адвоката у зміцненні демократичних стандартів захисту прав).

3. Судова практика України щодо визначення ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом має кілька особливостей, зокрема: новітній акцент судової позиції спрямований на забезпечення реальної участі адвоката захисту прав і свобод людини (враховується активність адвоката при реалізації усіх можливих адміністративних та процесуальних засобів захисту); інтеграція міжнародних стандартів у національне тлумачення захисту прав і свобод людини; підвищена увага до конфіденційності та якості адвокатської допомоги щодо захисту прав і свобод людини; посилюється зв'язок між ефективністю та допустимістю доказів.

4. Запропоновано покращення контролю та моніторингу адвоката щодо діяльності органів влади шляхом встановлення обов'язкової участі адвокатів у консультативних органах при міністерствах (особливо юстиції, внутрішніх справ, соцполітики).

5. Окремим напрямком виділено можливість надання адвокатам права здійснювати незалежний моніторинг прав людини у місцях тримання військовополонених та цивільних осіб, у тісній координації з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини.

6. Запропоновано посилення гарантій реалізації прав людини шляхом надання адвокату права ініціювати адміністративні перевірки у випадках масових чи системних порушень прав людини органами влади. Також запропоновано введення спеціальних адміністративних процедур для категорій осіб, найбільш вразливих у воєнний час (військовослужбовці, ветерани, внутрішньо переміщені особи, сім'ї загиблих), під час яких адвокати зможуть діяти як процесуальні фасилітатори для скорочення строків розгляду скарг.

7. Виділено важливість закріплення особливого статусу адвоката у справах проти рішень військових адміністрацій, де часто обмежуються права громадян (евакуація, реквізиція майна, мобілізація) та забезпечення спеціальних процедур контролю за правомірністю рішень військових адміністрацій, у яких адвокат має право ініціювати перевірку чи апеляцію до адміністративного суду у скороченому порядку.

8. Виділено необхідність більш активної гармонізації національних норм із практикою Європейського суду з прав людини, особливо у справах щодо доступу до правосуддя та ефективного засобу юридичного захисту та введення механізмів адвокатської участі у стратегічних справах, які мають вплив на загальні стандарти захисту прав людини.

## ВИСНОВКИ

У **висновках** на основі аналізу теоретичних підходів до розуміння адміністративно-правового механізму, норм чинного національного та міжнародного законодавства у сфері захисту прав людини, та професійної практики адвокатів, визначено, охарактеризовано та запропоновано оптимізувати адміністративно-правовий механізм захисту прав і свобод людини адвокатом в Україні, зокрема:

1. Сформовано, що права і свободи людини, як об'єкт адміністративно-правового захисту – це сукупність гарантованих державою та міжнародними інституціями, фундаментальних суб'єктивних прав і свобод, що належать кожній особі від народження і становлять основу її правового статусу, є предметом особливої форми забезпечення з боку органів публічної влади та суспільства загалом, та об'єктом правозахисної діяльності як функціонального інструментарію застосування спеціальних судових, адміністративних процедур та інших адміністративно-правових засобів, які спрямовані на попередження порушень та відновлення порушених прав з метою забезпечення балансу між інтересами публічної влади та правами і свободами людини.

2. Розкрито адміністративно-правовий механізм захисту прав і свобод людини адвокатом як системно-організований комплекс юридичних засобів, способів, судових та адміністративних процедур і організаційно-правових інструментів, що функціонують у межах адміністративно-правової системи з метою забезпечення, реалізації, захисту та відновлення порушених прав і свобод особи у публічно-правових відносинах, який ґрунтується на нормах матеріального й процесуального адміністративного права та реалізується через діяльність передбачених законом інституційних суб'єктів, серед яких, особливе місце займає діяльність адвоката як професійного суб'єкта правничої допомоги.

3. Зазначено, що публічно-правовий статус адвоката як суб'єкта захисту прав і свобод людини є юридично-закріпленим становищем, яке визначає його роль, функції, права, обов'язки та гарантії в системі публічних правовідносин, спрямованих на забезпечення реалізації і захисту прав і свобод громадян у взаємодії з органами державної влади та іншими публічними інститутами, який базується на нормах публічного права і відображає особливу функцію адвоката, як незалежного правозахисника інтересів особи та суб'єкта надання правової допомоги.

4. Визначено, що основними складовими нормативно-правового забезпечення захисту прав і свобод людини адвокатом в Україні є: – конституційно-правовий фундамент, який встановлює базові права і свободи людини, а також гарантує право на правову допомогу, зокрема професійну адвокатську підтримку; – законодавче регулювання адвокатської діяльності, що містить визначення статусу, функцій, прав та обов'язків адвоката, а також механізми забезпечення його незалежності та професійної етики; – процесуально-правові норми адміністративного та цивільного права, які встановлюють порядок участі адвоката в процедурах захисту прав і свобод людини, включно з адміністративним оскарженням, судовим розглядом та іншими формами юридичного захисту; – інше підзаконне регулювання, що конкретизує порядок застосування законів на практиці, регламентує процесуальні процедури, взаємодію адвокатів з органами державної влади та визначає стандарти адвокатської діяльності; – міжнародно-правові стандарти та норми, що інтегруються у вітчизняне законодавство і задають високі критерії захисту прав і свобод людини, зокрема положення Європейської конвенції з прав людини, резолюції та рекомендації міжнародних організацій.

5. З'ясовано специфіку адміністративного оскарження як форми захисту прав і свобод людини за участі адвоката, як кваліфікованого представника інтересів заявника, що в межах адміністративної процедури дотримується порядку складних процесуальних норм та технічних вимог для

забезпечення балансу між публічною владою та правами громадян, виконує роль гаранта дотримання принципів рівності сторін та справедливості, реалізує інформаційно-просвітницьку функцію щодо надання розуміння заявникам можливостей захисту їхніх прав та свобод для сприяння підвищенню правової культури громадян, розширенню доступу до правосуддя та формуванню громадянського суспільства, де кожен може ефективно відстоювати свої права в умовах верховенства права.

6. Розкрито сутність судового оскарження рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації за участі адвоката, що є врегульованою законом процесуальною діяльністю особи (або її представника, зокрема, адвоката), та спрямована на відновлення порушених прав та інтересів шляхом подання адміністративного позову до суду щодо рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень, в результаті розгляду якого, адвокат забезпечує належну правову кваліфікацію дій публічної адміністрації, здійснює правове представництво, формує доказову базу, а також гарантує дотримання процесуальних прав особи.

7. До інших адміністративно-правових засобів захисту прав і свобод людини, що застосовуються адвокатом віднесено: – адвокатські запити, які є офіційним способом отримання інформації та документів від органів влади для перевірки законності їхніх дій; – медіацію, як альтернативний механізм вирішення спорів за участі нейтрального посередника, що забезпечує гнучке та ефективне врегулювання конфліктів без судового втручання; – подачу клопотань, звернень і скарг до посадових та службових органів державної влади та місцевого самоврядування; – ініціювання дисциплінарних або службових розслідувань щодо дій посадових осіб, які порушують права клієнта, із залученням відповідних контролюючих органів; – інформаційну підтримку та просвітницьку діяльність, які спрямовані на розвиток громадянського суспільства та підвищення правової культури через проведення публічних вебінарів, семінарів та інших заходів.

8. Виділено напрямки вдосконалення критеріїв ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом в Україні:

1) нормативна гармонізація та стандартизація критеріїв законності, своєчасності, результативності, пропорційності, доступності, конфіденційності, превентивності, виконуваності рішень тощо як обов'язкових мінімальних стандартів ефективності для адвокатської допомоги;

2) інкорпорація практики Європейського суду з прав людини у критерії допустимості доказів та оцінку адвокатської допомоги;

3) визначення процесуальних гарантій процедури захисту прав та свобод людини адвокатом (наприклад, забезпечення обов'язкового протоколу конфіденційної консультації до ключових процесуальних дій);

4) розширення можливостей доступної та якісної безоплатної правничої допомоги у сфері захисту прав та свобод людини, особливо для військових, людей з інвалідністю, неповнолітніх, вразливих груп населення;

5) покращення професійної компетентності адвокатів у сфері захисту прав та свобод людини шляхом інкорпорації обов'язкових CPD-модулів зі знань практики Європейського суду з прав людини, доказових стандартів, тактики клопотань тощо;

6) цифровізація процедур захисту прав та свобод людини адвокатом;

7) розвиток критерію пропорційності вимог до характеру порушення з інтенсивним використанням адвокатами альтернативних способи вирішення конфліктів та медіації;

8) оптимізація інституційної спроможності органів адвокатського самоврядування шляхом перезавантаження процедури стажування, активного надання рекомендацій щодо покращення захисту прав та свобод людини адвокатом тощо.

9. Сформовано напрямки вдосконалення адміністративно-правового регулювання механізму захисту прав людини адвокатом в Україні щодо

покращення контролю та моніторингу адвоката за діяльністю органів влади, забезпечення статусу адвоката як гаранта публічного контролю у сфері прав та свобод людини, посилення гарантій реалізації прав людини, спрощення процедур адміністративного оскарження для категорій осіб, найбільш вразливих у воєнний час, реалізації військово-адміністративного захисту адвоката у справах проти рішень військових адміністрацій, забезпечення прав людини у сферах соціального захисту та компенсацій, та покращення міжнародно-правової інтеграції стандартів захисту прав людини.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка». 2007. Т. 1: Загальна частина. 592 с.
2. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник у двох томах: Том 2. Особлива частина. Київ: Видавництво «Юридична думка», 2005. 624 с.
3. Авер'янов В. Б. Виконавча влада і адміністративне право. Київ: Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. 668 с.
4. Адвокатський запит: методичні рекомендації для адвокатів / І. Сенюта, Х. Терешко. Вища школа адвокатури НААУ. 2024. URL: <https://cutt.ly/wwwHrqjn>
5. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльний адміністративно-правовий аналіз законодавства Польщі та України : монографія / О. В. Шира, А. В. Боровик. Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. 174 с.
6. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльний адміністративно-правовий аналіз законодавства Литовської республіки та України: монографія / В. В. Войцешук, А. В. Боровик. Одеса: Видавництво «Юридика», 2025. 178 с.
7. Адміністративне право України: навчальний посібник. В.В. Галуцько, В.І. Олефір, М.П. Пихтін та ін. Херсон: ПАТ «Херсонська міська друкарня». 2011. Т. 1: Загальне адміністративне право. 320 с.
8. Адміністративне право України: підручник / за ред. Ю. П. Битяка. Київ: Юрінком Інтер. 2004. 543 с. URL: <http://radnuk.info/pidrychnuku/admin-pravo/495-butyak/10125-2004--401-.html>.
9. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. Т. 1. Загальна частина / Ред. кол.: В.Б. Авер'янов (голова). Київ: Вид-во «Юридична думка», 2004. 584 с.



10. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції No 4. 2024 DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-4-9>
11. Алфьоров С. М., Ващенко С. В., Долгополова М. М. Адміністративне право. Загальна частина: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
12. Бабій Б. М., Корецький В. М., Цветкова В. В. Юридичний словник. Київ: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1974. 847 с.
13. Бачинин В.А. Філософія права: підручник. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 472 с
14. Безпалова О.І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави: монографія. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2014. 544 с.
15. Березняк В. С., Демичева А.В. Права людини в умовах широкомасштабного збройного конфлікту в Україні: аналітичний огляд. Дніпро : ДДУВС, 2023. 38 с.
16. Берназюк Я. О. Критерії ефективності судового захисту прав, свобод та інтересів особи у публічно-правових спорах. Право і суспільство. № 3. 2022. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.3.20>
17. Білий Д.О. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового захисту прав пацієнтів. *Juris Europensis Scientia*. Випуск 1. С. 62-66. 2022.  
URL: <http://chernvisn.onua.edu.ua/index.php/chern/article/view/317/421>
18. Бірюкова А. М. Правовий статус адвоката і адвокатури: вітчизняна модель у контексті процесів глобалізації: дис. докт. юрид. наук. 12.00.10. Київ, 2018. 508 с.
19. Бліхар М. Медіація як спосіб вирішення адміністративних спорів. Адміністративне право і процес. Підприємництво, господарство і право. 2020. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/10/14.pdf>
20. Бойко І. Базові категорії права адміністративних процедур. Адміністративна процедура: особливості формування української концепції:

матер. круглого столу (м. Харків, 15 вересня 2017 р.). Харків : Нац. академія правових наук України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. С. 7–13/

21. Боровик А. В., Шевчук В. С. Функціональні основи діяльності адвоката в адміністративному судочинстві : монографія. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 176 с.

22. Бородін І. Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина: автореф. дис. доктора юрид. наук: 12.00.07. І. Л. Бородін. Харків, 2004. 38 с.

23. Боса І.В., Правовий статус адвокатури: особливості юридичної природи, Юридичний науковий електронний журнал № 1/2024. URL:[http://www.lsej.org.ua/1\\_2024/16.pdf](http://www.lsej.org.ua/1_2024/16.pdf)

24. Бубенко М.Б. Діяльність адвоката щодо реалізації своїх професійних прав. URL: [https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag\\_file/258-261\\_17.pdf](https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/258-261_17.pdf)

25. Бурченко Ю.В., Адміністративно-правове забезпечення механізму притягнення до відповідальності за порушення умов карантину, Юридичний науковий електронний журнал, No 4/2020, URL:[http://lsej.org.ua/4\\_2020/33.pdf](http://lsej.org.ua/4_2020/33.pdf)

26. Валах О. В. Адміністративно-правові засоби захисту прав і свобод людини, що застосовуються адвокатом. *Правові новели*. 2025. № 25. С. 315–320.

27. Валах О. В. Критерії ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 7. С. 305–308.

28. Валах О. В. Медіація як адміністративно-правовий засіб захисту прав і свобод людини, що застосовуються адвокатом. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 лют. 2024 р.)*. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 59–61.

29. Валах О. В. Новітня роль адміністративного оскарження як форми захисту прав і свобод людини за участі адвоката. *Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18–19 лют. 2025 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2025. С. 71–73.

30. Валах О. В. Права і свободи людини як об'єкт адміністративно-правового захисту. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 469–473.

31. Валах О. В. Судове оскарження рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації за участі адвоката. *KELM*. 2024. № 7(67). С. 358–361.

32. Валах О. В. Сутність публічно-правового статусу адвоката як суб'єкта захисту прав і свобод людини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 3. С. 178–182.

33. Валах О. В. Сучасне розуміння прав і свобод людини як об'єкту адміністративно-правового захисту. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21–22 лют. 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 39–41.

34. Валах О. В. Теоретичні підходи до розуміння адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом. *Право і суспільство*. 2023. № 5. С. 477–483.

35. Валах О. В. Адміністративне оскарження як форма захисту прав і свобод людини за участі адвоката. *Право і суспільство*. 2025. № 2. С. 667–671.

36. Ващенко С. Провадження по виконанню постанов про накладення адміністративних стягнень: навч. посібник. Запоріжжя, 2000. 72 с.

37. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

38. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
39. Верховний Суд роз'яснив мінімальні вимоги ефективності захисту. Юрліга: інформаційний веб-сайт. 2023. URL: [https://jurliga.ligazakon.net/news/223630\\_verkhovniy-sud-rozyasniv-mnmaln-vimogi-efektivnost-zakhistu](https://jurliga.ligazakon.net/news/223630_verkhovniy-sud-rozyasniv-mnmaln-vimogi-efektivnost-zakhistu)
40. Вилков С. В. Адміністративно-правові засади організації надання адвокатами безоплатної правової допомоги : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 274 с.
41. Висновок Конституційного суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. №1013) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 31 жовтня 2019 р. Вісник Конституційного Суду України. 2019. №6. С. 32.
42. Гайдученко С. О. До питання про конфлікт інтересів на державній службі в Україні. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2018. № 17(1). С. 12-13.
43. Галан М. О., Галан, М. О. Поняття та критерії ефективності способу судового захисту в корпоративних правовідносинах. Часопис Київського університету права. 2024. 3. С. 113-119. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2024.19>
44. Галуцько В. В. Теорія держави та права: конспект лекцій. Херсон: ВАТ «ХМД», 2008. 280 с.
45. Галуцько В. В., Діхтієвський П. В., Кузьменко О. В., Стеценко С. Г. та ін. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
46. Гамалій О.Л. Права громадян як об'єкт адміністративно-правового захисту органами державної влади. ПРАВО І БЕЗПЕКА. 2014. № 1 (52).

47. Гаран (Стукаленко) О. В. Проблематика розуміння процесуальної форми участі адвоката в адміністративному провадженні. Вісник Одеського національного університету. Правознавство. 2024. Т. 26, вип. 1(38). С. 18–23.

48. Гарасимів О. Вплив практики Європейського суду з прав людини на вдосконалення правозахисного законодавства в Україні (загальнотеоретичний аспект): автореф. дис. ... к. ю. н. : 12.00.01; Львівський національний університет імені Івана Франка. 2020. 24 с.

49. Георгієвський Ю., Джафарова М., Христинченко Н. Реалізація принципу законності адвокатом у справах щодо оскарження індивідуальних та нормативно-правових актів. Журнал «Наукові інновації та передові технології». № 11. 2023. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/17ac483a-76ac-4a50-b6fd-e923dda9f7c8/content>

50. Глущенко Н. В. Поняття адміністративно-правового механізму захисту прав у медичній сфері. Правові горизонти. 2018. №8 (21). С. 65–69.

51. Гнитюк Р.Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 388 с.

52. Горбалінський В. Рішення суб'єкта владних повноважень як об'єкт оскарження в адміністративному судочинстві. Юридичний вісник. 2023. № 5. С. 64-70. URL: [http://yurvisnyk.in.ua/v5\\_2023/8.pdf](http://yurvisnyk.in.ua/v5_2023/8.pdf)

53. Городецкий О. Адвокат-медіатор: коли виникає конфлікт інтересів. Юридична газета online. 2020. № 9. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodniy-arbitrazh-taadr/advokatmediator-koli-vinikae-konflikt-interesiv.html>.

54. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. База даних «Законодавство України» ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.

55. Грабовський Ю.Л. Адвокатський запит як засіб отримання адвокатської інформації. Інформація і право № 2(14)/2015.

56. Громко В. Я. Адвокатський запит як процесуальний документ в судовому процесі. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : Право. 2020. № 9. С. 96-102.

57. Гусарєв С.Д., Тихомиров О. Юридична деонтологія (основи юридичної діяльності: теоретичні і деонтологічні аспекти) : навч.-метод. посіб. Київ. 2000. 376 с.

58. Демченко С. Інформаційні технології у професійній діяльності адвоката в умовах сучасної України. Law. State. Technology, 2023. 4, 37–42, doi: 10.32782/ LST/2023-4-6

59. Діденко С.В. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в Україні. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2015. Т. 16. С. 463–469.

60. Добренька Н. В., Новак Я. В., Сидоренко В. В. Основи захисту прав військовослужбовців та їх родин під час війни в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. Том 1 № 90. 2025. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.1.7>

61. Дотримання принципів демократії, прав людини та верховенства права в умовах надзвичайного стану – міркування: Венеційська комісія за демократію через право, CDL-PI(2020)005rev, 26.05.2020, с. 24. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDLPI\(2020\)005rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDLPI(2020)005rev-ukr)

62. Дрозд О. Військовослужбовець як суб'єкт адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією в Україні. Юридичний Бюлетень. Випуск 28. 2023. DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.28.13>

63. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 04.11.1950). Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2023. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_004#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text)

64. Єна І. Особливості та виклики адвокатської комунікації в умовах воєнного стану в Україні. Аналітично-порівняльне правознавство. № 1. 2025. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.131>

65. Єрмаков Ю. В., Адміністративний порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації щодо здійснення адміністративних процедур у сфері міграції, Південноукраїнський Правничий Часопис 4-2019, Ч. 1, URL: [http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/4/part\\_1/10.pdf](http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/4/part_1/10.pdf)

66. Єфремова І. І. Адвокат-медіатор: особливості надання послуг. Інноваційні психологопедагогічні, лінгвістичні та правові засади аграрної науки в умовах міжкультурної аграрної комунікації : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 2020. Біла Церква: Білоцерківський НАУ, 2020. 67 с.

67. Заборовський В., Манзюк В., Ревуцька І. Діяльність українських адвокатів та органів адвокатського самоврядування в умовах повномасштабного вторгнення рф. Аналітично-порівняльне правознавство. № 3. 2024. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.96>

68. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства від 1 жовтня 1988 року. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_343#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343#Text).

69. Загорська О. І. Психологічні особливості порушення обмежень щодо одержання подарунків. Юридична психологія. 2020. № 1. С. 40-46.

70. Золотухіна Л. Адміністративно-правовий механізм забезпечення реалізації публічного інтересу. Jurnalul Juridic Național: Teorie Și Practică. 2019. URL: [http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/4/part\\_1/12.pdf](http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/4/part_1/12.pdf)

71. Іваненко Т.М. Адміністративно-правове забезпечення доступності адміністративного судочинства як складової верховенства права. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07. Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2021. URL: [https://phd.znu.edu.ua/page/dis/07\\_2021/Ivanenko.pdf](https://phd.znu.edu.ua/page/dis/07_2021/Ivanenko.pdf)

72. Іваницький С. О. Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: монографія. К.: Інтерсервіс, 2017. 795 с

73. Ієрусалімова І.О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Ін-т законодавства Верхов. Ради України. Київ. 2006. 205 с.

74. Калатур М. В. До проблеми визначення поняття інформаційного забезпечення діяльності слідчих органів в Україні. Актуальні проблеми держави і права. № 87. 2020. DOI: <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i87.2798>

75. Капля О. М. Реалізація принципу ефективного захисту прав і свобод особи в адміністративному судочинстві країн Європейського Союзу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2017. Вип. 26. С. 27-30.

76. Кобрусєва Є.А. Структура адміністративно-правового механізму забезпечення права на мирні зібрання в Україні. Право та державне управління. 2020. № 1 том 1. URL: [http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1\\_2020/tom\\_1/42.pdf](http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2020/tom_1/42.pdf)

77. Коваль О. А. Адміністративно-правове забезпечення реформи адвокатури України: дис док. філос. за спец. 081 «Право». Київський національний університет технологій та дизайну, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2023. 202 с.

78. Ковбас І. В., Гавалешко П. С. Інструменти захисту прав, свобод та інтересів приватних осіб у сфері публічного врядування. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 4. 2024. С. 55–61.

79. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005. №2747-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36, № 37. Ст.446.

80. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-XII. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. додаток 50. Ст. 1122.



81. Кожура Л.О. Адміністративно-правовий захист та охорона: поняття та співвідношення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Серія ПРАВО. Випуск 35. Частина I. Том 2. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9b68229f-d3a0-43c8-b089-a6c195acd372/content>
82. Козюбра М. Теоретико-методологічні аспекти прав людини. Український часопис прав людини. 1997. №3/4. С. 7–9.
83. Колпаков В.К., Миронюк Р.В. Процедури досудового вирішення адміністративно-правових спорів: стан правового регулювання та напрями вдосконалення. Держава та регіони. Серія: Право, 2023 р., № 1 (79). URL: [http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/1\\_2023/42.pdf](http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2023/42.pdf)
84. Компанейцев С. Деонтологічні засади діяльності адвокатів в Україні: дис. канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ. 180 с.
85. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами від 11 травня 2011. ратифікована Україною 20 червня 2022. Рада Європи, 2011. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_001](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001)
86. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості. Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
87. Костюшко О. П. Забезпечення адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини та громадянина. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 2 (14). URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c3a7d0c7-9876-439c-9d97-325656bd3281/content>
88. Красногор О.В., Права людини як об'єкт адміністративно-правового дослідження, Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО. Випуск 89: частина 2, 2025, URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/07/72.pdf>

89. Кривицький Ю. В. Спеціалізовані норми права в механізмі правового регулювання: дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. Юрій Віталійович Кривицький. Київ. 2010. 260 с.

90. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.

91. Курило Т.В. Адвокат як суб'єкт надання професійної правової (правничої) допомоги. Соціально-правові студії. 2018. Вип.2. С. 83–90.

92. Лазур Я. В. Специфіка адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод людини у сфері публічного управління: засоби, форми та методи. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Випуск 5 том 3, С. 11–14.

93. Лученко Д.В. Інститут оскарження в адміністративному праві: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. 442 с.

94. Маркович Х. М. Медіація як альтернативний спосіб вирішення конфліктів в адвокатській практиці. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2023. № 61. С. 46–49.

95. Маслюк О. Права адвоката-захисника в контексті спростування підозри (обвинувачення): сучасний стан та шляхи вдосконалення. Наше право. 2017. № 4. С. 129–134.

96. Меліхова Ю. О. Основні проблеми та напрями вдосконалення інституту адвокатури в Україні на сучасному етапі розвитку. Європейські перспективи. 2017. № 2. С. 159-164.

97. Миджин Г.Є. Структура адміністративно-правового механізму захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. Соціально-правові студії. 2020. Випуск 2 (8). С. 72-79. URL: [https://sls-journal.com.ua/web/uploads/pdf/S&LS\\_2020\\_Vol.%203,%20No.%202\\_72-79.pdf](https://sls-journal.com.ua/web/uploads/pdf/S&LS_2020_Vol.%203,%20No.%202_72-79.pdf)

98. Михайлюк Я. Адміністративне оскарження: сучасний стан та перспективи розвитку. Юридичний вісник. 2020. № 4. С. 125-131.

99. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966: ратифікований Україною 19 жовтня 1973: Організація Об'єднаних Націй. 1966. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_043](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043)

100. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966. Верховна Рада України: офіційний веб-портал. 2022. URL: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995\\_042](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_042)

101. Мілінчук С.В. Щодо розуміння поняття «адміністративно-правовий механізм забезпечення права на свободу думки». Юридичний науковий електронний журнал. 2024. URL: [http://lsej.org.ua/7\\_2024/65.pdf](http://lsej.org.ua/7_2024/65.pdf)

102. Міщук І. П. До питання про якість та ефективність діяльності адвоката-захисника в кримінальному провадженні. Вісник Пенітенціарної асоціації України. 2019. № 2. С. 178-185.

103. Моргунов О. Деякі аспекти реалізації законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану. Протидія корупції: правове регулювання і практичний досвід : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 28 жовт. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2022. С. 25-28.

104. Мороз О.Б., Костовська К.М., Поняття та система адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні, Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2022, URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/10/16-1.pdf>

105. Мудрик Б. І. Правовий статус адвоката як представника у сфері цивільних відносин, Часопис Цивілістики Випуск 51, URL: <http://www.clj.nuoua.od.ua/archive/51/17.pdf>

106. Муза О. В. Адміністративно-правовий механізм захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб в Україні. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. №6. С. 32–36.

107. Назаров В.В. Особливості механізму захисту прав людини у кримінальному провадженні. Форум права. 2009. № 1. С. 385–391.

108. Олійник А. Ю., Коваль О. М. Адвокатура в системі суб'єктів адміністративно-правового забезпечення реалізації правозахисної функції української держави. Часопис Київського університету права. 2023. №1. С. 172–176.

109. Оніщик Ю. В., Коваль О. М. Вплив міжнародних стандартів на правове забезпечення діяльності адвокатури України. Наука і техніка сьогодні (Серія "Педагогіка", Серія "Право", Серія "Економіка", Серія "Техніка", Серія "Фізико-математичні науки"). 2023. № 9 (23). С. 34-43.

110. Панчишин А.В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». Часопис Київського університету права. 2010. № 2. С. 95-98. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/23529>.

111. Петришин О. Статус службової особи: природа, структура, спеціалізація. Київ: НМК ВО. 1990. 74 с.

112. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст.112.

113. Порухення прав адвоката завжди тягне за собою і порушення прав клієнта, інтереси якого адвокат представляє. Вища школа адвокатури НААУ. 2024. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/vidmova-v-nadanni-vidpovidi-na-advokatskii-zapit>

114. Постанова КГС ВС № 925/323/24 від 12.02.2025 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. 2025. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125264834>

115. Права та свободи людини, гарантовані Конституцією України. URL: <https://pzmrujust.gov.ua/napriamy-diialnosti/144-yurydychni-konsultatsii/2347-prava-ta-svobody-liudyny-harantovani-konstytutsiiei-ukrainy-11062019>

116. Правила адвокатської етики: Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури. Затвердженні Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09.06.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003418-12#n19>

117. Право адвокатів на самоуправління потребує додаткових механізмів реалізації. Закон і бізнес. 2023. URL: [https://zib.com.ua/ua/149866-pravo\\_advokativ\\_na\\_samoupravlinnya\\_potrebuie\\_dodatkovih\\_mehan.html](https://zib.com.ua/ua/149866-pravo_advokativ_na_samoupravlinnya_potrebuie_dodatkovih_mehan.html)

118. Примаков К., Калюжна А. Вирішення конфліктів через медіацію у діяльності адвокатів: теоретико-правовий аспект, Науковий вісник ДДУВС. 2021. Спеціальний випуск. № 2. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/9083/1/68.pdf>

119. Приходько А. А. Міжнародна ретроспектива розвитку стандартів протидії корупції. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. Вип. 2(2). С. 167-172.

120. Приходько О.І. Правовий статус адвоката: теорія та практика. Реалізація правоохоронних функцій в Україні. Юридична наука №2(104)/2020. Том 2. URL: <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/view/711/660>

121. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. Відомості Верховної Ради. 2013. № 27. Ст. 282.

122. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 15. Ст. 50.

123. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011. № 3460-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 51, ст.577. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

124. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 року №2232-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 27. Ст. 385.

125. Про внесення змін до Положення про помічника адвоката: Рішення Ради адвокатів України від 11.08.2023 № 75. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0075871-23>

126. Про внесення змін до Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України: Рішення Ради адвокатів України від 11.08.2023 № 69.

Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0069871-23#Text>

127. Про внесення змін до Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України: Рішення Ради адвокатів України від 20.05.2023 № 47. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0047871-23>

128. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. Відомості Верховної Ради. 2003. № 31–32. Ст. 263.

129. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. Ст. 314.

130. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 року №1700- VII. Відомості Верховної Ради. 2014. № 49. Ст. 2056.

131. Про затвердження Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України в новій редакції: Рішення Рада Адвокатів України від 22.08.2022 № 74. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0074871-22#Text>

132. Про затвердження Порядку і умов проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правничої допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2011 № 1362. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1362-2011-%D0%BF#Text>

133. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. Відомості Верховної Ради. 1996. № 47. Ст. 256.

134. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. Відомості Верховної Ради. 2022. № 7. Ст. 51.

135. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовт. 1993 р. № 3543-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 44. Ст. 416.8.

136. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.5.

137. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 груд. 1991 р. No 2011-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. No 15. Ст. 190.6.

138. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовт. 1993 р. No 3551-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. No 45. Ст. 425.7.

139. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки: Указ Президента України від 11 червня 2021 року No 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>

140. Прокопчук Н. Оновлення інституту адміністративного оскарження в Україні. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2024. Вип. 78. С. 181-188.

141. Рабінович П. М. Права людини і громадянина: навч. посіб. Київ. Атіка, 2004. 464 с.

142. Ремєскова Ю. О. Медіація як особливий вид адвокатської діяльності в Україні. URL: [https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10720/1/Remesкова\\_88-91.pdf](https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10720/1/Remesкова_88-91.pdf)

143. Ринажевський Б. Компетенція та повноваження військової служби правопорядку (служби правопорядку) у Збройних Силах України. Право і Безпека. 2010. Випуск 1. С. 15-21. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib\\_2010\\_1\\_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2010_1_5)

144. Романадзе Л. Д. Медіація в професійній діяльності адвоката. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса. У 2-х т. Т. 2 ; відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 122–124.

145. Романюк А. Б. Методика дослідження та критерії ефективності захисту в кримінальному процесі. Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 61. С. 480-488.

146. Рябовол Л., Тимофієнко О. Правопросвітництво як напрям діяльності системи безоплатної правової допомоги. Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал МОН України, Сум ДПУ імені А. С. Макаренка. Суми : Сум ДУ імені А. С. Макаренка, 2020. №1 (8). С. 153–156.

147. Савчин М. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму. 2-е вид. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 291–292.

148. Санжара О.О. Адміністративно-правовий механізм реалізації прав і свобод громадян у сфері місцевого самоврядування: поняття та елементний склад. Право та державне управління. 2019. № 3 (36) том 1. URL: [http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3\\_2019/tom\\_1/40.pdf](http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2019/tom_1/40.pdf)

149. Святоцька В.О. Стандарти організації професійної діяльності адвокатури: порівняльно-правове дослідження: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2021. 535 с.

150. Слива Л.В. Роль адвоката у вирішенні спорів, що виникають з адміністративних правовідносин у процесі медіації. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія юридичні науки. Випуск 4. Том 2. 2018.

151. Словник української мови: в 11 томах. Т. 4. (І–М). К: Наук. думка, 1973. 840 с.

152. Сокурєнко О. Адміністративно-правовий аспект захисту прав та свобод людини та громадянина. Актуальні проблеми правознавства. Випуск 2 (14). 2018. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/31266/1/%d0%a1%d0%be%d0%ba%d1%83%d1%80%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be.pdf>

153. Стефанчук М. Тенденції розвитку функцій адвокатури в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. № 69. 2022. С. 429–437.



154. Судовий порядок оскарження рішень, дій (бездіяльності) суду і його посадових осіб. URL: [https://mk.arbitr.gov.ua/sud5016/zakon/skarga\\_aparat2/](https://mk.arbitr.gov.ua/sud5016/zakon/skarga_aparat2/)
155. Тихомиров О. О. Права людини: інформаційний вимір: монографія. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. 304 с.
156. Ткач Г. Адміністративно-правовий захист: окремі питання прав, свобод та законних інтересів громадян. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2001. Випуск 36. С. 240–245.
157. Фещук Т. Поняття та система професійних прав адвоката в Україні. Часопис Київського університету права. 2016. С. 382–386.
158. Хаварівська Г.С. Правове виховання в управлінській діяльності. Ефективність державного управління: зб. наук. пр. Вип. 2 (63): у 2 ч. Ч. 1 Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2020. С. 48–59.
159. Хартія Європейського Союзу про основні права від 7 грудня 2000 року. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yeuropejskogo-soyuzu/>.
160. Хартія основоположних принципів європейської адвокатської професії від 24 листопада 2006 року. URL: <http://tomorrowlawyer.org/wp-content/uploads/2017/03/%D0%A5%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%8F.pdf>
161. Цвік М. В. Загальна теорія держави і права: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів освіти. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право., 2002., 432 с.
162. Цельєв О.В. Право на оскарження рішень органів публічної влади та їхніх посадових осіб як складова верховенства права. Наукові записки НаУКМА. 2017. Том 200. Юридичні науки. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dd948cc4-b4e5-4e51-9853-081880346fbf/content>

163. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. База даних «Законодавство України» ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

164. Чорнописька В. Особливості правового статусу адвоката в умовах становлення громадського суспільства. Вісник Національного університету «Львівська полі-техніка». 2020. № 4 (28). С. 132–141.

165. Шестаков С. В. Адміністративно-правовий статус працівника міліції: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Харків, 2003. 203 с.

166. Шовкун А.А. Правопросвітницька діяльність суб'єктів управління системою надання безоплатної правничої допомоги. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/294785/287636>

167. Щодо порушень професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності під час мобілізаційних заходів: Рішення Національної Асоціації Адвокатів України від 08.06.2024 р. URL: <https://unba.org.ua>

168. Яновська О. Г. Окремі питання забезпечення адвокатом ефективного захисту прав людини на стадії досудового розслідування. Часопис Академії адвокатури України. 2013. № 2.

169. Яновська О., Біцай А. Особливості участі адвоката у процедурі медіації. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 1(99)/2014.

170. Яременко В. В., Сліпушко О. М. Новий тлумачний словник української мови. Київ: Аконіт, 2008. 928 с.

## ДОДАТКИ

## Додаток А

## СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:*

1. Валах О. В. Права і свободи людини як об'єкт адміністративно-правового захисту. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 469–473.
2. Валах О. В. Теоретичні підходи до розуміння адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом. *Право і суспільство*. 2023. № 5. С. 477–483.
3. Валах О. В. Судове оскарження рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації за участі адвоката. *KELM*. 2024. № 7(67). С. 358–361.
4. Валах О. В. Адміністративне оскарження як форма захисту прав і свобод людини за участі адвоката. *Право і суспільство*. 2025. № 2. С. 667–671.
5. Валах О. В. Сутність публічно-правового статусу адвоката як суб'єкта захисту прав і свобод людини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 3. С. 178–182.
6. Валах О. В. Критерії ефективності адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 7. С. 305–308.
7. Валах О. В. Адміністративно-правові засоби захисту прав і свобод людини, що застосовуються адвокатом. *Правові новели*. 2025. № 25. С. 315–320.

*які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:*

8. Валах О. В. Сучасне розуміння прав і свобод людини як об'єкту адміністративно-правового захисту. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21–22 лют. 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 39–41.

9. Валах О. В. Медіація як адміністративно-правовий засіб захисту прав і свобод людини, що застосовуються адвокатом. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 лют. 2024 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 59–61.

10. Валах О. В. Новітня роль адміністративного оскарження як форми захисту прав і свобод людини за участі адвоката. *Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18–19 лют. 2025 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2025. С. 71–73.